ΕΤΟΣ ΛΗ'. ΤΕΥΧΟΣ 440—441 α'.—β'.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Μηνιαῖον Θεολογικὸν Θρησκευτικὸν περιοδικόν.

Ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΠΑΝΤ. Σ. ΡΟΚΚΟΣ

ΘΚ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ | ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ | 1955

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΕΤΟΣ ΛΗ΄. (38ον)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1955

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ: "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1955

Ο "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ" ΕΙΣ ΤΟ ΛΗ΄. (38) ΕΤΟΣ

Ἀπὸ τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους, τὸ περιοδικὸν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» εἰσέρχεται εἰς τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ. Πλησιάζει νὰ συμπληρώσῃ τέσσαρας δεκαετηρίδας πνευματικῆς σταδιοδρομίας, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πνευματικὸν ὁρίζοντα, χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ τοῦ ἱδρυτικοῦ καὶ ἀρχικοῦ σκοποῦ, τῆς ἐξυπηρετήσεως δ.λ.δ. τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου κοινωνίας, ἀπὸ ἀπόψεως θρησκευτικῆς, ἠθικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικοκοινωνικῆς.

Ὁ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», μολονότι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἤρξατο τῆς δημοσιεύσεως περισσοτέρων ἐπιστημονικῶν θεολογικῶν μελετῶν καὶ διατριβῶν, οὐχ᾽ ἧττον δὲν παρέλειψε νὰ διαθέσῃ καὶ ἀρκετὰς σελίδας αὐτοῦ διὰ τὴν καταχώρησιν ἄρθρων ἠθικοθρησκευτικῶν πρὸς ἐποικοδομὴν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ θρησκεύοντος ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δὲν παρέλειψεν ὡσαύτως νὰ δημοσιεύσῃ καὶ πᾶσαν διεκκλησιαστικὴν εἴδησιν καὶ νὰ κρατήσῃ οὕτως ἐνημέρους τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ ἀναγνώστας περὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανικῶν κινήσεων τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Τὴν γραμμὴν ταύτην θὰ ἀκολου-

θήσωμεν καὶ κατὰ τὸ ἀρχόμενον νέον ἔτος, στηριζόμενοι καὶ πεποιθότες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ, τοῦ ἐπευλογοῦντος πᾶσαν εὐγενῆ προσπάθειαν καὶ ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὴν πολύτιμον συμβολήν, καὶ συνεργασίαν ἐμπνευσμένων συνεργατῶν ὡς καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν καὶ συνδρομὴν τοῦ εὐγενοῦς ἑλληνικοῦ κοινοῦ, τοῦ ἐκθύμως συμβάλλοντος εἰς πᾶσαν προσπάθειαν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν αὐτοῦ ἰδεωδῶν.

Τὸ περιοδικὸν ὁ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» εἰσέρχεται εἰς τὸ 38ον ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ μὲ πλήρη αἰσιοδοξίαν, ὑπὸ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου ἡμῶν κ. Παντελεήμονος, τῇ πρόφρονι καὶ ἐνεργῷ προνοίᾳ τοῦ ὁποίου θὰ συνεχίσῃ καὶ τὴν περαιτέρω ἔκδοσιν αὐτοῦ, ὡς ὄργανον τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ὡς φωτεινὸς πνευματικὸς φάρος τῶν Βορείων τοῦ Κράτους Ἐπαρχιῶν.

Ἡ ἐτησία αὐτοῦ συνδρομή, ἀπεφασίσθη ὅπως καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1955, παραμείνῃ ἡ αὐτὴ οἵα καὶ ἡ τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἤτοι δραχμαὶ 30, παρὰ τὰς γνωστὰς αὐξήσεις τῆς τιμῆς τοῦ χάρτου καὶ λοιπῶν μεγάλων ἐξόδων τῆς ἐκτυπώσεως καὶ ἀποστολῆς. Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δαπανῶν ὑπολογίζομεν πολὺ εἰς τὴν πρόθυμον καὶ ἔγκαιρον καταβολὴν τῆς τόσον μικρᾶς ἄλλωστε συνδρομῆς τῶν ἤδη κ.κ. συνδρομητῶν καὶ εἰς τὴν ἐγγραφὴν νέων τοιούτων, ἐκτιμώντων τὸν εὐγενῆ σκοπὸν τῆς ἐξυπηρετήσεως καὶ προαγωγῆς τῶν ἰδεωδῶν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἔταξεν ὡς ἀρχὴν καὶ βάσιν τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ ὁ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς».

ΠΕΡΙ ΤΟ "ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΙΕΡΑΤΕΥΜΑ,,

Ἐντὸς τοῦ ἔτους 1953 ἐδημοσιεύσαμεν ἐν Ἀθηναϊκῷ περιοδικῷ, τῇ «Ἀναπλάσει», δύο ἄρθρα, ἓν ὑπὸ τὸν τίτλον «Βασίλειον ἱεράτευμα» καὶ ἕτερον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ λαϊκὴ ἱεραποστολή», ἐν τοῖς ὁποίοις ἄρθροις, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Πατέρων ὁμοθύμως μαρτυρουμένης Ἱερᾶς Παραδόσεως, τὴν διδασκαλίαν περὶ «βασιλείου ἱερατεύματος» καὶ περὶ «γενικῆς ἱερωσύνης», ἀπὸ τῆς ὁποίας σαφῶς ἀντιδιεστέλλομεν τὸν «θεῖον» θεσμὸν τῆς «εἰδικῆς», δηλ. τῆς καθ' αὑτὸ καὶ κυρίως ἱερωσύνης, ὑπερημυνόμεθα «τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εἰς τὸ διδακτικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ ἱερατείου καὶ ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἱεραρχίας». Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐπεκαλούμεθα καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἱεροκρατικωτάτης Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, παραθέτοντες λόγους τῶν τελευταίων παπῶν, οἵτινες κηρύσσοντες γενικὴν ὅλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος ἐπιστράτευσιν πρὸς καταπολέμησιν μὲν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ πληθυνθέντος κακοῦ, ἐπικράτησιν δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παραβλέψουν τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον, ἀλλ' ἀπέβλεψαν εἰς αὐτὸ μετ' ἰδιαιτέρας στοργῆς. Ἀνεφέρομεν μάλιστα καὶ τοὺς λόγους Πίου τοῦ ΙΑ' ὁρίζοντος τὴν «καθολικὴν δρᾶσιν» ὡς «τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εἰς τὴν ἱεραποστολὴν τῆς Ἱεραρχίας» καὶ Πίου τοῦ ΙΒ' διακηρύσσοντος ἐνώπιον τοῦ Κονσιστορίου τῇ 20)2)46, ὅτι «οἱ λαϊκοὶ δὲν ἀνήκουν ἁπλῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀποτελοῦν αὐτὴν ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ἐπισκόπων».

Σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τοῦ β' ἄρθρου ἡμῶν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Π. Τρεμπέλα ἐν τῷ Περιοδικῷ «Ἀκτῖνες» διαφωτιστικὸν μελέτημα ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ βασίλειον ἱεράτευμα κατὰ τὴν σύγχρονον διδασκαλίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας».

Καὶ ἰδοὺ μετὰ πάροδον ἑνὸς σχεδὸν ἔτους ἔρχεται ὁ παλαιός μου φίλος Σεβ. Μητροπολίτης πρώην Νευροκοπίου κ. Γεώργιος Παπαγεωργιάδης, ὅστις περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὰ ποιμαντορικά του

δικαιώματα (ἔστω καὶ ἐὰν δὲν ἠθέλησεν νὰ ἔχῃ ὡρισμένον ποίμνιον) καὶ θεωρῶν τὸ ποίμνιον ὡς ἔχον μόνον καθήκοντα, χωρὶς νὰ ἀναγνώσῃ οὔτε τὸ δεύτερον ἄρθρον ἡμῶν, οὔτε τὸ σχετικὸν μελέτημα τοῦ κ. Τρεμπέλα, οὔτε κανὲν σύγγραμμα ἀπὸ τὴν πλουσιωτάτην τελευταίαν σχετικὴν γραμματείαν, οὔτε τοὺς Πατέρας, ὧν ἐμνημονεύομεν, ἔρχεται, λέγομεν, εἰς τὰς στήλας τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ» καὶ δι' εἰδικοῦ μελετήματος ὑπὸ τὸν τίτλον «Βασίλειον Ἱεράτευμα καὶ ἡ ἀληθὴς σημασία αὐτοῦ» ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ α' ἄρθρου ἡμῶν (χωρὶς νὰ τὸ ἀναγνώσῃ ἐπισταμένως καὶ ἀπροκαταλήπτως), ἐπαγγελλόμενος συγχρόνως «νὰ καταδείξῃ τὴν ἀληθῆ σημασίαν» τοῦ βιβλικοῦ ὅρου «βασίλειον ἱεράτευμα», ἅμα δὲ καὶ νὰ διδάξῃ ἑρμηνείαν τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ Δογματικήν, χωρὶς προφανῶς νὰ ἔχῃ ἄλλο τι βοήθημα ἐκτὸς τῆς «Δογματικῆς» τοῦ μακαρίτου Χρ. Ἀνδρούτσου.

Ἐὰν καὶ μόνον τὰ δύο εἰρημένα ἄρθρα ἡμῶν εἶχε μελετήσῃ «χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς πάθος», δὲν θὰ ὑπεβάλλετο εἰς τὸν κόπον νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀναιρέσῃ τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφόμενα, διότι θὰ ἔβλεπεν ὅτι κατ' οὐσίαν τὸ αὐτὸ σχεδὸν λέγομεν ἀμφότεροι, ὡς τοὐλάχιστον τὸ διατυπώνει ἐν σελ. 3 τοῦ καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος ἐκτυπωθέντος μελετήματός του. «Εἰς τὸ ποίμνιον ἐδόθη ἡ ἐντολὴ τοῦ ποιμαίνεσθαι ἤτοι τοῦ ὑπακούειν τοῖς ποιμέσι πρός τε τὸ εὐθετίζειν τὸν ἴδιον βίον καὶ πρὸς τὸ ***βοηθεῖν αὐτοὺς εἰς τὸ γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν αὐτῶν ἔργον***, ὁσάκις ἂν πρὸς τοῦτο καλῶνται ἢ ἀνατίθεται εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν δυναμένων νὰ ἀνατίθενται ὑπὸ τῶν ἀρχικῶν δικαιούχων».

Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐσκέφθημεν πρὸς καιρὸν νὰ μὴ ἀπαντήσωμεν, ἐπαφιέμενοι εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν ὅμως οἱασδήποτε παρεξηγήσεως καὶ συναισθανόμενοι τὸ καθῆκον νὰ τοποθετήσωμεν μερικὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των, συμπληρώνοντες καὶ διασαφηνίζοντες κάλλιον τὰς ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἄρθροις λίαν συνεπτυγμένως διατυπωθείσας ἀντιλήψεις ἡμῶν περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ζητήματος τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος» τῶν πιστῶν, χαράσσομεν τὰς ἑπομένας γραμμάς, αἵτινες ἀποτελοῦν ἀπάντησιν εἰς τὰς ἀπορίας καὶ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Σεβασμιωτάτου, ἀπάντησιν διδομένην διὰ τοῦ στόματος τῶν Πατέρων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐκπροσώπων ἐπιφανῶν τῆς ἱεροκρατικωτάτης Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου.

Ἐν πρώτοις φαίνεται εἰς ἡμᾶς παράδοξον ὅτι, ἐνῷ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οὐκ ὀλίγοι θεολόγοι (μεταξὺ τῶν ὁποίων καί τινες

ἐπιφανεῖς) τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας δι' εἰδικῶν μονογραφιῶν[1] ἁμιλλῶνται εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ βιβλικὴν καὶ πατερικὴν καὶ θεολογικὴν θεμελίωσιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ δὲ τελευταῖοι Πάπαι ὑπερθεματίζουν εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τούτων, εὑρίσκονται ἀνώτεροι Ὀρθόδοξοι κληρικοί, οἵτινες σκανδαλίζονται ἐπὶ τῇ ὑποστηρίξει τοιούτων δικαιωμάτων ἐκ μέρους λαϊκῶν θεολόγων, «ἐγνωσμένης μάλιστα συντηρητικότητος» (ὅπως τοὐλάχιστον τοὺς θεωροῦν καὶ αὐτοί), καὶ προσπαθοῦν νὰ τοὺς παρουσιάσουν μονονουχὶ ὡς προτεσταντίζοντας. Ἀλλὰ διὰ νὰ παρηγορώμεθα ὀλίγον, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι μέχρι πρό τινος χρόνου καὶ ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τοιαῦται ἰδέαι, οἷαι αἱ τῶν μνημονευθέντων θεολόγων καὶ τῶν τελευταίων Παπῶν, ὡς καινὰ ἐθεωροῦντο δαιμόνια καὶ ἐπεκράτουν ἀντιλήψεις παρόμοιαι πρὸς τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ Dabin (σελ. 11 : Les simples fidéles n' ont que le rôle des moutons de la Chandeleur, on les bénit et on les tond) καὶ ὑπὸ τοῦ Congar, ὅστις ἄρχεται τοῦ μνημειώδους ἔργου του μετὰ τοῦ ἑξῆς ἀνεκδότου τοῦ Καρδιναλίου Gasquet : «Εἷς κατηχούμενος ἠρώτησε καθολικὸν ἱερέα, τίς ἡ θέσις τοῦ λαϊκοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ του καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη· εἶναι διττὴ ἤτοι α) γονατίζει πρὸ τοῦ βωμοῦ καὶ β) κάθηται ἀπέναντι τῆς ἕδρας τοῦ κηρύγματος (δηλ. τοῦ ἄμβωνος ὡς θὰ ἐλέγομεν), εἰς ἃ ὁ Καρδινάλιος προσέθεσεν : Ἐλησμονήθη ἡ τρίτη θέσις «(ὁ λαϊκὸς) θέτει τὴν χεῖρα εἰς τὸ πορτοφόλλιόν του» !

Καὶ ἤδη λαμβάνοντες τὸ μελέτημα τοῦ Σεβασμιωτάτου ἀνὰ χεῖρας, ἀλλὰ φειδόμενοι τοῦ χώρου τοῦ περιοδικοῦ καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας χρόνου, παραιτούμεθα μὲν τοῦ λεπτομεροῦς ἐλέγχου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ τῆς αὐθαιρέτου ἑρμηνείας τοῦ ὅρου «βασίλειον ἱεράτευμα», ὅστις ἔλεγχος θὰ μᾶς παρέσυρεν εἰς κατάχρησιν τῆς φιλοξενίας, ἀφήνοντες τοῦτο εἰς τὴν κρίσιν τοῦ προσεκτικοῦ καὶ καλοπίστου ἀναγνώστου τοῦ «Γρηγ. Παλαμᾶ» καὶ περιοριζόμεθα εἰς τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ἐν σελ. 6—8 διατυπωμένου κατηγορητηρίου.

---

[1] Ἐκ τούτων ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν παραδείγματος χάριν τὰς μᾶλλον προσφάτους, ἤτοι α) Τὸ κλασσικὸν ἔργον τοῦ Ἰησουΐτου P. Dabin, Le sacerdoce royal des fidéles dans la tradition ancienne et moderne (1950, σελ. 643), β) τὴν πραγματείαν τοῦ Ἰησουΐτου J D' Ambrieres, Le Sacerdoce du peuple chretien (1952, σελ. 117) καὶ γ) τὸ ἐπίσης κλασσικὸν ἔργον τοῦ ἐπιφανοῦς Δομινικανοῦ καθηγητοῦ Yves Congar, Jalons pour une theologie du Laicat (1953, σελ. 683).

1. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν, ὅτι ἡ γενικὴ ἱερωσύνη ὅλου τοῦ ἐκκλ. πληρώματος, ἡ ρητῶς διδασκομένη ὑπὸ τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ἀναπτύσσεται ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου, ποιεῖται ὁ Σεβασμιώτατος τὴν ἑξῆς παρατήρησιν. «Τοῦτο εἶναι ἁπλῶς ἰσχυρισμὸς καὶ ὄχι ἀπόδειξις, διότι δὲν παραθέτει οὐδεμίαν παραπομπήν, ὡς ἐπεβάλλετο ἐπιστημονικῶς. Παρακαλοῦμεν τὸν κ. Μπρατσιώτην ἐπιμόνως, νὰ μᾶς παραθέσῃ συγκεκριμένας παραπομπὰς κ. λ. π.».

Ἀπάντησις. Ἂς μᾶς ἐπιτραπῆ ἐν πρώτοις νὰ ἀντιπαρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς: Ἡμεῖς ὁμιλοῦντες ἐν συντόμῳ ἄρθρῳ περὶ «βασιλείου ἱερατεύματος» ἠρκέσθημεν εἰς τὴν γενικὴν παραπομπὴν εἰς τοὺς Πατέρας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν Χρυσόστομον. Ἀλλὰ διατὶ ὁ Σεβ., προτιθέμενος νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν, οὐδενὸς πατερικοῦ χωρίου ἐνισχυτικοῦ τῆς θέσεώς του μνημονεύει ἐν τῇ § 5 τοῦ μελετήματός του, ἥτις φέρει τὸν μεγαλαυχῆ τίτλον «ἡ ἔννοια τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐφαρμογῆς τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος» καὶ ἡ αὐθεντικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἑρμηνεία»; Ποῦ ἀλλαχοῦ, κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον ἀντίληψιν, στηρίζεται ἡ αὐθεντικὴ τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἑρμηνεία εἰμὴ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Πατέρων μαρτυρουμένην ἑρμηνευτικὴν παράδοσιν; Καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης αὐθεντικὴ ex cathedra ἐξαγγελία νέων δογμάτων, στηρίζεται ἐπὶ λιπαρᾶς παραθέσεως πατερικῶν χωρίων, ἔστω καὶ παρερμηνευομένων ἐνίοτε. Ἀλλ' ὁ Σεβ., ὁ ἐμφανιζόμενος ὡς τιμητὴς τῆς Ὀρθοδοξίας, θεωρεῖ ταῦτα ὅλως περιττὰ πρὸ τῆς ἰδικῆς του θεολογικῆς σοφίας καὶ λανθανόντως διατρέχει οὕτω τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῇ αὐτὸς εἴτε ὡς προτεσταντίζων εἴτε ὡς παπικώτερος τοῦ Πάπα.

Καὶ μίαν ἄλλην ἀντιπαρατήρησιν: Διατὶ ἐνῶ ἡμεῖς ἐστηρίξαμεν τὴν περὶ «βασιλείου ἱερατεύματος» διδασκαλίαν ὄχι μόνον εἰς τὸν Ἀπ. Πέτρον (Α' β 4. 9), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἀπ. Ἰωάννην (Ἀποκ. α' 6), ὁ Σεβ. ἀποφεύγει τὴν παράθεσιν τοῦ β' χωρίου, ἔνθα οἱ πιστοὶ χαρακτηρίζονται ὡς «ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς» καὶ περιορίζεται εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ χωρίου τοῦ Ἀπ. Πέτρου; Ἔπειτα δὲν φοβεῖται ὁ Σεβ. ἐφαρμόζων τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα» τοῦ χωρίου τούτου μόνον εἰς τὸ «σύνολον τῶν πιστῶν» καὶ παραμερίζων σκοπίμως τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως, δὲν φοβεῖται, λέγομεν, μήπως παρεξηγηθῇ ὑπὸ κακεντρεχοῦς τινὸς ἀναγνώστου ὡς προτεσταντίζων;

Καὶ τώρα ὑπείκοντες εἰς τὴν «ἐπίμονον παράκλησιν» τοῦ Σεβ., σημειοῦμεν ἐκ τῆς ὅλης ἁλύσεως, ἣν ἀποτελοῦν αἱ πατερικαὶ περὶ

«βασιλείου ἱερατεύματος» μαρτυρίαι ἀπὸ Κλήμεντος τοῦ Ρώμης μέχρι τοῦ Ἰ. Δαμασκηνοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Μιν. Φήλικος μέχρι Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου, μόνον ὀλίγας τινάς, παραπέμποντες τὸν Σεβ. καὶ τὸν φίλον τῆς ἀληθείας ἀναγνώστην διὰ πλείονας μαρτυρίας εἰς τὸ μνημονευθὲν ἀνωτέρω ἔξοχον βιβλίον τοῦ Dabin, ἔνθα ἀπὸ μὲν τῆς σελ. 69—258 παρατίθενται τὰ σχετικὰ χωρία τῶν Δυτικῶν Πατέρων, ἀπὸ δὲ τῆς σελ. 509—598 τὰ τῶν Ἀνατολικῶν.

Λοιπὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ὁ Εἰρηναῖος διδάσκει «πάντες οἱ δίκαιοι ἱερατικὴν ἔχουσι τάξιν» (Κατὰ αἱρεσ. IV 8 Ε. Π. Migne 7, 995). Ὁ δὲ Μ. Ἀθανάσιος ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του «εἰς τὸν σπόρον» (§ 3) λέγει «τῷ μὲν οὖν λαῷ τῶν Ἰουδαίων ἀπηγορεύετο ἐργάζεσθαι ἐν τῷ Σαββάτῳ. Τοῖς δὲ ἱερεῦσι οὐκ ἦν ἀπηγορευμένον. . .Διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν καὶ πᾶσιν ἀφίεται τὸ ἐν Σαββάτῳ ἐργάζεσθαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πάντες βασίλειον ἱεράτευμα». Γνωριζομεν ὅτι ἡ ὁμιλία αὕτη θεωρεῖται ὡς νόθος, ἀλλ' ὅμως ἡ διδασκαλία της συμπίπτει πρὸς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἄλλων Πατέρων, π. χ. τοῦ Ἀμβροσίου (ἑρμην. εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν). Ὁ δὲ Ἰ. Χρυσόστομος ἐν τῷ ὑπομνήματι εἰς τὴν Β΄. Κορ. ἐν μὲν τῇ ὁμιλ. γ΄. 7, διδάσκει «οὕτω καὶ σὺ γίνῃ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς καὶ προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ». Ἐν δὲ τῇ ὁμιλ. ιη΄ 3 ἀναφωνεῖ: «Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέλλων χειροτονεῖν καὶ τὰς ἐκείνων εὐχὰς καλεῖ τότε καὶ αὐτοὶ ἐπιψηφίζονται καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπερ ἴσασιν οἱ μεμυημένοι, ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τῶν ἀρχομένων, οἷον ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν μυστηρίων. . . . Καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς δὲ πολὺ τὸν λαὸν ἴδοι τις ἂν συνεισφέροντα . . . Ἐπ' αὐτῶν πάλιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ καὶ ὁ λαὸς ἐπεύχεται τῷ ἱερεῖ. Τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά. . . Ταῦτα δὲ μοι πάντα ἐκεῖνα εἴρηται, ἵνα ἕκαστος καὶ τῶν ἀρχομένων νήφῃ καὶ ἵνα μάθωμεν ὅτι σῶμα ἐσμεν ἅπαντες ἕν, τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους διαφοράν, ὅσην μέλη πρὸς μέλη καὶ μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς ρίπτωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ὥσπερ κοινοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας ἁπάσης, οὕτω φροντίζωμεν. Ἄκουσον γοῦν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, πῶς ἀλλαχοῦ τοὺς ἀρχομένους κοινωνοὺς τῆς γνώμης ἐλάμβανον. Καὶ γὰρ ὅτε τοὺς ἑπτὰ ἐχειροτόνουν, τῷ δήμῳ πρότερον ἐκοινώσαντο καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν ὁ Πέτρος τοῖς παροῦσιν ἅπασι τότε καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξίν. . . Οὐ γὰρ ἀρχόντων τῦφός ἐστι τὰ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια, ἀλλ' ἀρχὴ πνευματική»—Ἐν δὲ τῷ ὑπομνήματι εἰς Β΄ Θεσσαλ. ὁμιλ. ε΄ 4 διακηρύττει: «Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· πορευθέντες μα-

θητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. . . Οὐ μόνον ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς. Ὅτι γὰρ ἐκείνοις οὐκ ἐπήγγελται μόνον, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, ἕως τοῦ αἰῶνος τῆς συντελείας, ἀλλὰ τοῖς κατ᾿ ἴχνος ἐκείνων βαίνουσι». Καὶ περαιτέρω λέγει: Ἐμοῦ ἅπαξ ἢ δεύτερον ἀκούσωνται τοῦ μηνὸς ἢ οὐδὲ ἅπαξ καὶ ἅπερ ἂν ἀκούσωσιν ἴσως μέχρι τοῦ τῆς Ἐκκλησίας οὐδοῦ φυλάξαντες, εὐθέως ἀποβάλλουσιν, ἐκείνου δὲ τὸν βίον ὁρῶντες διηνεκῶς μεγάλα κερδαίνουσι. . . Ἔξεστιν οὖν ἑκάστῳ διδασκάλῳ γενέσθαι, οἰκοδομεῖτε γάρ, φησὶν ἀλλήλους, εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε».—Ἐν δὲ τῷ Ὑπομν. εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ὁμιλ. λ´ 8 λέγει· «Μὴ τοίνυν πάντα ἐπὶ τοὺς διδασκάλους ἐπιρρίπτετε, μὴ πάντα ἐπὶ τοὺς ἡγουμένους· δύνασθε γὰρ καὶ ὑμεῖς, φησίν, ἀλλήλους οἰκοδομεῖν. . . ***πλείονα γὰρ ἡμῶν***, ἐὰν βούλησθε, εἰς ἀλλήλους κατορθώσετε, καὶ γὰρ πλείονα σύνεστε χρόνον ἀλλήλοις καὶ τὰ ἀλλήλων μᾶλλον ἡμῶν ἴστε καὶ τὰ ἀλλήλων ἐλαττώματα οὐκ ἀγνοεῖτε καὶ πλείονα παρρησίαν καὶ ἀγάπην ἔχετε. Οὐ μικρὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκαλίαν, ἀλλ᾿ εἴσοδοι μεγάλαι καὶ εὐκαιρίαι καὶ μᾶλλον ἡμῶν ἐπιπλῆξαι καὶ παρακαλέσαι δυνήσεσθε[1]. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ᾿ ὅτι ἐγὼ μὲν εἷς εἰμί, ὑμεῖς δὲ πολλοὶ καὶ δυνήσεσθε πάντες ὅσοι ἐστὲ εἶναι διδάσκαλοι Διὸ παρακαλῶ ***μὴ ἀμελεῖτε τοῦ χαρίσματος τούτου***».

Ἐν δὲ τῷ Η´. λόγῳ κατὰ Ἰουδαίων προτρέπων ὁ αὐτὸς ἱ. Πατὴρ τοὺς πιστοὺς πρὸς ἐσωτερικὴν ἱεραποστολήν, ἀναφωνεῖ «***Μὴ εἴπῃς πρὸς σεαυτόν κοσμικὸς ἀνὴρ εἰμί, γυναῖκα ἔχω καὶ παῖδας, ταῦτα τῶν ἱερέων ἐστί, ταῦτα τῶν μοναχῶν***. Οὐδὲ γὰρ ὁ Σαμαρείτης ἐκεῖνος ταῦτα εἶπε· Ποῦ νῦν οἱ ἱερεῖς; Ποῦ οἱ τῶν Φαρισαίων; Ποῦ τῶν Ἰουδαίων οἱ διδάσκαλοι; . . . . Ὅπερ οὐδὲ νηστεία οὐδὲ χαμευνία οὐδὲ παννυχίδες οὐκ ἄλλο τι δύναται ἐργάσασθαι, ***τοῦτο ἡ τῶν ἀδελφῶν σωτηρία ποιεῖ*** . . . . . Τί ἐποίησεν ὁ Χριστός; Οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις καθήμενος ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀρρώστους, ἀλλὰ περιήει πόλεις καὶ κώμας ἑκατέραν τὴν ἀρρωστίαν θεραπεύων, καὶ τὴν τοῦ σώματος καὶ τὴν τῆς ψυχῆς . . . . ἡμῖν

---

[1] Καὶ ὅμως ὁ Σεβ. τὴν ὑφ᾿ ἡμῶν προβαλλομένην δικαιολογίαν τῆς ἐν τῷ ἑτεροδόξῳ κόσμῳ συνεργασίας τοῦ κλήρου μετὰ τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου «ἐπειδὴ αἱ μᾶζαι προσελκύονται καὶ πείθονται εὐκολώτερον ὑπὸ τῶν λαϊκῶν χριστιανῶν, τῶν μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος κηρύκων τῆς πίστεως ἢ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος κηρύκων», τὴν δικαιολογίαν, λέγομεν, ταύτην θεωρεῖ ὡς «ὑπερβαίνουσαν πᾶν ὅριον ἀσεβείας πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἀντίληψιν καὶ οὖσαν ἐπιστημονικῶς ἐπιλήψιμον»!

διδοὺς ὑπόδειγμα εἰς ***τὸ περιέναι καὶ ζητεῖν τοὺς ἀπολλυμένους***». Ἐν δὲ τῇ ὁμιλ. γ'. 4 τοῦ εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ὑπομνήματός του λέγει: «ὅταν γὰρ ἑστήκῃ ὁλόκληρος λαὸς χεῖρας ἀνατείνοντες, ***πλήρωμα ἱερατικόν***, καὶ πρόκειται ἡ φρικτὴ θυσία, πῶς οὐ δυσωποῦμεν ὑπὲρ τούτων (δηλ. τῶν κεκοιμημένων) τὸν Θεὸν παρακαλοῦντες;» Καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας διδάσκει. «Τύπος δ' ἂν εἴη τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἡγιασμένων καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι κεχρισμένων ὁ ἱερεύς, ἐπεὶ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πεπιστευκότας εἴρηται· ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον. Ἡμῖν ἄρα τοῖς ἱερεῦσι, τῷ ἐκλεκτῷ γένει καὶ τῷ ἁγίῳ ἔθνει δέδοται Χριστὸς παρὰ Θεοῦ Πατρός». (Γλυφυρὰ εἰς Ἀριθμ. Ε. Π. Migne 69'στ 29).

Ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων Δυτικῶν Πατέρων, οὓς ἀναγνωρίζει ὡς τοιούτους καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὁ μὲν ἅγιος Ἀμβρόσιος διδάσκει σὺν τοῖς ἄλλοις «Πάντες ἱερεῖς εἴμεθα οἱ καθιερωθέντες δι' ἐλαίου ἀγαλλιάσεως διὰ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην». (Ἑρμ. Κατὰ Λουκᾶν VII 52). Ὁ δὲ ἱ. Αὐγουστῖνος ἀναπτύσσει ὁλόκληρον διδασκαλίαν περὶ «τῆς ἱερωσύνης τῶν πιστῶν», εἰς ἣν ὁ Lühtinger ἔχει ἀφιερώσει ἰδιαιτέραν πραγματείαν.[1] Ὁ δὲ Πάπας Λέων 1 ὁ μέγας (+461) διακηρύσσει «Πάντας τοὺς ἀναγεννηθέντας ἐν Χριστῷ ὁ Σταυρὸς (δλδ. τὸ Βάπτισμα) σφραγίζει δι' ἀξιώματος βασιλικοῦ, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καθιερώνει τοὺς ἱερεῖς καὶ οὕτω ***παραπλεύρως τῷ εἰδικῷ ἔργῳ τῆς ἡμετέρας διακονίας***, πάντες οἱ ἄξιοι τοῦ ὀνόματος Χριστιανοί, ἃς γνωρίζουν ὅτι ἀνήκουν εἰς γένος βασιλικόν, μετέχουν τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος» (Sacerdotalis officii consortes ἐν Sermo IV 1).

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ αὐθεντικὴ καὶ ἀληθῶς ὀρθόδοξος ἑρμηνεία τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος», ἑρμηνεία τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ οὐδεμία σοφία Ἐπισκόπου, ἢ Μητροπολίτου ἢ Πατριάρχου ἢ λαϊκοῦ θεολόγου.

2. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν, ὅτι «ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, συνεχιζούσῃ καὶ ἐνταῦθα τὴν παναρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, παραλλήλως πρὸς τὴν εἰδικὴν ἱερωσύνην διετηρήθη ἀείποτε ἄσβεστος ἡ ἰδέα τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος», ἐκδηλουμένη μάλιστα ὡς συνεργασία μετὰ τοῦ εἰδικοῦ ἱερατείου εἰς τὰ διδακτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἔργα, ὡς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ὑπάρξεως λαϊκῶν ἱεροκηρύκων

---

[1] Ἐν Forschungen zur Christlichen Literaturgeschichte 1931 τομ. XVII.

καὶ λαϊκῶν θεολόγων καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς ἐνεργοτάτης καὶ πολλάκις πρωτοπορειακῆς συμμετοχῆς τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου εἰς τὰς χριστιανικὰς ἡμῶν κινήσεις», εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν, λέγω, τοῦτον ὁ Σεβ. πρ. Νευροκοπίου παραμορφώνων τοῦτον αὐθαιρέτως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Κατὰ ποῖον λογικὸν ἢ ὀργανικὸν εἱρμόν, ἡ ἰδιότης ἑνὸς θεολόγου ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὑπαρχούσης γενικῆς ἱερωσύνης ***τῆς αὐτῆς πρὸς τὴν τῶν ποιμένων***, δεδομένου μάλιστα, ὅτι τὴν θεολογίαν σπουδάζουσιν καὶ ἑτερόδοξοι καὶ ἑτερόθρησκοι καὶ Ἑβραῖοι (sic), οἱ ὁποῖοι ἐν Εὐρώπῃ ἐδίδασκον καὶ ὀρθόδοξον θεολογίαν ἐν πανεπιστημίοις ἢ συγγράμμασιν; Ἦσαν καὶ αὐτοὶ γενικοὶ ἱερεῖς»;

Ἀπάντησις: Σεβόμενοι τὸν Σεβ. ἀποφεύγομεν νὰ ἀπαντήσωμεν, παραδίδοντες τὴν παράδοξον ταύτην παρατήρησίν του εἰς τὴν κρίσιν τοῦ νοήμονος ἀναγνώστου, ἔστω καὶ ἐὰν τυχὸν μὴ εἶναι θεολόγος. Διαμαρτυρόμεθα ὅμως διὰ τὴν διαστροφὴν τῶν γραφομένων ὑφ᾽ ἡμῶν, οἵτινες οὔτε εἴπομέν ποτε οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ διανοηθῶμεν κἂν ὅτι ἡ γενικὴ ἱερωσύνη εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν τῶν ποιμένων, ὡς θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ὁ παλαιὸς καὶ σεβ. ἡμῶν φίλος.

3. Στηριζόμενος εἰς τὸ μνημονευθὲν α´ ἄρθρον ἡμῶν, ἐν ᾧ ἐλέγομεν, ὅτι «ἦτο ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς γενικῆς ἱερωσύνης ἀνεκαλύφθη ἐν τῇ Ἁ. Γραφῇ ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν μεταρρυθμιστῶν τοῦ 16ου αἰῶνος», παρατηρεῖ ὁ Σεβ. τὰ ἑξῆς: «Τὴν ἰδέαν τῆς γεν. ἱερωσύνης δὲν ἀνεκάλυψαν πρῶτοι οἱ μεταρρυθμισταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος» καὶ ἐν συνεχείᾳ προσθέτει, ὀλίγον τι δηκτικῶς «Τίνες ἀνεκάλυψαν αὐτὴν πρὸ τῶν μεταρρυθμιστῶν; Μήπως ἐννοεῖται ὁ Κορὲ τῆς Π. Διαθήκης, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ σκηνῇ ἐβόα· πᾶσα ἡ συναγωγή, πάντες ἅγιοι»; Ἀπαντῶμεν. Ὁ Κορὲ δὲν εἶναι ὁ ἀνακαλύψας τὴν γενικὴν ἱερωσύνην, ἀλλ᾽ ὁ ἐν ὀνόματι τῆς θεοδιδάκτου γενικῆς ἱερωσύνης σφετερισθεὶς τὰ δικαιώματα τοῦ εἰδικοῦ ἱερατείου. Καὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ ἠκολούθησαν ἐν μὲν τῇ ἐκκλησ. ἀρχαιότητι οἱ Γνωστικοὶ καὶ οἱ Μοντανισταί, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Λούθηρος καὶ ἄλλοι μεταρρυθμισταί, οἵτινες ἀκριβέστερον εἰπεῖν δὲν ἐσφετερίσθησαν, ἀλλὰ κατήργησαν τὴν εἰδικὴν ἱερωσύνην. Ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ ὅμως Ἐκκλησίᾳ οὐδεὶς ποτε διενοήθη νὰ καταργήσῃ ἢ νὰ σφετερισθῇ τὰ δικαιώματα τῆς «θείας» καὶ «θεοσυστάτου» (ὡς ῥητῶς τὴν χαρακτηρίζομεν ἐν τῷ ἄρθρῳ μας ἐκείνῳ) εἰδικῆς ἱερωσύνης, ἥτις ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς γενικῆς ἱερωσύνης, συμφώνως πρὸς τὸ παράδειγμα

τῆς ἱεροκρατικωτάτης, ὡς εἴπομεν, Ρωμ. Ἐκκλησίας. Εἰδικώτερον δ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Σεβ. περὶ τῶν ὅρων «γενικὴ ἱερωσύνη» καὶ «εἰδικὴ ἱερωσύνη», οὓς κατ' αὐτὸν «κακῶς» καὶ «ἀθεολογήτως» χρησιμοποιοῦμεν χωρὶς «νὰ ἐννοῶμεν ὅτι μὲ τὴν γενικὴν ἱερωσύνην ἀπορροφᾶται ἡ εἰδικὴ ἱερωσύνη, μὲ τὴν εἰδικὴν δὲ ἱερωσύνην δημιουργεῖται ὑποτέλεια εἰς τὴν γενικὴν καὶ καταστρέφεται ἡ ἀκεραιότης», ἐπαφιέμεθα εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀμερολήπτου ἀναγνώστου νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἰσχυρισμοὺς καὶ τὰ λογοπαίγνια ταῦτα τοῦ Σεβ.

Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ἡμῶν ὅτι ἡ «ἰδέα τῆς γενικῆς ἱερωσύνης παραμεληθεῖσα κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ὑπὸ τῆς Ρωμ. Ἐκκλησίας περιέπεται σήμερον ἐν αὐτῷ σπουδαίως, ἀφ' ὅτου οἱ πάπαι Πίος Ι' καὶ ΙΑ' συνέδεσαν τὴν «Καθολικὴν δρᾶσιν» μετὰ τῆς λαϊκῆς ἱεραποστολῆς ἐν σεντῇ συνεργασίᾳ καὶ ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας», ἀντὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἱκανοποίησίν του διὰ τὰς τελευταίας μου μάλιστα φράσεις καὶ διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς ὅλως αὐθαίρετα: «Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεγνώρισεν ἢ ἀναγνωρίζει ὕπαρξιν γενικῆς ἱερωσύνης παρὰ τοῖς λαϊκοῖς, ἀλλ' ἄλλο τι ὅλως ἀντίθετον. Μὴ ἐπιτρέπουσα δηλ. νὰ ὑπάρχῃ ἐκτὸς αὐτῆς θρησκευτικὴ δρᾶσις περισυνέλεξεν (ὡς ὀφείλει νὰ πράττῃ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος) τοὺς ζηλωτὰς λαϊκοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς καὶ τοὺς κατευθύνει αὐτὴ εἰς τὰς κινήσεις των» καὶ καταλήγει «ὁ ἀμφιβάλλων ἐρωτησάτω».

Ἀπαντῶμεν. Ἡμεῖς εἴχομεν ἐρωτήσει καὶ καλῶς πληροφορηθῆ, ὅτε ἐγράψαμεν, ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ Σεβ. δὲν ἠρώτησε κανένα, διότι ἄλλως θὰ ἐπληροφορεῖτο ὅτι τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα τῶν πιστῶν», ἤτοι ἡ γενικὴ ἢ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἱερωσύνη ἀποτελεῖ σήμερον σταθερὸν δίδαγμα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἂς ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς νὰ τὸν παραπέμψωμεν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα διαφωτιστικώτατα συγγράμματα Ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Καθολική», τοῦ ἔτους 1952, ἔνθα ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἐφεξῆς δημοσιεύονται λίαν ἐνδιαφέρουσαι περιλήψεις τῶν πρακτικῶν τοῦ ἐν Ρώμῃ συνελθόντος τότε διεθνοῦς συνεδρίου τῆς «Καθολικῆς δράσεως».

Ἐκεῖ θὰ εὕρισκεν ἐμπεριστατωμένην ἑρμηνείαν τῶν βιβλικῶν χωρίων περὶ «βασιλείου ἱερατεύματος» καὶ πλῆθος σχετικῶν χωρίων ἐκ τῆς πατερικῆς, μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας θεολογίας. Ἐκεῖ θὰ ἐπληροφορεῖτο, ὅτι τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα» διακηρύσσεται ὑπὸ σειρᾶς παπῶν παλαιοτέρων καὶ συγχρόνων, οἷοι Λέων ὁ Μέγας, Ἰννοκέντιος Ι, Πίος Ι, Πίος ΧΙ καὶ Πίος ΧΙΙ.

Ἐὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ προμηθευθῆ καὶ νὰ ἀναγνώσῃ τὸ προμνημονευθὲν κλασσικὸν ἔργον τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου Dabin περὶ τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος τῶν πιστῶν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ τῇ νεωτέρᾳ παραδόσει», θὰ εὕρισκεν ἐκεῖ, ἐκτὸς τῆς χρυσῆς τῶν Πατέρων ἁλύσεως, καὶ μακρὰν ἅλυσιν νεωτέρων Ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων, (ἐν οἷς καὶ οἱ Möhler, Scheeben, Newman, Atzberger, Karl Adam κ. ἄ.), ἀποφαινομένων ἐν πνεύματι πατερικῷ περὶ τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος». Ἐὰν κατεδέχετο, ἔστω καὶ ἐκ περιεργείας, νὰ ἀναζητήσῃ τὸ πρόσφατον καὶ ἐπίσης κλασσικὸν βιβλίον τοῦ Congar, ὅπερ ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, θὰ ἔβλεπε πῶς ὁ σοφὸς ἐκεῖνος καὶ πατερόφιλος Γάλλος καθηγητὴς ἀφιερώνει ἐν τῷ Β΄. μέρει αὐτοῦ τρία μακρότατα κεφάλαια εἰς τὸ ζήτημα τῆς θέσεως τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πῶς στηριζόμενος, ἐπὶ τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ λαϊκοί, δυνάμει τῆς θείας χάριτος τῆς μεταδοθείσης εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος, συμμετέχουσι τοῦ τε ἱερατικοῦ, τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ προφητικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τοῦ τριπλοῦ ἀξιώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπίσης δὲ θὰ ἤκουεν ἐκεῖ καὶ ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἑλληνικῇ ἐφημερίδι «Καθολικῇ» τὸν μὲν Πάπαν Πίον ΙΑ΄ νὰ ἀποφαίνηται ἐν τῇ Ἐγκυκλίῳ του Miserentissimus (1928), ὅτι «πάντες οἱ πιστοὶ εἶναι ἱερεῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ νὰ χαρακτηρίζῃ ἀδιακόπως τὸ «βασίλειον ἱεράτευμα» ὡς τὴν δογματικὴν βάσιν τῆς διδασκαλίας περὶ «καθολικῆς δράσεως» (action catholique), τὸν δὲ σημερινὸν Πάπαν Πίον ΙΒ΄ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διακηρύσσοντα ὅσα εἴπομεν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἄρθρου, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διδάσκοντα ἐν τῇ τελευταίᾳ του ἐγκυκλίῳ» Mediator Dei et hominum, «ὅτι ὅταν τὸ θῦμα τεθῇ ἐπὶ τῆς Ἁγ. Τραπέζης, ὁ ἱερεὺς προσφέρει τοῦτο εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν προσφορὰν δὲ ταύτην συμμετέχουν καὶ οἱ πιστοὶ διττῶς, ἤτοι πρῶτον προσφέροντες τὴν θυσίαν ***διὰ τῶν χειρῶν*** τοῦ ἱερέως καὶ ἐν συνεχείᾳ προσφέροντες τὴν θυσίαν ***μετὰ*** τοῦ ἱερέως». Πόσον μᾶς ὑπενθυμίζει ἡ περὶ τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος» διδασκαλία αὕτη ἐπιφανῶν ἐκπροσώπων τῆς συγχρόνου ἡμῖν ἱεροκρατικῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας, διδασκαλία ὑπενθυμίζουσα τὴν σχετικὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν πατέρων, χωρὶς νὰ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον νὰ θεωρηθῇ καὶ αὐτὴ ὡς προτεσταντίζουσα !

Χρειάζεται διὰ τὸν καλόπιστον συζητητὴν ἄλλη ἀπάντησις εἰς

τὸν Σεβ. φίλον μας Πρώην Νευροκοπίου; Νομίζομεν ὄχι. Ἐὰν χρειασθῇ καὶ ἀξίζει καὶ ὁ κόπος δὲν θὰ ὀκνήσωμεν νὰ ἀμυνθῶμεν καὶ πάλιν.

ΠΑΝ. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Υ. Γ. —Εἶχον γραφῆ αἱ ἀνωτέρω γραμμαὶ καὶ ἀποσταλῆ ἤδη εἰς τὸ Περιοδικόν, ὅτε ἐπληροφορήθημεν τὴν ἑξῆς ἐπίκαιρον εἴδησιν, ἡ ὁποία μᾶς φαίνεται ὡς κατάλληλος ἐπισφράγισις τῆς ἀνωτέρω καταχωρισθείσης ἀπαντήσεως ἡμῶν. Νεαραὶ διδασκάλισσαι 275 τὸν ἀριθμόν, ἐξ ὧν 150 ἐκ Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ 125 ἐκ τῆς Νέας, πιστεύουσαι εἰς τὸ «Βασίλειον ἱεράτευμα», χωρὶς βεβαίως νὰ ἔχουν ἀναγνώσει τὰ σχετικὰ ἄρθρα μου, καὶ εὐτυχῶς οὔτε τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Σεβ. πρώην Νευροκοπίου, ἐργάζονται ὅλως ἀθορύβως ἐν σχολείοις τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ τῶν ἀκριτικῶν περιφερειῶν, τελείως ἀπομεμονωμέναι, μᾶλλον δ' ἐν μέσῳ περιβάλλοντος οὐχὶ πάντοτε εὐμενῶς διακειμένου πρὸς τὴν ἰδεολογίαν των, ἀντιμετωπίζουσαι μυρίας δυσχερείας καὶ ἐκπληροῦσαι θητείαν ἱεραποστολικὴν καὶ ἐθνικήν, ἀξιοζήλευτον καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας, μὴ προσδοκῶσαι δὲ ἄλλο τι εἰμὴ «ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Πράγματι «αἱ γυναῖκες γεγόνασιν ἄνδρες» καὶ ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νά προσθέσωμεν καὶ «βασίλειον ἱεράτευμα»!

Π. Ι. Μ.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΕΝ ΤΗι ΑΓΓΛΙΚΑΝΙΚΗι ΕΚΚΛΗΣΙΑι *

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Περιεχόμενον καὶ χαρακτὴρ τῶν 39 ἄρθρων (1)

Ὡς ἤδη εἴπομεν, τὰ 39 ἄρθρα προῆλθον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ Cranmer. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Cranmer κατὰ τὴν σύνταξιν τούτων εἶχε καὶ τὴν βοήθειαν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς μεταρρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων. Τὸ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους π. ἔ.

1 Ταῦτα φέρουσι τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: «Ἄρθρα θρησκείας συμφωνηθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ τῶν ἐπισκόπων ἀμφοτέρων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου κατὰ τὴν συνέλευσιν τὴν συνελθοῦσαν ἐν Λονδίνῳ τῷ 1562 πρὸς ἀποφυγὴν διχογνωμιῶν καὶ πρὸς διαμόρφωσιν κοινῆς ὁμολογίας, ὡς πρὸς τὴν ἀληθῆ θρησκείαν» (πρβλ. Χρυσοστ. Παπαδοπούλου μν. ἔργ. σελ. 5)

μεγαλείτερον ὅμως βάρος τοῦ ἔργου ἔπεσεν ἐπ' αὐτόν, ἐνθαρρυνόμενον εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Καλβίνου, ὅστις κατ' Ἰούνιον 1552 ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν σχετικῶς[1]. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἄρθρα παρουσιάζονται προσκλίνοντα πρὸς τὸν Καλβινισμόν.

Οὕτω τονίζεται μὲν τὸ μοναδικὸν καὶ ὕψιστον κῦρος τῆς Γραφῆς ὡς πηγῆς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ «περιεχούσης πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, οὕτως ὥστε ὅ,τι δήποτε δὲν ἀναγινώσκεται ἐν αὐτῇ οὐδὲ ἀποδεικνύεται διὰ ταύτης δὲν πρέπει νὰ ἐκζητῆται παρά τινος ὡς πιστευτέον...» (ἄρθρ. VI), ὡς καὶ ἡ διδασκαλία τῆς δικαιώσεως διὰ μόνης τῆς πίστεως «καὶ οὐχὶ διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἔργων» (ἄρθρ. XI). Ὁρίζεται δέ, ὅτι προορισμὸς εἶνε «ἡ αἰωνία πρόθεσις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ὁποίας πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου ἀπεφάσισε διὰ τῆς ἀπορρήτου εἰς ἡμᾶς βουλῆς αὐτοῦ νὰ ἀπολυτρώσῃ τῆς κατάρας καὶ κατακρίσεως τοὺς ἐκλεγέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους» (ἄρθρ. XVII). Ἐπὶ πλέον κατακρίνεται τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα περὶ καθαρτηρίου καὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ λειψάνων (ἄρθρ. XXII), καθὼς καὶ ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναχικὸς βίος (ἄρθρ XXXII). Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ μετουσιώσεως ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ διδασκαλία ἀποκηρύττεται σαφῶς (ἄρθρ. XXVIII § 2) ρητῶς κηρυττομένου, ὅτι «τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δίδεται, λαμβάνεται καὶ τρώγεται εἰς τὸ Δεῖπνον μόνον κατά τινα οὐράνιον καὶ πνευματικὸν τρόπον» (§ 3).

Παρὰ ταῦτα ὁ μεμετριασμένος καὶ οὐχὶ ὁ ἄκρος Καλβινισμός, ἐνεσωματώθη καὶ διερμηνεύθη διὰ τῶν ἄρθρων τούτων. Ὀφείλεται δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Cranmer, καθ' ὃν χρόνον συνέτασσε τὰ ἄρθρα ταῦτα, ἤλπιζεν ἀκόμη, ὅτι θὰ ἐπετυγχάνετο διὰ συγκροτήσεως γενικῆς τινος συνόδου τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὑπὸ πάντων παραδοχὴ κοινοῦ τελετουργικοῦ καὶ κοινῆς ὁμολογίας πίστεως, ὡς ἐκ τούτου δ' ἀπέφυγε νὰ ἐκτεθῇ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ἐπὶ σημείων, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ αὐτοὶ οἱ Προτεστάνται διεφώνουν[2]. Δὲν παύουσιν ἐν τούτοις τὰ 39 ἄρθρα ν' ἀποτελῶσι καθωρισμένην ἔκθεσιν προτεσταντικῆς διδασκαλίας. Οὕτως ὁ διαμαρτυρόμενος Ph. Schaff[3] κρίνων τὰ ἄρθρα ταῦτα παρατηρεῖ, ὅτι 1) τὰ ἄρθρα εἶνε καθολικὰ ἐν τοῖς οἰκουμενικοῖς δόγμασι περὶ ἁγίας Τριάδος καὶ ἐνανθρωπήσεως,

---

[1] Messenger μν. ἔργ. τομ. I σελ. 534 - 535.
[2] Messenger ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 555.
[3] Ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. I σελ. 622 - 623.

ὅπως πᾶσαι αἱ προτεσταντικαὶ ὁμολογίαι τῆς περιόδου τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἐκθέτουσι δὲ τὰ δόγματα ταῦτα δι' αὐτῶν τῶν λέξεων τῶν δύο Λουθηρανικῶν ὁμολογιῶν, τῆς Αὐγουσταίας καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς Βυττεμβέργης. 2) Αὐγουστινίζουσιν εἰς τὰ ἀνθρωπολογικὰ καὶ σωτηριολογικὰ δόγματα περὶ ἐλευθέρας θελήσεως, ἁμαρτίας καὶ χάριτος, συμφωνοῦντα εἰς ταῦτα πρὸς τοὺς ἠπειρωτικοὺς μεταρρυθμιστὰς καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Λούθηρον. 3) Εἶνε προτεσταντικὰ καὶ εὐαγγελικά, καθ' ὅσον ἀπορρίπτουσι τὰς ἰδιαζούσας πλάνας καὶ καταχρήσεις τῆς Ρώμης καὶ καθ' ὅσον διδάσκουσι τὰ δόγματα ἐκεῖνα περὶ Γραφῆς καὶ Παραδόσεως, δικαιώσεως ἐκ πίστεως, πίστεως καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ἐκκλησίας καὶ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων, τὰ ὁποῖα οἱ Λούθηρος, Ζβίγγλιος καὶ Καλβίνος, ἐπρέσβευον ἀπὸ κοινοῦ. 4) Εἶνε μεταρρυθμιστικὰ ἢ μεμετριασμένως Καλβινικὰ εἰς τὰ δύο δόγματα περὶ Προορισμοῦ καὶ περὶ Κυριακοῦ δείπνου, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Λουθηρανοὶ καὶ αἱ Μετερρυθμισμέναι ἐκκλησίαι διέφερον, καίτοι αἱ κύριαι ὁμολογίαι τῶν Μεταρρυθμιστῶν συνετάγησαν μετὰ τὰ ἄρθρα. 5) Εἶνε Ἐραστιανὰ εἰς τὰ πολιτικά των τμήματα, διδάσκοντα τὴν στενωτάτην ἕνωσιν ἐκκλησίας καὶ κράτους καὶ τὸ βασιλικὸν πρωτεῖον τόσον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικάς, ὅσον καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις. 6) Τὸ 36ον ἄρθρον ἀναφερόμενον εἰς τὸ βιβλίον κοινῆς προσευχῆς καὶ εἰς τὴν καθιέρωσιν ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, ἱερέων καὶ διακόνων εἶνε καθαρῶς Ἀγγλικανικὸν καὶ ἐπισκοπελιανὸν καὶ διήγειρε τὴν ἀντίθεσιν τῶν Πουριτανῶν.

Ταῦτα ὁ Schaff. Κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους Ὀρθοδόξους θεολόγους, ἐν μὲν τοῖς 19, 20 καὶ 21 ἄρθροις, ὑποτιμᾶται τὸ κῦρος καὶ ἡ αὐθεντία τῆς ἐκκλησίας[1] διακηρυττομένου, ὅτι «ὡς ἡ ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ἔχουσι πλανηθῆ, οὕτως ἔχουσι πλανηθῆ καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης, οὐ μόνον ἐν τῇ ζωῇ της καὶ ταῖς τελεταῖς της, ἀλλὰ καὶ εἰς ζητήματα πίστεως (ἄρθρ. XIX)[2].

[1] Δ. Μπαλάνου ὑπόμνημα ἐν Τὸ κῦρος τῶν Ἀγγλ. χειροτονιῶν. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, σελ. 76.

[2] Περὶ τῶν ἄρθρων τούτων καὶ δὴ τοῦ 19ου ὁ ἀείμνηστος Δαμαλᾶς ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Περὶ τῆς σχέσεως τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον» παρατηρεῖ ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία «κηρύσσουσα ὡς πλανηθεῖσαν εἰς δόγματα τὴν μητέρα αὐτῆς, τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν» καὶ εἰς διάφορα ἄρθρα διορθοῦσα καὶ ἀποδοκιμάζουσα τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, κηρύσσει αὐτὴν ἀποβαλοῦσαν τὸ οὐσιωδέστατον τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος χαρακτηρι-

ἔτι δὲ ὅτι αἱ γενικαὶ σύνοδοι δὲν δύνανται νὰ συγκροτηθῶσι χωρὶς τὴν προσταγὴν καὶ θέλησιν τῶν ἡγεμόνων, ἀφοῦ δὲ συγκροτηθῶσιν, ὑπόκεινται εἰς πλάνην καὶ ἐνίοτε ἐπλανήθησαν (ἄρθρον XXI)[1]. Εἰς τὰς γενικὰς συνόδους, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Κ. Δυοβουνιώτης[2] προδήλως περιλαμβάνονται καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Ἄρα καὶ αὗται κατὰ τὸ XXI ἄρθρον ὑπόκεινται εἰς πλάνην. Πράγματι δὲ παράδειγμα τοιαύτης πλάνης προσάγεται ἐν ἄρθρῳ XXII «τὸ δόγμα τῆς προσκυνήσεως καὶ λατρείας τόσον τῶν εἰκόνων, καθὼς καὶ τῶν λειψάνων καὶ ἀκόμη τὸ περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων», ὅπερ χαρακτηρίζεται ὡς «μωρόν, ματαίως ἐπινενοημένον καὶ ἀντιτιθέμενον εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ».

Ἐν τῷ XXV ἄρθρῳ διακηρύττεται, ὅτι «τὰ πέντε κοινῶς καλούμενα μυστήρια, δηλαδὴ τὸ Χρίσμα, ἡ Μετάνοια, ἡ Ἱερωσύνη, ὁ Γάμος καὶ ἡ χρίσις τῶν ἀποθνησκόντων δὲν πρέπει νὰ λογίζωνται

στικὸν καὶ νόθον τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας διάδοχον... Συγχρόνως δὲ αὐτὴ ἡ ἰδία φέρει θανάσιμον κατὰ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς κτύπον (σελ. 69 - 70). Ἐντεῦθεν προτρέπει τὴν σύνοδον τοῦ Λάμπεθ, πρὸς ἣν καὶ ἀπευθύνει τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ταύτην, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν Ἀγγλ. Ἐκκλησίαν τῆς ἀντιφάσεως ταύτης καὶ κηρύσσουσα τὰ 39 ἄρθρα ὡς μὴ ὑποχρεωτικά, ν' ἀπονείμῃ τὸ προσῆκον κῦρος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν τῶν Ἑπτὰ Οἰκουμ. Συνόδων (σελ. 73). Πρβλ. καὶ Π. Μπρατσιώτου, Ὑπόμνημα ἐν Τὸ κῦρος τῶν Ἀγγλικῶν χειροτονιῶν σελ. 95.

[1] Καθ' ἃ παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος (μν. ἔργ. σελ. 48) «ἐκ τῶν τελευταίων φράσεων τοῦ 21ου ἄρθρου ὑποδηλοῦται ἡ ἀπόκρουσις τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἔτι σαφέστερον ἐν τῷ 20ῷ ἄρθρῳ ὁρίζονται τὰ ἑξῆς: «Ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατάττῃ θεσμοὺς καὶ τελετὰς καὶ ἐξουσίαν ἐν ταῖς περὶ πίστεως ἀντιλογίαις. Δὲν εἶνε ὅμως νόμιμον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ διορίζῃ τι ἀντίθετον πρὸς τὸν γραπτὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὔτε δύναται νὰ ἐξηγῇ χωρίον τι τῆς Γραφῆς οὕτως ὥστε ν' ἀντιφάσκῃ πρὸς ἕτερον. Ὅθεν καίτοι ἡ Ἐκκλησία εἶνε μάρτυς καὶ φύλαξ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ὡς δὲν πρέπει νὰ διατάττῃ τι ἐναντίον αὐτῆς, οὕτως ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν πρέπει νᾶ ἐπιφορτίζῃ ὡς ἐξ ἀνάγκης πιστευτέον διὰ τὴν σωτηρίαν». Ἡ ἔννοια τοῦ ἄρθρου τούτου εἶνε σαφής. Ἡ ἐκκλησία δὲν θεωρεῖται κριτὴς ἑαυτῆς, διότι ὑπάρχει τις κρίνων τὴν συμφωνίαν ἢ ἀσυμφωνίαν τῶν ὁρισμῶν αὐτῆς πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Ὁ ἄριστος τῶν ἑρμηνευτῶν τῶν 39 ἄρθρων Ed Gibson ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα εἰς ἕκαστον τῶν πιστῶν νὰ κρίνῃ τὴν ὀρθότητα τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐκκλησίας· ἑπομένως τὸ νόημα τοῦ 20οῦ ἄρθρου εἶνε ὅτι κριτήριον τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ ὀρθότητος τῶν ἀποφάσεων τῆς Ἐκκλησίας εἶνε ἡ προσωπικὴ ἑκάστου μέλους αὐτῆς πεποίθησις, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀντιφασιν πρὸς τὴν ἁγίαν Γραφήν».

[2] Μνημ. ἔργ. σελ. 7.

ὡς μυστήρια τοῦ Εὐαγγελίου, ἐπειδὴ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν μέρος μὲν κατὰ μίμησιν τῶν Ἀποστόλων ὄχι καλῶς γενομένων, μέρος δὲ εἶνε τάξεις βίου ἐπιτρεπόμεναι εἰς τὰς Γραφάς». Ἐκ τούτου δικαίως ὁ Κ. Δυοβουνιώτης[1] παρατηρεῖ, ὅτι «καὶ ἡ περὶ μυστηρίων διδασκαλία τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας διατελεῖ ἔν τισιν ὑπὸ διαμαρτυρομένην ἐπίδρασιν».

Τὸ δὲ XXXI ἄρθρον ἀποκηρύττει τὴν περὶ θείας Εὐχαριστίας ὡς θυσίας διδασκαλίαν, χαρακτηρίζον τὰς «διὰ τῶν λειτουργῶν θυσίας, περὶ τῶν ὁποίων ἐλέγετο κοινῶς ὅτι ὁ ἱερεὺς προσέφερε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ζώντων καὶ νεκρῶν διὰ νὰ λάβωσι τὴν ἄφεσιν τῆς ποινῆς ἢ τῆς ἐνοχῆς τῶν παραπτωμάτων», ὡς «βλασφήμους μύθους καὶ ἐπικινδύνους ἀπάτας». Ἡ ἔξαρσις δὲ τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς πηγῆς τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἐπὶ παραμερισμῷ τῆς Παραδόσεως, ἡ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐχολογίῳ γινομένη[2], δημιουργεῖ διαφορὰν ὡς πρὸς τὰς πηγὰς τῆς πίστεως, ἥτις συνδυαζομένη καὶ πρὸς τὴν ὡς πρὸς τὸ ἀλάθητον τῆς ὁρατῆς ἐκκλησίας πεπλανημένην διδασκαλίαν τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Κ. Δυοβουνιώτου[3] «τὴν σπουδαιοτάτην καὶ θεμελιώδη διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν»[4]. Γενικῶς δὲ ὅτι ἡ ἐν τοῖς 39 ἄρθροις διδασκαλία παρουσιάζει ἐμφανῆ τὴν ἐκ τῶν προτεσταντικῶν κακοδοξιῶν ἐπίδρασιν, ἀναγνωρίζουσι καὶ οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐν πλεονάζοντι μέτρῳ εὐνοίας τὰ τῶν Ἀγγλικανῶν κρίνοντες, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἀγγλικανῶν οἱ περισσότερον συντηρητικοί. Ἐντεῦθεν δ' ἡ σπουδή, ὅπως ταῦτα παραμερισθῶσι χαρακτηριζόμενα ὡς οὐχὶ οὐσιώδους σημασίας[5] καὶ ὡς «οἱ ἐξέχοντες

---

[1] Αὐτόθ. σελ. 9.

[2] Πρβλ. ἐν τῇ χειροτονίᾳ πρεσβυτέρου καὶ ἐπισκόπου ἐρώτησιν δευτέρου ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ ὑποψηφίου ὑπὸ τοῦ χειροτονουμένου.

[3] Ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 7.

[4] Καὶ κατὰ τὸν Δ. Μπαλᾶνον ἐν τοῖς 39 ἄρθροις «ἡ παράδοσις παραγνωρίζεται ἢ τοὐλάχιστον ὑποτιμᾶται καὶ ἐν Λάμπεθ ἔτι - ἄνευ ἀντιρρήσεως μάλιστα παραδόξως καὶ τῶν παρισταμένων ὀρθοδόξων - μόνη πηγὴ ἐχαρακτηρίσθη ἡ ἁγία Γραφή, ἡ δ' ἱ. Παράδοσις ἁπλῶς ὡς «ὁδηγὸς πρὸς ὀρθὴν ἐννόησιν τῶν θείων γραφῶν» (ἔνθ. ἀν. σελὶς 77).

[5] Οὕτω οὐ μόνον ὁ Ἀ. Ἀλιβιζᾶτος χαρακτηρίζει ταῦτα ὡς «καθαρῶς δευτερευούσης σημασίας» (ἔνθ. ἀν. σελ. 50), ἀλλὰ καὶ ὁ Π. Κομνηνὸς (ἔνθ. ἀνωτ. σ. 12). Παραδόξως καὶ ὁ ἀείμνηστος ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος (ἐν τῇ μν. μελέτῃ του σελ. 6) φαίνεται ἀποδεχόμενός πως τὴν τοιαύτην περὶ τῶν 39 ἄρθρων ἐκδοχὴν σημειῶν, ὅτι ταῦτα «δὲν δύνανται νὰ θεωρῶνται ἀσφαλὲς κριτήριον τῆς δογματικῆς διδασκαλίας» τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ κατὰ τὴν ἐν Λαμβηθῷ συνέλευσιν τοῦ 1888, ὁμοφώνως ὑπὸ τῶν παρεδρευόντων 154 ἐπισκόπων ἐγένετο δεκτὴ πρότασις

'Αγγλικανοὶ θεολόγοι» ἐκφράζονται κατὰ τὸν 'Α. 'Αλιβιζᾶτον περὶ αὐτῶν «ἂν τὰ 39 ἄρθρα περιέχονται ἐν τῇ ἐν χρήσει ἐκδόσει τοῦ βιβλίου προσευχῶν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ σελίδα, ἐν τῇ προσεχεῖ θὰ τοποθετηθῶσιν ἐκτὸς τοῦ ἐξωφύλλου»[1], ἀπορριπτόμενα ὅλως.

'Αλλ' ὅτι αἱ τοιαῦται περὶ τῶν 39 ἄρθρων γνῶμαι δὲν ἐκπροσωποῦσι τὴν ἐπίσημον διδασκαλίαν τῆς 'Αγγλ. 'Εκκλησίας, ἀλλὰ μόνον τὰς ἐκδοχὰς μεμονωμένων προσώπων, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπιψηφίσεως, κυρώσεως καὶ τῆς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἰσχύος τῶν ἄρθρων τούτων. Οὕτω τὰ ἄρθρα ταῦτα, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἐτέθησαν δὶς ὑπὸ τὴν ψῆφον τῶν ἐπισκόπων ἐν συνόδῳ καὶ ἐπεκυρώθησαν μετ' ἀναθεώρησιν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης 'Ελισσάβετ, ὡς ὑπερτάτης κυβερνήτου τῆς 'Εκκλησίας, παρηγγέλθη δ' ἡ ὑπὸ πάντων τῶν κληρικῶν ἀποδοχὴ καὶ ὑπογραφὴ αὐτῶν τόσον ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων[2]. Ἡ τοιαύτη δ' ὑπογραφὴ ἐπεβλήθη αὐστηρῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Whitgift τῷ 1584, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Bancroft τῷ 1604. Ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι σήμερον ὑπογράφεται δήλωσις ὑπὸ παντὸς ὑποψηφίου διὰ τοὺς δύο πρώτους βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης ἔχουσα ὡς ἑξῆς: «Ποιοῦμαι ἐπισήμως τὴν ἀκόλουθον δήλωσιν. 'Αποδέχομαι τὰ 39 ἄρθρα τῆς θρησκείας καὶ τὸ βιβλίον τῆς κοινῆς προσευχῆς σὺν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς χειροτονίας ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Πιστεύω ὅτι

τοῦ προεδρεύοντος ἀρχιεπισκόπου Καντερβουρίας Benson, καθ' ἣν: «Προκειμένου περὶ τῶν νεωστὶ ἱδρυομένων 'Εκκλησιῶν ἰδίως ἐν μὴ χριστιανικαῖς χώραις, πρὸς ἀναγνώρισιν αὐτῶν, ὡς διατελουσῶν ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς ἡμᾶς καὶ ἰδίᾳ πρὸς λῆψιν τῆς χειροτονίας παρ' ἡμῶν διὰ τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτῶν διαδοχήν, πρὸ παντὸς δέον νὰ ζητήσωμεν παρ' αὐτῶν ἱκανοποιητικὴν ἀπόδειξιν, τοῦ ὅτι τηροῦσιν οὐσιωδῶς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μεθ' ἡμῶν διδασκαλιαν καὶ ὅτι ὁ κλῆρος αὐτῶν ὑπογράφει ἄρθρα σύμφωνα πρὸς τὰς σαφεῖς δηλώσεις τῶν ἰδίων ἡμῶν ὑποδειγμάτων τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς λατρείας. 'Αλλὰ δὲν εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ὑποχρεῶνται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν 39 ἄρθρων τῆς θρησκείας». Προδήλως ὅμως ἐνταῦθα πρόκειται περὶ περιπτώσεως intercommunionis. Ὅπως δ' ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς comprehensiveness οὐδὲ παρ' ἡμῶν θὰ ἐζητεῖτο πρὸς πραγμάτωσιν τῆς μυστηριακῆς ἐπικοινωνίας ἡ ἀποδοχὴ τῶν 39 ἄρθρων, οὕτως οὐδὲ καὶ περὶ τῶν νεωστὶ ἱδρυομένων ἔξω τοῦ κλίματος τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Αγγλίας 'Εκκλησιῶν. Ἄλλως τε καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιδιαστολή, ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνωτέρω προτάσεως γινομένη πρὸς τὰς «νεωστὶ ἱδρυομένας 'Εκκλησίας, ὑπονοεῖ ἀρκούντως σαφῶς, ὅτι διὰ τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ 'Αγγλ. ἐκκλησίᾳ κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς τὰ 39 ἄρθρα διατηροῦσι τὴν ἰσχύν των».

[1] Ἔνθ. ἀν. σελ. 50.

[2] Messenger μν. ἔργ. τόμ. II σελ. 270 - 271.

ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας, ὡς ἐν αὐταῖς ἐκτίθεται, εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ»[1]. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπογραφὴ τῶν 39 ἄρθρων ἠξιώθη καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις σπουδαστῶν ὡς ἐγγύησις περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν. Εἰς τὴν Ὀξφόρδην κατὰ ψήφισμα τῆς συνελεύσεως (Convocation) γενόμενον τῷ 1573 ἐζητήθη ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς τόσον τῆς θεολογίας, ὅσον καὶ τοὺς λοιπούς, πρὶν ἢ λάβωσι τὸ πτυχίον αὐτῶν νὰ ὑπογράψωσι καὶ τὰ ἄρθρα, ἐπεκταθείσης τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης τῷ 1576 καὶ εἰς τοὺς σπουδαστὰς τοὺς ὑπερβάντας τὸ 16 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Ὁ νόμος ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὸ Cambridge, οὐχὶ ὅμως μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ ἐν Ὀξφόρδῃ αὐστηρότητος.

Μεταγενεστέρως ἡ ἐπὶ Καρόλου Β'. ψηφισθεῖσα πρᾶξις τῆς ὁμοιομορφίας (Act of uniformity) ἐπέβαλλε μετὰ μείζονος ἤ ποτε ἀκριβείας τὴν ὑπογραφὴν τῶν ἄρθρων εἰς τὸν κλῆρον καὶ εἰς πάντα διευθυντὴν κολλεγίου. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ πρᾶξις τῆς ἀνοχῆς (Toleration Act), ἡ ἐπὶ Γουλιέλμου καὶ Μαρίας ψηφισθεῖσα, ἐχαλάρωσέ πως τὰ μέτρα ταῦτα, ἀπαλλάξασα τοὺς διϊσταμένους λειτουργοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ὑπογράφωσι τὰ ἄρθρα 34 - 36 καὶ τμῆμά τι τοῦ 27ου ἄρθρου. Μεταγενέστεραι δ' ἀπόπειραι πρὸς χαλάρωσιν ἢ καὶ πλήρη κατάργησιν τῶν ἄρθρων τούτων κατέληξαν εἰς τὴν ἐν ἔτει 1871 ψηφισθεῖσαν University Tests Act, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ τῶν ἄλλων μὲν σχολῶν σπουδασταὶ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Ὀξφόρδης, τοῦ Cambridge καὶ τοῦ Durham ἀπηλλάσσοντο τῆς ὑποχρεώσεως νὰ ὑπογράφωσιν ὁμολογίαν πίστεως, οἱ σπουδασταὶ ὅμως τῆς θεολογίας ἐξηκολούθησαν νὰ ὑπόκεινται εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην[2]. Προδήλως ὅμως ἡ τοιαύτη χαλάρωσις δὲν μαρτυρεῖ, ὅτι τὰ 39 ἄρθρα ἀπώλεσαν ἔστω καὶ μέρος τι τοῦ κύρους αὐτῶν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον διαπιστοῖ, ὅτι τὸ πρότερον χωρίζον τὰς ἐν Ἀγγλίᾳ θρησκευτικὰς μερίδας πνεῦμα τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας, χαλαρωθὲν κατ' ὀλίγον, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς λεγομένης comprehensiveness, ἐξ οὗ καὶ κατέστη σύνηθες ἤδη ἐν τῇ Ἀγγλ. Ἐκκλησίᾳ καὶ αὐτοὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς νὰ παρουσιάζωνται ἐν ἐλευθερίᾳ διϊστάμενοι κατὰ τὰς περὶ τὴν ὁμολογουμένην πίστιν γνώμας καὶ ἐκδοχὰς καὶ ἐπὶ θεμελιωδῶν ἔτι σημείων τῆς Ἀγγλ. ὁμολογίας. Ἐντεῦθεν ἐὰν συμβαίνῃ ν' ἀκούωνται

---

[1] Bell - Κωνσταντινίδου μν. ἔργ. σελ. 95. Πρβλ. καὶ Π. Μπρατσιώτου ὑπόμνημα ἐν, Τὸ κῦρος τῶν Ἀγγλ. χειροτονιῶν. σελ. 109.

[2] Phil Schaff ἔνθ. ἀνωτ. τομ. I σελ. 618 - 619.

εἴτε ἐκ μέρους τῶν τῆς Broad Church ὀπαδῶν ἐκ πνεύματος ἐλευθεριασμοῦ, εἴτε ἐκ μέρους τῶν τῆς High Church ἀκολούθων ἐκ πνεύματος συντηρητικοῦ ἐπικρίσεις κατὰ τῶν ἄρθρων τούτων, αὗται ἔχουσιν ὅλως ἀτομικὸν καὶ προσωπικὸν χαρακτῆρα, κατ' οὐδένα λόγον ἐκπροσωποῦσαι τὴν ἐπίσημον γνώμην τῆς Ἀγγλικαν. ἐκκλησίας. Τὰ ἄρθρα ἄλλως τε ταῦτα ἀνεκηρύχθησαν ὡς ἀποτελοῦντα ἐπίσημον σύμβολον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ἐπισκοπελιανῆς Ἐκκλησίας, τῆς οὔσης κλάδου καὶ θυγατρὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐν τῇ κατ' Ὀκτώβριον 1929 ἐγκεκριμένῃ ἐκδόσει τοῦ Book of Common Prayer κατὰ τὴν χρῆσιν τῆς Protestant Episcopal Chuch τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τὰ ἄρθρα ταῦτα χαρακτηρίζονται «ὡς ἐγκριθέντα (established) παρὰ τῶν ἐπισκόπων, τοῦ κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐπισκοπικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν τῇ συνελεύσει τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1801». Ἀλλὰ τὸ ἔτι σπουδαιότερον εἶνε, ὅτι, ὅτε ἐν ἔτει 1875 ἐξερράγη μεταρρυθμιστικὸν κίνημα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Γεωργίου Δαβὶδ Cummins, βοηθοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐπισκοπῆς Kentucky, ἐξ οὗ καὶ προῆλθεν ἡ Μεταρρυθμισμένη Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία (Reformed Episcopal Church), τὰ 39 ἄρθρα τῆς θρησκείας ὑπεβλήθησαν μὲν εἰς ἀναθεώρησίν τινα, κατ' οὐσίαν ὅμως παρέμειναν ἀμετάβλητα συσταλέντα εἰς 35, ἀποσιωπηθέντων τοῦ 3ου ἄρθρου καὶ τοῦ 8ου περὶ τῶν τριῶν συμβόλων, καὶ ἄλλων τινῶν συγχωνευθέντων[1].

Ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμέναι ἐπίσημοι, ἡμιεπίσημοι ἢ καὶ ἁπλῶς ὁμαδικαὶ δηλώσεις καὶ διακηρύξεις, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων γενόμεναι, ἐπιμαρτυροῦσιν ἀδιαφιλονεικήτως τὸ διὰ τὴν Ἀγγλ. Ἐκκλησίαν αὐθεντικὸν κῦρος τῶν 39 ἄρθρων. Οὕτως ἐν ἔτει 1869 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κανταουρίας Ἀρχιβάλδος Κάμπελ, διεξηγῶν τὸ πνεῦμα τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην Γρηγόριον ΣΤ'. ἀντίτυπον τῶν 39 ἄρθρων, ὅπερ βεβαίως δὲν θὰ ἔπραττεν, ἐὰν ἐθεώρει ταῦτα μὴ ἰσχύοντα, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ κατὰ τὴν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀπάντησιν τοῦ Γρηγορίου ΣΤ' ἐτονίσθησαν αἱ ἐκ τῶν 39 ἄρθρων προκύπτουσαι δυσχέρειαι[2]. Ἐξ ἄλλου ἐξ ἀφορμῆς «δηλώσεως πίστεως», ἐπιδοθείσης κατ' Ἰούνιον 1922 εἰς τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ ὑπογεγραμμένης

---

[1] Ph. Schaff μν. ἔργ. τόμ. I σελ. 667 - 668.

[2] Δ. Μπαλάνου ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 76.

ὑπὸ πολλῶν ἀγγλικανῶν ἱερέων τῆς ἀγγλοκαθολικῆς μερίδος, ἐν ᾗ παρείχοντο διαβεβαιώσεις περὶ τῶν ὀρθοδόξων φρονημάτων τῶν ποιουμένων τὴν δήλωσιν, διετυπώθησαν διαμαρτυρίαι καὶ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς Church Association, δι' ὅσα «ἄδικα καὶ ἀναληθῆ εἶχε διαλάβει περὶ τῶν 39 ἄρθρων»[1]. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀφορμῆς συζητήσεων γενομένων ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1935 ὑπὸ μικτῆς ἐξ Ἀγγλικανικῶν καὶ Ρουμάνων ὀρθοδόξων καθηγητῶν καὶ κληρικῶν ἐπιτροπείας καὶ τῶν συμφωνηθέντων κατ' αὐτάς, ἐν τῇ Κάτω Βουλῇ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Καντουαρίας, διετυπώθη σαφῶς ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι «αἱ δηλώσεις τῆς ἐκθέσεως (τῆς ἐπιτροπείας) δὲν συνεβιβάζοντο οὔτε πρὸς τὰ 39 ἄρθρα, οὔτε πρὸς τὸ Εὐχολόγιον»[2]. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1936 ὁ πατριάρχης Ρουμανίας ἐπεσκέψατο τὸ Λονδῖνον, πάλιν ἡ μὲν Church Association, δι' ἐντόνου διαμαρτυρίας μεταξὺ ἄλλων διεκήρυξεν ἀμέσως πρὸς τὸν πατριάρχην ὅτι «τὰ 39 ἄρθρα δὲν εὑρίσκονται ἐν μοίρᾳ ὑποδεεστέρᾳ τῆς τοῦ Εὐχολογίου», ἡ δὲ National Church League ἐν διεξοδικῇ πρός τε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καντουρίας καὶ τὸν Ρουμᾶνον πατριάρχην ἐπιστολῇ, ἐξέθεσε διὰ μακρῶν τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν τῶν 39 ἄρθρων καὶ τοῦ Εὐχολογίου περὶ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ συμφωνηθέντων[3]. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐσχάτως ἐν ἔτει 1938 δημοσιευθείσῃ Doctrine in the Church of England, περὶ ἧς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, δηλοῦται[4] περὶ τῶν ἀγγλικῶν συμβολικῶν βιβλίων (Anglican formularies), χωρὶς νὰ γίνεται διάκρισις ἢ ἐπιφύλαξίς τις ὡς πρὸς τὰ 39 ἄρθρα, ὅτι «ἐκπροσωποῦσι τὴν δογματικὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἱστορικὴν θέσιν τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν λοιπὴν Δυτικὴν Χριστιανωσύνην κατὰ τὸν ΙΣΤον αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ χριστιανικὰ σώματα καθορίζεται ἀκόμη διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν συμβόλων τούτων». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κατὰ τὴν 1 Ἰουνίου 1938 συνελθούσῃ συνελεύσει ἀμφοτέρων τῶν Βουλῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Καντουαρίας, ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ely ἀναφορὰ ὑπογεγραμμένη ὑπὸ 6338 κληρικῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξεφράζοντο μὲν οἱ φόβοι τῶν κληρικῶν τούτων ἐξ ἀφορμῆς ἀποσπασμάτων τινῶν τῆς ἀνωτέρω Doctrinal Report, ἐπανεβεβαιοῦτο δὲ ἡ πίστις τούτων εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας,

[1] Π. Μπρατσιώτου ὑπόμνημα ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 98.
[2] Αὐτόθ. σελ. 100.
[3] Αὐτόθ. σελ. 101.
[4] Ἐν σελίδι 36 τῆς Β' ἐκδόσεως.

ὡς ἐκτίθεται αὕτη εἰς τὰ σύμβολα αὐτῆς καὶ τὸ Βιβλίον προσευχῆς [1]. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι «τὸ βιβλίον τῶν προσευχῶν εἶνε τὸ μόνον ἐπίσημον βιβλίον τῆς Ἀγγλικ. Ἐκκλησίας» [2], ἀντιλέγεται ἐν τῷ ἐν ἔτει 1930 κυκλοφορήσαντι ἔργῳ τοῦ ἐπισκόπου Chichester Bell, ἔνθα μολονότι τοῦτο χαρακτηρίζεται ὡς «τὸ ἐπίσημον βιβλίον τῆς λατρείας καὶ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγγλίας» [3], ἀναγνωρίζεται ἐξ ἄλλου ὅτι «βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημον ἐγχειρίδιον τῆς δημοσίας λατρείας Ἐκκλησίας τόσον πολυπλεύρου, ὡς εἶνε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γίνηται ἀποδεκτὴ πᾶσα αὐτοῦ ἀκολουθία καὶ πᾶσα φρᾶσις ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μερίδων. Πολλάκις ἐπεκρίθη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν σχολῶν τῶν καταφευγόντων εἰς τὰ ἄκρα· πλὴν ἐν τῷ συνόλῳ γίνεται ἀποδεκτὸν ὑφ' ὅλων» [4].

Τὸ μόνον βέβαιον ἐν προκειμένῳ εἶνε τοῦτο: ὅτι ἐκ τῶν προσκειμένων εἰς τὴν λεγομένην Broad Church ἐλευθεροφρονούντων, πλεῖστοι θεωροῦσι τὰ ἄρθρα ταῦτα, τὰ διαπνεόμενα ὑπὸ αὐστηρῶς ὁμολογιακοῦ πνεύματος καὶ ἀποκλειστικότητος, ὡς ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς ἐλευθερόφρονας τάσεις αὐτῶν, ὑπὸ τὴν ὤθησιν τῶν ὁποίων καὶ θεμελιώδη δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς προϋποθέτοντα τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ τὸ θαῦμα, (οἷα τὰ περὶ Ἀναστάσεως, τῆς ὑπερφυσικῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου), παραμερίζονται. Τὰς τάσεις ταύτας ἐκδηλῶν καὶ ὁ Dean τοῦ ἁγίου Παύλου ἐν τῇ Κάτω Βουλῇ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Καντουαρίας, κατ' Ἰούνιον τοῦ 1938, ἐξ ἀφορμῆς τῶν περὶ τῆς Doctrine in the Church of England ἐπικρίσεων ὁμιλῶν, διεκήρυξεν ὅτι «ἦλθεν ἤδη καιρός, καθ' ὃν ἡ Ἐκκλησία θὰ ὤφειλε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀναθεώρησιν τῶν 39 ἄρθρων ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐκθέσεως ταύτης». Ἐξαίρων δὲ ὡς ἀξιοσημείωτον κατόρθωμα τὴν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπείας ἐπιτευχθεῖσαν συμφωνίαν ἐξέφρασεν ἅμα τὴν λύπην του, διότι ἡ Ἄνω Βουλὴ τῶν ἐπισκόπων μετὰ τῆς μικροψυχίας ἐκείνης, ἥτις τοσοῦτον συχνὰ ἐχαρακτήρισεν αὐτήν, ἐφάνη ὅτι εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ἔκθεσιν τὴν ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον (The Doctrine in the Church of England) μίαν εὐπρεπῆ ταφὴν μετὰ μουσικῶν τιμῶν [5]. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προσκειμένων εἰς τὴν High Church ἢ εἰς τὴν Ἀγγλοκαθολικὴν μερίδα ἕτεροι ἀπὸ συντηρητικῶν ὁρμώμενοι

---

[1] Church Times 3 Ἰουνίου 1938 σελ. 646.
[2] Ἀ. Ἀλιβιζάτου ἔνθ. ἀν. σελ. 50.
[3] Bell - Κωνσταντινίδου ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 62.
[4] Αὐτοθ. σελ. 63.
[5] Crurch Times τῆς 10 Ἰουνίου 1938 σελ. 677.

ἐπόψεων, ἐπειδὴ τὰ 39 ἄρθρα ἐκφράζουσι προφανῶς προτεσταντικὰς δόξας καὶ ἐνσωματοῦσι τὸν ἤπιον Καλβινισμόν, προτιμῶσι τούτων τὸ καθολικὸν Εὐχολόγιον, χωρὶς ὅμως νὰ λησμονῶσί ποτε, ὅτι καὶ τὰ ἄρθρα κατέχουσι ἐπίσημον ἐν τοῖς συμβόλοις τῆς Ἀγγλ. Ἐκκλησίας θέσιν. Οὕτως ὁ μὲν ἀποθανὼν ἐπίσκοπος πρώην Ὀξφόρδης Gore «θεωρεῖ ὅτι, ἐνῷ τὰ 39 ἄρθρα δικαιοῦνται σεβασμοῦ ὡς ἱστορικὸν μνημεῖον ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, θὰ ἔπρεπε νὰ παύσωσι (ἄρα δὲν ἔπαυσαν εἰσέτι) θεωρούμενα ὡς θεολογικὸν λάβαρον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας»[1]. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος Bell γράφει, ὅτι «ὀφείλει τις πάντοτε νὰ ἔχῃ ὑπ᾿ ὄψιν, ὄχι μόνον ὅτι αὐτὰ ταῦτα τὰ ἄρθρα διαρκῶς παραπέμπουσιν εἰς τὰς Γραφὰς ὡς τὸν κατ᾿ ἐξοχὴν ὁδηγὸν ἐν ζητήμασι πίστεως, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰσὶ προσηρτημένα εἰς τὸ Βιβλίον προσευχῆς καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν ἢ ἑρμηνευθῶσι χωριζόμενα ἀπὸ τοῦ Βιβλίου προσευχῆς ὡς ἓν ὅλον»[2]. Οἱ ἀνήκοντες ὅμως εἰς τὴν λεγομένην Low Church καὶ δὴ οἱ Εὐαγγελικοί, οἱ ἐχόμενοι αὐστηρῶς προτεσταντικῶν ἀντιλήψεων ἐμμένουσιν ἀσαλεύτως εἰς τὰ 39 ἄρθρα, ἐκ τῶν κύκλων δὲ τούτων προῆλθον καὶ αἱ μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω διαμαρτυρίαι ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ συμφωνιῶν.

Ἀξιοσημείωτον ἐξ ἄλλου τυγχάνει, ὅτι οὐδεμία τῶν ἐν τῇ Ἀγγλ. Ἐκκλησίᾳ μερίδων ἀποκηρύττει ὁλοτελῶς τὰ 39 ἄρθρα. Δι᾿ ὃ ὀρθῶς παρετηρήθη ὑπὸ τοῦ Δ. Μπαλάνου, ὅτι «καίτοι διάφοροι διαφόρως κρίνουν περὶ τῆς σημασίας τῶν 39 ἄρθρων, ταῦτα οὐδέποτε ἐπισήμως ἀποκηρυχθέντα τοὐλάχιστον ὡς πρὸς τὸ δογματικὸν περιεχόμενον αὐτῶν, ἀναμφιβόλως ἔχουν κῦρος ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τοὐλάχιστον ἐν τμήματι αὐτῆς, ἀδιάφορον ἂν πρωτευούσης ἢ δευτερευούσης σημασίας, καὶ πᾶν μέλος τῆς Ἀγγλικαν. Ἐκκλησίας δικαιοῦται ἐπ᾿ αὐτῶν στηριζόμενον νὰ φρονῇ καὶ νὰ διδάσκῃ διδασκαλίας ἀντικειμένας πρὸς τὰς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας»[3].

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(Συνεχίζεται)

---

[1] Ἀ. Ἀλιβιζάτου ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 52.
[2] Bell - Κωνσταντινίδου μν. ἔργ. σελ. 72.
[3] Ἔνθ᾿ ἀνωτ. σελ. 77.

ΕΠΙ ΤΩ, ΝΕΩ, ΕΤΕΙ

Εἰς τὸ Στρασβοῦργον τῆς Γαλλίας, ὑπάρχει ἕν μέγα παλαιὸν ὡρολόγιον. Δὲν δείχνει τὰς ὥρας, ἀλλὰ τὰ χρόνια. Τὴν 31ην Δεκεμβρίου τὰ μεσάνυχτα, ἐσήμανε 1955. Ὁ δείκτης του δείχνει πλέον τὸ ἔτος 1955. Χρόνος ἔφυγε, χρόνος ἦλθε. Ὁ παιδόκοσμος γεμάτος χαράν, μὲ τὰ πρωτοχρονιάτικα παιχνίδια του καὶ τὰ Ἁγιοβασιλιάτικα δῶρα του. Οἱ μεγαλύτεροι ἀνταλάσσουν εὐχάς, ἄλλες βγαλμένες ἀπὸ παγωμένες καρδιὲς καὶ εἶναι ἐντελῶς τυπικές, ἄλλες ἀπὸ θερμὲς ἀπὸ ἀγάπη χριστιανικὲς ψυχὲς καὶ αὐτὲς εἶναι οἱ καλλίτερες. Οἱ ἔμποροι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ οἱ ἐπιχειριματίαι σκεπτικοὶ καὶ σοβαροί, ὡς Ρωμαῖοι συγκλητικοί, ἀνοίγουν τὰ βιβλία. Θέτουν εἰς κίνησιν τὰς πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς. Εὑρίσκουν κέρδη. Ἀνακαλύπτουν ζημίας Ἐνεργητικὸν καὶ παθητικόν Σχέδια διὰ ἀσφαλεῖς εἰς τὸ μέλλον ἐπιχειρήσεις.

Εἰς ὅλους μας ὅμως ξεπροβάλλει τὸ διπλὸ πρόβλημα: Ποία ἡ ἀξία τοῦ χρόνου διὰ τὸν καθένα μας πρῶτον. Πῶς θὰ τὸν ἀξιοποιήσωμεν εἰς τὴν ζωὴν δεύτερον.

Βραχεῖα ἡ ζωή: Καὶ εἶναι τόσον σύντομος ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πόσον θὰ ζήσῃ ὁ καθένας μας; Ἑξῆντα; Ὀγδόντα; Ἑκατὸ ἔστω χρόνια. Τί εἶναι ἑκατὸ καὶ χίλια ἀκόμα χρόνια ἐμπρὸς εἰς τὰ ἑκατομμύρια, εἰς τὰ δισεκατομμύρια, τὰ τρισεκατομμύρια χρόνια; Ὅ,τι μία σταγὼν νεροῦ μέσα εἰς τὸν ἀπέραντον ὠκεανόν. Ὅ,τι ἕνα σπειρὶ ἄμμου μέσα εἰς τὴν ἀφθονίαν τῆς ἀμμουδιᾶς εἰς τὴν ἀκροθαλασσιά. Αὐτὴ εἶναι ἡ ζωή μας ἐνώπιον τῆς ἀπεραντωσύνης τοῦ χρόνου. Ὑπάρχουν ζωντανοὶ μικροοργανισμοί, μικροὶ σκώληκες, ποὺ ἡ διάρκεια τῆς ζωῆς τους εἶναι δύο ὧραι. Περνοῦν ὅλα τὰ στάδια τῆς ζωῆς εἰς τὸ μικρὸ αὐτὸ διάστημα. Καὶ παραξενευόμεθα ἡμεῖς καὶ διερωτώμεθα. Τί ζωὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ διαρκεῖ μόνον δυὸ ὥρας. Ναὶ φαίνεται μικρή, ὅταν τὴν συγκρίνωμεν μὲ τὴν ἰδικήν μας ποὺ διαρκεῖ ἑξῆντα καὶ ὀγδόντα ἢ καὶ περισσότερα χρόνια.

Ἀλλὰ κάτι πολὺ μικρότερον, ὄχι δύο ὧραι ἀλλὰ οὔτε δυὸ λεπτὰ τῆς ὥρας εἶναι ἡ ἰδική μας ζωή, ἐνώπιον τοῦ ἀπείρου χρόνου. Τὸ βεβαιώνει ἡ πεῖρα ἡ καθημερινή. Ἐρωτήσατε ἕνα ἀσπρομάλλη ὀγ-

δοντάρη γέροντα, ἀπόμαχο τῆς ζωῆς, ποὺ δὲν καλοβλέπει, καὶ δὲν ἀκούει καλά. Τρέμουν τὰ χέρια του. Σέρνει τὰ πόδια του, ὁμοιάζει μὲ τὸ σπίτι ποὺ ἐπάλιωσε καὶ στέκεται μὲ ἐπιδιορθώσεις, ἕως ὅτου πέση. Τί κατάλαβες ἀπὸ τὴ ζωή θεῖε; Παιδί μου σὰν νὰ μπῆκα ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ νὰ βγῆκα ἀπὸ τὸ παράθυρο. Πολὺ ἐπετυχημένο αὐτό. Αὐτό, ὁ Ἐρνέστος Ναβίλ, μεγάλος Γάλλος σοφός, τὸ τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν φιλοσοφικῶν του στοχασμῶν. Δὲν προφθάνομεν, λέγει, νὰ ξεκινήσωμεν διὰ τὴν ζωήν. Εἴμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχήν. Καὶ βλέπομεν ὑπόλευκη ἀπέναντι τὴν ἄλλην της ὄχθην, τὸ τέρμα της. Καὶ ὁ Ἱπποκράτης, ὁ πατὴρ τῆς ἰατρικῆς, λέγει, «ἡ μὲν τέχνη μακρά, ὁ δὲ βίος βραχύς». Καὶ ἕνας ποιητὴς εἰς ἕνα του ποίημα λέγει:

«Σὰν τὸ ρυάκι τὸ γοργό, σὰν βιαστικὸς διαβάτης
ἔτσι περνᾶ καὶ ἡ ζωὴ μ' ὅλα τἀγαθά της».

Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι ἀλήθεια καθαρά· Ποία ἡ ζωὴ ἡμῶν; Ἐρωτᾶ ὁ Ἰάκωβος. «Ἀτμὶς γὰρ ἔσται πρὸς ὀλίγον φαινομένη ἔπειτα δὲ καὶ ἀφανιζομένη». Ἔχετε ἰδῆ πῶς ἀπὸ τὴν ἀτμομηχανὴν τοῦ σιδηροδρόμου ἐξέρχεται ὁ ἀτμός; Φαίνεται καὶ ἀμέσως χάνεται. «Ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει». Χορτάρι τοῦ χωραφιοῦ εἶναι ἡ ζωή. Ἄνθος τοῦ λιβαδιοῦ. Σήμερον δροσερὸ γεμάτο εὐωδία. Αὔριον μαραμένο καὶ ἕτοιμο διὰ τὴν φωτιάν.

Ἡ ἀξία τοῦ χρόνου: Μεγίστη: Ἕνα πολὺ μικρὸ πραγματάκι ἀσήμαντο φαίνεται καὶ ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μας. Καὶ ὅμως εἶναι ἀγαθὸν μεγίστης ἀξίας. Διατί; Διότι κατὰ τὴν διάρκειάν του ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ὑπηρετήση πλῆθος πολὺ ἀπὸ σκοπούς. Εὐγενεῖς καὶ μεγάλους μάλιστα. Πρέπει νὰ ἐπιτελέση ἔργα πολλὰ καὶ ὑψηλά. Μέσα εἰς αὐτὸ τὸ μικρὸ διάστημα ἔχει νὰ κάμη μίαν καλὴν ὀργάνωσιν τῆς ζωῆς του. Νὰ ἀναπτύξη τὰς ψυχικάς του δυνάμεις. Νὰ συγκροτήση τὸ ψυχικόν του βασίλειον. Νὰ σπουδάση. Νὰ κάμη τὸν ἐπαγγελματικόν του προσανατολισμόν. Κοσμοθεωριακὴν συγκρότησιν. Μόρφωσιν χαρακτῆρος. Διάπλασιν προσωπικότητος. Νέκρωσιν τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. Νὰ γίνη ἄρτιος ἄνθρωπος. Χριστιανὸς μὲ ἄλλα λόγια. Διότι τὸν ἄρτιον ἄνθρωπον ἂς μὴ τὸν ζητοῦμεν ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανόν. Καὶ ἡ πεῖρα μᾶς τὸ διδάσκει. Καὶ οἱ παιδαγωγοὶ τὸ λέγουν. Καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι σοφοὶ τὸ βεβαιώνουν. Πρέπει παραλλήλως νὰ ἐκπληρώση τὴν οἰκογενιακήν του ἀποστολήν. Νὰ ἀνοίξη σπίτι. Νά δημιουργήση οἰκογένειαν. Νὰ κάμη εὐτυχισμένον τὸν σύντροφον

τῆς ζωῆς του. Νὰ ἀναθρέψῃ παιδιά. Νὰ τὰ μορφώσῃ. Νὰ τὰ ἀναδείξῃ. Νὰ πλουτίσῃ τὸ κοινωνικὸν σύνολον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν πλήρωμα μὲ ἀγγέλους. Μὲ λουλούδια. Ὄχι μὲ δαίμονας. Μὲ ἀγκάθια.

Καὶ σύμφωνα μὲ τὴν κοινωνικήν του ἀποστολὴν νὰ πάρῃ μέρος εἰς τὰ προβλήματα τὰ κοινωνικά. Νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων. Νὰ σκεφθῇ τὶ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ διὰ τοὺς ἀρρώστους. Τοὺς πτωχούς. Τοὺς ἀνέργους. Τοὺς παραστρατημένους. Διὰ τὴν δικαιοσύνην. Τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὰ τόσα ἄλλα. Εἰς αὐτὸ τὸ κομματάκι τοῦ χρόνου ἔχει καὶ τὸ Ἐθνικόν του χρέος νὰ ἐξοφλήσῃ. Καὶ μάλιστα ὁ Ἕλλην, ποὺ ἀνήκει εἰς τὴν πλέον εὐλογημένην ἀπὸ τὸν Θεὸν φυλὴν τοῦ κόσμου, εἰς Ἔθνος μὲ τόσους θησαυροὺς ἀπὸ παραδόσεις, μὲ τόσην ὑψηλὴν ἀποστολὴν εἰς τὸν κόσμον, ποὺ δι' αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν δίδει κάθε τόσο ἐξετάσεις. Καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Παντοδυνάμου παίρνει ἄριστα.

Καὶ παίρνει ἀκόμη μεγαλειτέραν ἀξίαν ὁ χρόνος αὐτὸς τῆς ζωῆς μας, ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι εὑρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τὴν αἰωνιότητα, καὶ ὅτι αὐτὸς θὰ κανονίσῃ τὴν θέσιν μας εἰς ἐκείνην Τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, ἑκάστου ποταμοῦ, τέρμα ἔχει τὴν θάλασσαν. Ἀπ' ὁπουδήποτε καὶ ἂν ξεκινᾷ εἰς τὴν θάλασσαν θὰ ἐκβάλῃ. Μὴ πηγαίνομεν μακρυά. Τὰ ποτάμια τῆς Μακεδονίας μας, Πηνειός, Ἀλιάκμων, Λουδίας, Ἀξιός, Γαλλικός, Στρυμών, Νέστος, Ἕβρος, ποῦ τελειώνουν; Εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς μας ἔχει τὸ τέρμα του, τὰς ἐκβολάς του, εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἡ ζωή μας μὲ τὴν αἰωνιότητα, ἔχει τὴν σχέσιν ποὺ ἔχει ὁ προθάλαμος ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὴν πολυτελεστάτην αἴθουσαν ὑποδοχῆς.

Ξεύρετε δὲ τὶ σημαίνει αἰωνιότης; Ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τέλος. Ἡμέρα ποὺ δὲν βραδυάζει ποτέ. Ὑποθέσατε ὅτι ἀπὸ τὸν ἀπέραντον ὠκεανὸν ἀφαιροῦμεν κάθε χίλια χρόνια ἀπὸ μιὰ σταγόνα νερό. Σήμερον μιὰ σταγόνα. Ὕστερα ἀπὸ χίλια χρόνια ἄλλη μία. Κάποτε θὰ τελειώσῃ ὁ ὠκεανὸς ὅσον καὶ ἂν δὲν τὸ χωρῇ ὁ νοῦς μας. Αἴ λοιπόν, ἡ αἰωνιότης δὲν ἔχει τέλος. Ἂς σκεφθῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν αἰωνιότητα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ περάσῃ τὴν μικρὰν αὐτὴν ἐδῶ ζωήν. Σπείρει ὁ γεωργὸς τὸ φθινόπωρον, θερίζει τὸ καλοκαῖρι. Σιτάρι θὰ σπείρῃ, σιτάρι θὰ θερίσῃ. Ἀγκάθια θὰ σπείρῃ; Ἀγκάθια θὰ θερίσῃ. Σπείρει εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴν ὁ ἄνθρωπος; Θὰ θερίσῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἐὰν σπείρῃ φθοράν, φθορὰν θὰ θερίσῃ. Ζωὴν θὰ σπείρῃ; Ζωὴν θὰ θερίσῃ. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ζωὴ αὐτὴ διὰ τὸν Χριστιανὸν ἔχει με-

γίστην ἀξίαν. Εἶναι κεφάλαιον πολυτιμότατον. Περιουσία ἀξιόλογος. Γραμμάτιον ποὺ εἰς πρώτην ἐμφάνισιν ἐξοφλεῖται μὲ τὴν αἰωνιότητα. Καὶ κοινὴ περιουσία εἰς ὅλους μας. Ἂς ὑποθέσωμεν πὼς ὁ καθένας μας ζῇ ἑξῆντα πέντε χρόνια. Ἑξῆντα πέντε χρόνια μᾶς κάμνουν εἴκοσι τρεῖς χιλιάδας ἑπτακοσίας σαράντα ἕξ ἡμέρας, 617,396 ὥρας 37.043.760′ πρῶτα λεπτὰ 2.222.627,600′′ δευτερόλεπτα περίπου. Ἰδοὺ λοιπὸν κεφάλαιον ποὺ τὸ ἔχομεν ὅλοι μας. Ἐδῶ θὰ φανῇ ἡ ἐξυπνάδα μας. Κατηγοροῦμεν τὸν πλούσιον ποὺ σκορπίζει εἰς τοὺς 4 ἀνέμους τὴν περιουσίαν του καὶ τὴν ἐργάτριαν ποὺ δαπανᾷ τὸ ἡμερομίσθιόν της εἰς τὰ φορέματα, τὴν κόμμωσιν, νάϋλον καὶ μένει νηστική. Τὶ νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς διὰ τὴν σπατάλην τοῦ κεφαλαίου τοῦ χρόνου ; Θεωρεῖται ἔξυπνος ὁ ἔμπορος ποὺ μὲ λίγα κεφάλαια πραγματοποιεῖ μεγάλα κέρδη.

Ἀλλὰ εἰς τὴν ζωήν, ὁ ἐξυπνότερος ἐπιχειρηματίας εἶναι ὁ Χριστιανός. Μὲ τὰ κεφάλαια τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς του, ἠμπορεῖ νὰ κερδίσῃ τὴν αἰωνιότητα. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος γράφει πρὸς τοὺς Ἐφεσίους «βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ᾽ ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι».—Φείδου χρόνου, δαπανώμενος γὰρ ἐφ᾽ ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγος ἐστὶν ἐφ᾽ ἃ δεῖ» ἔγραψε ὁ Περίανδρος, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφούς, τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Πῶς ἐξαγοραζόμεθα τὸν καιρόν ; Ὅταν ξεύρομεν νὰ τὸν ἀξιοποιοῦμεν. Πῶς θὰ τὸν ἀξιοποιήσωμεν ; Ὁ μεγαλύτερος πνευματικὸς ἐπιχειρηματίας εἰς τὴν ζωήν, ὁ Παῦλος, μᾶς τὸ ὑποδεικνύει. «Ἕως καιρὸν ἔχομεν ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας» γράφει πρὸς τοὺς Γαλάτας Αὐτὸ ἂς εἶναι τὸ σύνθημά μας διὰ τὸ 1955.

† Ἀρχιμ. ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
Ἱεροκῆρυξ Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣ)ΝΙΚΗΣ κ. ΧΡ. ΦΡΑΓΚΙΣΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Παλαιὰν ὡραίαν συνήθειαν συνεχίζουσα ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἑορτάζει σήμερον τὴν μνήμην Τριῶν μεγάλων ἀρχιερέων τῆς Χριστιανωσύνης. Εἰς τὰς ταραχώδεις ἡμέρας, εἰς τὰς ὁποίας σήμερον ζῶμεν, ὁ ἑορτασμὸς οὗτος ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Πράγματι οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην ἑορτάζομεν σήμερον, εἶναι οἱ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωποι τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θεμελιοῦται σήμερον ὁ ἐλεύθερος κόσμος.

Πυρὴν τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἁπλοῦν μόριον τῆς κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀξία αὐτοτελής. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον ὕλη, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ψυχήν, εἶνει Θεῖον δημιούργημα, φέρον τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεῖσαν ὡραιότητα. Ἐκ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον πηγάζουν αἱ τρεῖς μεγάλαι ἀξίαι, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ τρίπτυχον τῆς πολιτικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, δηλαδὴ ἡ πολιτικὴ δημοκρατία, αἱ ἀτομικαὶ ἐλευθερίαι καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη.

Τὸν πυρῆνα τοῦτον τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διεκήρυξαν θαυμασίως οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ Ἱεράρχαι, τῶν ὁποίων τὴν μνήμην τιμῶμεν σήμερον. Τὸ θέμα τοῦτο θὰ πραγματευθῇ, παρακλήσει τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, ὁ τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας πανοσ. Ἀρχιμ. κ. Παρθένιος Πολλάκης.

ΔΥΟ ΣΚΥΡΙΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΤΟΥ ΙΘ΄. ΑΙΩΝΟΣ *

Ἡ Ἱ. Σύνοδος συγκειμένη ἐκ τῶν Κυνουρίας Διονυσίου ὡς Προέδρου καὶ τῶν Ἀττικῆς Νεοφύτου, Σελλασίας Θεοδωρήτου, Κυκλάδων Ἀνθίμου καὶ Φωκίδος Νεοφύτου ὡς μελῶν, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6901)271 καὶ ἀπὸ 13 Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐγγράφου Αὐτῆς, διεβίβασε πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Γραμματείαν, ἐν ἀντιγράφῳ, τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ «διὰ νὰ διατάξῃ ἡ ἰδία ὅ,τι ἐγκρίνει εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν». Καὶ ὡς πληροφορούμεθα ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 9)5 καὶ ἀπὸ 13 Μαρτίου 1840 ἀναφορᾶς τοῦ αὐτοῦ Ἐπιτρόπου πρὸς τὴν Σύνοδον, ἡ Γραμματεία «διέταξε τὴν τότε Διοίκησιν Καρυστίας καὶ ἡ Διοίκησις διέταξε τὴν ἐδῶ Δημαρχίαν νὰ συνεννοηθῇ μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ προσκαλέσωμεν ἕναν πρωτομάστορα νὰ παρατηρήσῃ τὸ ἔξοδον τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης· ἔγινεν ἡ παρατήρησις διὰ τετρακοσίας πεντήκοντα ἀριθ. 450 δραχμάς... ἀλλ' ἕως τώρα καμμία ἐνέργεια δὲν ἔγινεν...». Καὶ ἐπιλέγει. «Ταῦτα καθυποβάλλων ὑπ' ὄψιν τῆς Σ. Συνόδου τῆς παρατηρῶ, ὅτι εἶνε ἁμαρτία νὰ χαλάσῃ ἓν τοιοῦτον κατάστημα δι' ὀλίγα ἔξοδα καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ἔχει ἡ Ἐπισκοπὴ τόσα εἰσοδήματα [1] ὅπου ὠφελεῖ τὸ Ταμεῖον...», καὶ διότι «εἶναι ἄδικον νὰ χαλά-

---

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους π. ἔ.

[1] Ὅτι δὲ ἡ Ἐπισκοπὴ αὕτη, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ οἰκεῖος Ἱεράρχης, εὑρίσκετο καὶ παλαιότερον, εἰς καλὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, πιστοῦται καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων. (Πρβλ. Β. Ἀτέση: Ἡ Ἐπισκοπὴ Σκύρου κ. λ. π. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 139, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω παρατειθεμένης ὁμολογίας ἐχούσης οὕτω. «Διὰ τῆς παρούσης μας ὁμολογίας ἐδανίσθημεν διὰ χρείαν καὶ ἀνάγκην τῆς κοινω(τη)τός μας σκύρου, παρὰ τοῦ ἁγίου δεσπότου μας κυρίου γρηγορίου σήγουρα; γρόσια πέντε χιλιάδες Ν 5000 μὲ τὸ διάφορόν τους πρὸς δέκα τὰ ἑκατῶ τὸν χρόνον διάφορον καὶ ὑποσχόμενοι εὐχαριστήσεις α(ὐτῷ) εἰς τὴν καλήν του ἀναζήτησιν· διὸ ἐδώσαμεν τὴν παρούσαν ἐνσφράγιστον καὶ ἐνυπόγραφον, ὅπως ἔχῃ τὸ κῦρος.

τῇ α Μαρτίου 1817 σκῦρος
γηόργης αβλονήτης καὶ γέροντας

σουν—ἐπιπροσθέτει εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 102)60 καὶ ἀπὸ 21 Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀναφορὰν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον—δηλ. τὰ οἰκήματα, ἐν ᾧ μάλιστα τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον ἀπολαμβάνει ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας δραχμὰς κατ' ἔτος ἀπὸ τὰ κτήματα τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ οἱ Χριστιανοὶ βλέποντάς τα εἰς τοιαύτην κατάστασιν λυποῦνται μεγάλως καὶ ἀδημονοῦν».

Παρὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ὅμως τούτου, ἐν προκειμένῳ, ἀναφορὰς οὐδὲν ἐπετεύχθη μέχρις οὗ ὁ κατὰ τὴν 9 Ἀπριλίου 1841 γενόμενος σεισμὸς[1] κατέστρεψε καθ' ὁλοκληρίαν τόν τε Ἐπισκοπικὸν ναὸν καὶ τὰ περισσότερα τῶν διαμερισμάτων τοῦ Ἀρχιερατικοῦ καταστήματος, περὶ τῆς ἐπιδιορθώσεως, τῶν ὁποίων ζωηρῶς ἐφρόντισε, ὡς διαβλέπει τις εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 39)13 καὶ ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1841 καὶ 36)33 καὶ ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀναφοράς του.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κτηματικήν, τῆς Ἐπισκοπῆς ταύτης, περιουσίαν ἐνδιεφέρθη «ὁ ὑποφαινόμενος, γράφει πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ἐν τῇ ἀπὸ 26 Αὐγούστου 1841 ἀναφορᾷ αὐτοῦ, παρατηρῶν τὰ κτήματα τῆς Ἐπισκοπῆς Σκύρου κατηφανισμένα καὶ χερσαῖα (μετὰ) τὴν ἀποβίωσιν τοῦ μακαρίτου Ἐπισκόπου, διότι οἱ κατὰ καιρὸν ἐνοικιασταὶ δὲν ἔλαβον τὴν ἀνήκουσαν ὑπὲρ αὐτῶν πρόνοιαν καὶ ὅλοι οἱ ἀμπελῶνες τῆς Ἐπισκοπῆς χερσωθέντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν χρησιμεύωσιν εἰς ἄλλο παρὰ εἰς σπορὰν καὶ τὸ νησίον Σαρακήνικον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς προσπαθείας τοῦ μακαρίτου ἐπισκόπου ἔχει ἀνοιχθῇ ἕως πενῆντα στρέματα γῆς, εἶχεν ἀνοίξει καί τινα ἐλαιόδενδρα καὶ ἔχει

σταμάτις Χατζιθεοδόρου καὶ γέροντας
σταμάτης παπάζογλου
δημήτριος παπαΣαμιότης
Κονσταντης Ιπούνου
Δημήτρης αβλονήτης
γιάννης πέτρου
Δημήτρης Τζικούρης καὶ Νοτάριος».

Σὺν τούτοις εἰς προικοσύμφωνον Γεωργίου Ἐπιφάνη πρὸς τὸν υἱόν του Δημητράκη Ἀναγνώστου ὑφ' ἡμερομηνίαν 2 Ἰανουαρίου 1814 ἀναφέρεται, ὅτι δίδει εἰς αὐτὸν «ἀμπέλιον εἰς τὴν χωράφαν τοῦ δεσπότου» καὶ εἰς πωλητικὸν γράμμα ὑπὸ χρονολογίαν 20 Φεβρουαρίου 1802 τοῦ Κυριαζῆ Γεωργ Κυριαζῆ ἀναφέρεται ὅτι τὴν εἰς τὴν συνοικίαν Κοχύλια οἰκίαν του τὴν πωλεῖ «εἰς τὸν ἐπίσκοπον Γρηγόριον ἀντὶ γροσίων 450 τετρακόσια πεντήκοντα».

[1] Β. Ἀτέση: Ἡ Ἐπισκοπὴ Σκύρου κλπ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 104 - 107, ἐν αἷς παρατίθεται ἡ διαμειφθεῖσα μεταξὺ Μακαρίου, Ι. Συνόδου καὶ Γραμματείας σχετικὴ ἀλληλογραφία.

ἀνεγείρει καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ οἰκίσκους ὅτι κατήντησαν διὰ βοσκῆς τόπος καὶ ὅτι κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ἐκτιθέντων παρὰ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιτρόπου εἰς δημοπρασίαν ἐνοικιάσθησαν διὰ δραχμὰς εἴκοσι· τὸ δὲ εἰς θέσιν Μανιπγιὸ περιβόλιον ἔχον προλαβόντως ἱκανὰ δένδρα καὶ οἰκήματα εὑρίσκονται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἐνοικιαζόμενον ἐτησίως διὰ δραχμὰς ἑκατὸν δεκαπέντε· εἷς ἕτερος κῆπος ἐκεῖ πλησίον μὲ οἰκίσκον καί τινας συκέας χρησιμεύει ἤδη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος πρὸς σποράν.

Ἔκρινα χρέος καὶ συναισθανόμενος καὶ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῶν πραγμάτων μὲ λύπην μου, καὶ ἀφ᾽ οὗ ἡ Σ. Σύνοδος μὲ ἐτίμησε μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἐπιτρόπου, καὶ ὡς Ἕλλην γνήσιος ἀφιερώσας εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀνεξαρτησίας τὸ μερίδιόν μου, γνωρίζων ταῦτα πάντα τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ νὰ τῆς προσφέρω τὴν αὐτὴν τιμὴν τῆς ἐτησίας ἐνοικιάσεως τοῦ ἄνω ἐκτεθέντος νησίου Σαρακήνικον, τοῦ περιβολίου εἰς τὴν θέσιν Μανιπγιὸ καὶ τοῦ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν κήπου διὰ νὰ ἐνοικιασθῶσιν παρ᾽ ἐμοῦ διὰ πέντε ἔτη, ὑποσχόμενος τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ τὴν ἱκανὴν βελτίωσιν τῶν ἀνωτέρω κτημάτων διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκαμάτων προσπαθειῶν μου...».

Καὶ ἡ Σύνοδος «περὶ πολλοῦ ποιουμένη τὴν διατήρησιν καὶ ἑπομένως τὴν βελτίωσιν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κτημάτων τῆς Ἐπισκοπῆς Σκύρου, τὰ ὁποῖα κόπῳ καὶ μόχθῳ καὶ δαπάνῃ οὐ σμικρᾷ ὁ μακαρίτης Ἐπίσκοπος Σκύρου κτησάμενος ᾠκοδόμησε καὶ μὴ ἀνεχομένη τὴν καταστροφὴν αὐτῶν» ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν παρεκάλεσεν αὐτὴν ὅπως ἐνεργήσῃ «ἐπὶ τὸ συμφερώτερον» [1], ἄνευ ὅμως ἀποτελέσματος.

Ὡς γνωστόν, ἐν ἔτει 1833, διελύθησαν ἅπασαι αἱ, ἀνὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν ἕξ μοναχούς, Μοναί· κατ᾽ ἀκολουθίαν τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη καὶ τὸ ἐν Σκύρῳ Μετόχιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου [2] ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, Ἱ. Μονῆς τῆς Μεγ. Λαύρας ἀνῆκον, περιελθὸν εἰς τήν, τοῦ Δήμου Σκύρου, τοιαύτην.

Ὁ Μακάριος βλέπων, ὅτι τοῦτο περιῆλθεν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν

---

[1] Β. Ἀτέση ἔνθ. ἀνωτ. σ. 139,

[2] Σὺν τούτοις κατηργήθησαν καὶ δύο ἄλλαι, ἐν Σκύρῳ, μικραὶ Μοναί, ἡ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ Μαυουρυᾶ ἐπονομαζομένης, τῶν ἐν αὐταῖς διαβιούντων μοναχῶν διαταχθέντων, ὅπως μεταβῶσιν εἰς διατηρουμένας τοιαύτας.

ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, παρεκάλεσε τὴν Ἱ. Σύνοδον, ὅπως εὐαρεστουμένη, χορηγήσῃ τοῦτο αὐτῷ, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς, ἐν παντί, ἐπιδιορθώσεως τούτου.

Ἰδοὺ ἡ σχετικὴ αὐτοῦ ἀναφορά.

«Ἀριθ. πρωτ. 33 — Ἐν Σκύρῳ τῇ 20 Ἰουνίου 1838

διεκ. 17 — Πρὸς

τὴν Σ. Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος

Εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Ἱερὰν ταύτην Σύνοδον, ὅτι τὸ ἐνταῦθα Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διελύθη καθὸν καιρὸν ἐλήφθη τὸ μέτρον νὰ διαλυθῶσι καὶ διάφορα ἄλλα τοῦ κράτους Μοναστήρια.

Εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Μοναστήριον οἱ Χριστιανοὶ εἶχον καὶ ἔχουν ἀνέκαθεν ἰδιάζουσαν εὐλάβειαν καὶ ὡς ἐκ τούτου μέχρι τοῦδε διάφοροι Χριστιανοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη ἔρχονται συνεχῶς χάριν εὐλαβείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὠφέλειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ ἐπίτροπος τοῦ προκειμένου Μοναστηρίου εἶναι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐνταῦθα Δημοτικῆς ἀρχῆς, ἡ ὠφέλεια σφετερίζεται καὶ ὄχι μόνον ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ ἡ φωταγωγία δὲν γίνεται ὡς πρέπει, ἀλλὰ καὶ διάφοροι ἀταξίαι καὶ καταχρήσεις γίνονται.

Διὰ ταῦτα παρακαλῶ τὴν Σ. Ἱερὰν Σύνοδον νὰ διατάξῃ νὰ παραχωρηθῇ εἰς ἐμέ, ὁ ἱερὸς οὗτος ναός, διὰ νὰ ἠμπορέσω καὶ ἐγὼ νὰ ἐξοικονομῶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα μου καὶ τὴν Ἐπισκοπὴν καὶ φωταγωγίαν νὰ διατηρῶ ὡς πρέπει ἀνεξόδως, καθ' ὅτι ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὁποίαν διατελῶ δὲν ἔχω καμμίαν ὠφέλειαν καθὼς καὶ ἄλλοτε ἀνέφερον.

Ἐλπίζω δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θέλει ἐγκρίνῃ τὴν αἴτησίν μου ταύτην καὶ ὅτι δὲν θέλει ἀνεχθῇ νὰ δυστυχῶ, ἀφ' οὗ ὑπέφερα καὶ ἐθυσίασα ἀναλόγως τῆς καταστάσεώς μου εἰς τόν, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους, ἱερόν μας ἀγῶνα.

Μένω εὐπειθέστατος

Ὁ Ἐπίτροπος Μακάριος Βαρλαάμ».

Μετὰ τήν, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 16)28 Δεκεμβρίου 1841 Β. Δ[1]) κατάργησιν τῆς Ἐπισκοπῆς Σκύρου καὶ τὴν ὑπαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὴν

[1] Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως ἔτ. 1841, ἀριθ. φύλ. 26. σ. 159. Δ. Ματαράγκα: Δίκαιον Ἐκκλησίας - Πολιτείας Ἑλλάδος. Ἀθῆναι. 1937. σ. 169. Β. Ἀτέση. Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔνθ. ἀν σελ. 81 Τοῦ αὐτοῦ ἡ Ἐπισκοπικὴ Ἐπιτροπὴ Σκύρου κ.λ.π. ἔνθ. ἀνωτ. σ. 31.

τῆς Εὐβοίας (Χαλκίδος) τοιαύτην, ὁ Βαρλαὰμ ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆται Ἐπισκοπικὸς Ἐπίτροπος τῆς ἐν λόγῳ παροικίας· ἀναχωρήσας δ' ἐκ Σκύρου μετέβη εἰς Σῦρον, ἔνθα ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ Πρωτοσυγκέλλου, ἀρχιερατεύοντος ἐν αὐτῇ τοῦ ἀπὸ Καρυστίας Δανιὴλ Κοντούδη[1]· ὅτι δὲ ἐχρημάτισε τοιοῦτος τὸ πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2443)1566 καὶ ἀπὸ 7 Μαΐου 1862 ἐγγράφου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, δι' οὗ «προτείνει, ὅπως εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐπιτροπὴν Σύρου καὶ Τήνου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κατὰ τὸ 1862, Σύρου καὶ Τήνου Δανιήλ, προκρινομένην τῆς πενταμελοῦς, προταθῇ καὶ ὁ ἱερομόναχος κ. Μακάριος Βαρλαὰμ Πρωτοσύγκελλος ἀπ' ἀρχῆς μέχρις ἐσχάτων χρηματίσας τοῦ ἀποβιώσαντος Σ. Ἱεράρχου» ἡ Ἱ. ὅμως Σύνοδος διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13101)325 καὶ ἀπὸ 25 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους ἐγγράφου της πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, προέτεινε τοῦτον ὡς Γραμματέα τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐφ' ὅσον αὕτη κατὰ τὸν Νομάρχην δὲν ἔχει τὴν γραφικὴν ἱκανότητα»

Ὁ Μακάριος ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐν τῇ διαχειρίσει, τῶν Ἐπισκοπικῶν, τῆς οὑτωσὶ χηρευσάσης παροικίας, πραγμάτων, κρινόμενος, ἐμφανίζεται ὡς κληρικὸς διαυγῆ, ἔχων, τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀντίληψιν.

Ἡ κατὰ τὸ παρελθόν, ὑπηρεσία αὐτοῦ ἐν ἐκκλησιαστικοῖς ὀργανισμοῖς, προσεπόρισε τούτῳ τὴν πεῖραν τοῦ ἐπιλύειν τὰς ὑποθέσεις ταύτης, μετὰ συνέσεως· ἡ ἀντικειμενική, καὶ μακρὰν συγγενικῶν ἢ τοπικῶν δεσμεύσεων ἀντιμετώπισις προκυπτόντων, ἐν αὐτῇ, προβλημάτων, ἐθεωρήθη παρ' αὐτοῦ, ὡς ἠθικὴ ὑποχρέωσις πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μέχρις ὁριστικῆς, παρ' Αὐτῆς, λήψεως ἀποφάσεως περὶ τῆς μελλοντικῆς, τῆς Ἐπισκοπῆς Σκύρου, τύχης· ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιδειχθεῖσα, πρὸς διαλεύκανσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς περιουσίας τῆς, ἐν τῇ νήσῳ ἐκείνῃ, διαλυθείσης Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀφοσίωσις, συνετέλεσεν, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐκτίμησιν οὐ μόνον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν προϊσταμένων τούτου ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχῶν, αἵτινες κατ' ἐπανάληψιν ἀνέθεσαν αὐτῷ σοβαρὰς ἀποστολάς, ἀχθείσας εἰς πέρας ἐπιτυχῶς, μὲ ἀποτέλεσμα τήν, παρὰ τούτων, ἔκφρασιν εὐαρεσκείας[2]. Ὁ καταρτισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ θύραθεν καὶ ἐκκλησιαστικῇ παιδείᾳ, τὰ διοικητικὰ προ-

[1] Ὁ Μακάριος ἐγένετο Πρωτοσύγκελλος τῆς παροικίας αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ, ὡς τοιούτου, Λ. Καμπάνη.

[2] Β. Ἀτέση: Ἡ Ἐπισκοπὴ Σκύρου ἀνὰ τοὺς αἰῶνας ἔνθ. ἀνωτ. σ. 106. 131.

σόντα, αἱ, μετὰ κατεχόντων, ὑψηλάς, ἐν τῇ ὑπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ τῆς Ἑλλάδος προσώπων σχέσεις, ὑπεβοήθησαν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του, καὶ γενικῶς, ἐν τῇ διοικήσει τῆς στερηθείσης, Ἀρχιερατικῆς ἐποπτείας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπισκόπου Γρηγορίου, ἐκκλησιαστικῆς παροικίας Σκύρου, ἀνεδείχθη ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῆς τε Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Ἀναντιρρήτως ὅμως ἡ ἐνεργὸς αὐτοῦ συμμετοχὴ εἰς τήν, ἐν Εὐβοίᾳ, τοῦ 1821, Ἐπανάστασιν, ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς· ἡ πρωτοβουλία εἰς τὴν λῆψιν ἀποφάσεων, κατὰ τὰς διαφόρους αὐτῆς διακυμάνσεις καὶ ἡ εὐτολμία, ἀπετέλεσαν τὸ δίπτυχον πέριξ τοῦ ὁποίου εἰργάσθη πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτὸ θάρρος ἐπεδείξατο, ἐν Σκύρῳ, ὅτε αἱ συγκρούσεις τῶν, ἐν αὐτῇ καταφυγόντων ὁπλαρχηγῶν ἐκ λόγων προσωπικῶν παρὰ ἐθνικῶν, ὡς θλιβερὰν συνέπειαν εἶχον τὴν αὐτόχρημα ἐρήμωσιν τῆς πόλεως αὐτῆς, διότι ἐκ τριῶν χιλιάδων οἰκιῶν, μόνον αἱ πεντακόσιαι, διέφυγον τῆς καταστροφῆς.

Τοιαύτη, ὑπῆρξεν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ δρᾶσις τῶν δύο τούτων Σκυρίων κληρικῶν· ἀνατραφέντες μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πνεύματος, θερμανθέντες ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τὸ ὑπέρτατον καθῆκον, ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος.

Τὸ παράδειγμα τῶν διαπρεπῶν τούτων ἀνδρῶν, πιστῶν, τῆς, ἧς, ἐκληροδότησαν παρακαταθήκης, ἐκτελεστῶν, προτίθεται ἐνώπιον τῆς ἱστορίας, πρὸς μίμησιν ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΤΕΣΗΣ
Μητροπολίτης πρ. Λήμνου

ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ *

ΤΙΤΛΟΣ ΙΙ. ΤΑ ΚΑΘ' ΕΚΑΣΤΟΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

2. Ἡ κακόβουλος βλασφημία (ἄρθρ. 198 Π. Κ.)

Ι. Ὁρισμός. Κακόβουλος βλασφημία εἶναι ἡ δημοσίᾳ κακοβούλως καθ' οἱονδήποτε τρόπον καθύβρισις τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ἡ δημοσίᾳ διὰ βλασφημιῶν ἐκδηλουμένη ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον. Οὕτως ἡ ἔννοια τῆς κακοβούλου βλασφημίας περιλαμβάνει δύο νομοτυπικὰς μορφὰς καὶ δὴ τὸ μὲν τὴν καθύβρισιν τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον.

ΙΙ. Ἡ καθύβρισις τοῦ Θεοῦ.

1. Νομοτυπικὴ μορφή[1]. Καθύβρισις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ δημοσίᾳ κακοβούλως καθ' οἱονδήποτε τρόπον καθύβρισις τοῦ Θεοῦ (ἄρθρ. 198 1).

α) Ἡ καθύβρισις τοῦ Θεοῦ. Ἐν προκειμένῳ ὡς ἐλέχθη, ἔννομον ἀγαθὸν δὲν εἶναι ὁ Θεός, διότι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πολὺ μικρὸς ἵνα ἐξυψώσῃ ἑαυτὸν εἰς προστάτην τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον αἰτεῖται πάντοτε τὴν προστασίαν Αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν πολιτῶν, τὸ ὁποῖον προσβάλλεται διὰ τῆς καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ προστασία τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἁρμονικὴν διαβίωσιν τῶν πολιτῶν. Ἡ ἔννοια τῆς καθυβρίσεως δὲν εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν τῆς ἐξυβρίσεως καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸν διὰ τῆς λέξεως ταύτης ἀποδιδόμενον καὶ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ Π. Κ. εἰλημμένον ὅρον beschimpfende Lästerung. Κατὰ ταῦτα καθύβρισις εἶναι, ὡς καθώρισε τὴν ἔννοιαν ταύτην τὸ γερμανικὸν ἀκυρωτικὸν (R.G. Str. 61, 153), πᾶσα εἴτε λόγῳ τοῦ περιεχομένου εἴτε λόγῳ τῆς μορφῆς ἰδιαζόντως προσβλητικὴ ἐκδήλωσις τῆς περιφρονήσεως (Shönke: αὐτόθι, σ. 469). Εἶναι δηλονότι ἡ ἐκδήλωσις περιφρονήσεως, δι' ἧς κλονίζεται ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἱερότης τοῦ Θεοῦ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους π.ἔ.

[1] Νομοτυπικὴν μορφὴν ἢ ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν νοοῦμεν τὸ σύνολον ὑπὸ τοῦ νόμου περιγραφομένων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἐννοίας τοῦ ἐν λόγῳ ἐγκλήματος.

(Leipziger Kommentar, τ. 2, 1951, σ. 43). Κατὰ συνέπειαν ὀρθῶς ἡ αἰτιολογικὴ ἔκθ. 1929 (ἄρθρ. 166) ὑποστηρίζει ὅτι δὲν θεμελιοῦσι τὸ ἔγκλημα τῆς καθυβρίσεως «ἡ ἐν εὐπρεπείᾳ συζήτησις καὶ ὑποστήριξις τυχὸν ἐκδοχῶν οὐχὶ τιμητικῶν διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Θεότητος» ἢ «ἡ ἁπλῆ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ» ἢ «αἱ ἔλλειψιν μόνον σεβασμοῦ περιέχουσαι ἐκφράσεις». Αἱ τελευταῖαι δυνατὸν ὅμως νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀδικήματος τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198. Ἐπὶ πλέον ἐπιπόλαιαι ἐκφράσεις, σαρκασμοί, κατάραι, ἀνόητοι ἐκφράσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ εἰρωνίαι, δὲν εἶναι ἀρκεταὶ (K a h l αὐτόθι σ. 36), οὔτε ἡ ἀντικειμενικὴ κριτικὴ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ (W e l z e l αὐτόθι σ. 330), ἀλλὰ οὔτε εἶναι ἀναγκαία ἡ χρῆσις ὡρισμένων ὑβριστικῶν λέξεων ἢ φράσεων πρὸς πλήρωσιν τῆς νομοτυπικῆς μορφῆς τοῦ ἐν λόγῳ ἐγκλήματος, διότι ἐκ τοῦ συνόλου τῆς ἐκδηλωθείσης σκέψεως, εἴτε ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον εἴτε ὡς πρὸς τὴν μορφὴν αὐτῆς, δυνατὸν νὰ προκύπτῃ ἡ διάθεσις περιφρονήσεως τοῦ Θεοῦ (Leipz Kommentar, τ 2, σ. 43)

Ὡ ς π ρ ὸ ς τ ὴ ν ἔ ν ν ο ι α ν τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, οἱ μὲν ὑποστηρίζουσιν ὅτι αὕτη εἶνα ἀφῃρημένη τις ἔννοια οἱουδήποτε θρησκευτικο-φιλοσοφικοῦ συστήματος, οἱ δὲ ὅτι πρόκειται βεβαίως περὶ ἀφῃρημένης ἐννοίας μὴ ἐχούσης σχέσιν πρὸς συγκεκριμένην θρησκείαν ἢ δόγμα, ἀλλ' ὅτι ἱστορικῶς ὑπέστη αὕτη περιορισμόν τινα, ὥστε σιωπηρῶς νὰ προϋποθέτῃ τὸν μονοθεϊσμὸν (S c h ö n k e : αὐτόθι σ. 469)· ἄλλοι πάλιν δέχονται, ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ προκύπτει ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ δόγματος τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ἑνώσεων, εἴτε ὅλων τῶν θρησκευτικῶν ἑνώσεων εἴτε, ὡς ἐδέχθη καὶ τὸ γερμανικὸν ἀκυρωτικόν, τῶν ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τοῦ Κράτους θρησκευτικῶν ἑνώσεων (Leipz. Kommentar, τ. 2, σ. 43). Νομίζομεν ὅτι ἡ πρώτη ἄποψις εἶναι ἡ ὀρθοτέρα, διότι ἔννομον ἀγαθὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν πολιτῶν γενικῶς καὶ οὐχὶ συγκεκριμένη τις θρησκευτικὴ πίστις.

β) Ἡ κ α θ' ο ἱ ο ν δ ή π ο τ ε τ ρ ό π ο ν κ α θ ύ β ρ ι σ ι ς. Δηλονότι ἡ καθύβρισις δυνατὸν νὰ γίνῃ προφορικῶς, ἐγγράφως, δι' εἰκόνων, κινήσεων, σχημάτων, συμβολικῶν παραστάσεων κλπ. (πρβλ. Τούση—Γεωργίου αὐτόθι σ. 245).

γ) Ἡ δ η μ ο σ ί α κ α κ ό β ο υ λ ο ς κ α θ ύ β ρ ι σ ι ς. Ἡ καθύβρισις δέον νὰ γίνῃ δημοσίᾳ καὶ κακοβούλως. Ὁ ὅρος «δημοσία» νοεῖται ὅτι ἡ καθύβρισις δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβῃ χώραν εἰς δημόσιον τόπον, ἀλλὰ παρόντων πολλῶν. Ὁ μεγάλος ἢ ὁ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν

«πολλῶν» εἶναι ἄνευ σημασίας, ἀρκεῖ νὰ διαπιστωθῇ τὸ γεγονός, ὅτι μεταξὺ τῶν τρίτων καὶ τοῦ δράστου δὲν ὑφίσταται στενὸς ψυχικὸς σύνδεσμος, ἀποκλείων τὴν δημοσιότητα (Leipz. Kom. αὐτόθι σ 44). Εἶναι δὲ ἀδιάφορον, ὡς ὀρθῶς διατυποῖ ἡ Αἰτ. ἔκθ. 1929, ἐὰν ἐσκανδαλίσθησαν, οἱ εἰς ὧν τὴν ἀντίληψιν περιῆλθεν ἡ ὕβρις ἢ ἐὰν αὕτη οὐδεμίαν εἰς αὐτοὺς ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, εἴτε διὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἀδιαφορίαν, εἴτε διὰ τὴν βαναυσότητα αὐτῶν. Ὁ ὅρος «κακοβούλως» ἑρμηνεύεται ὑπὸ Τούση—Γεωργίου (αὐτόθι σ. 245) ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ ὑπαιτίου δέον νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ὕβριν. Ἡ ἑρμηνεία αὕτη ἀχρηστεύει τὴν ὅλην διάταξιν περὶ καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ δράστου εἶναι τι τὸ συγκεκριμένως ἀκαθόριστον, καὶ οὐδεμίαν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἀσκήσῃ, καθὼς καὶ τὰ ἐλατήρια ἐπὶ τῆς ἐξακριβώσεως τῆς ὑποκειμενικῆς ὑπαιτιότητος. Ὁ ὅρος «κακοβούλως» δι᾽ οὗ ἀποδίδεται ὁ ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ δικαίου εἰς ἄλλας περιπτώσεις χρησιμοποιούμενος ὅρος «böswillig» σημαίνει τὴν ἐκδήλωσιν ἐχθρικῆς νοοτροπίας πρός τι (Schönke αὐτόθι σ. 338) καὶ ἐν προκειμένῳ πρὸς τὸν Θεόν.

2. Ὑποκειμενικὴ ὑπαιτιότης. Ἀπαιτεῖται δόλος. Εἶναι δὲ ἀρκετὸς καὶ ἐνδεχόμενος δόλος. Ἡ καλὴ πίστις τοῦ δράστου περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἐν τῇ περιφρονητικῶς ἐκδηλωθείσῃ νοοτροπίᾳ διαλαμβανομένου γεγονότος δὲν αἴρει τὴν ὑποκειμενικὴν ὑπαιτιότητα, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ περιφρονητικὴ ἐκδήλωσις προέρχεται ἐκ κρίσεως ἐρειδομένης εἰς τὴν ἰδιαιτέραν θρησκευτικὴν πεποίθησιν τοῦ δράστου, διότι δὲν πρόκειται περὶ συγγνωστῆς νομικῆς πλάνης. Ἐπίσης ἄνευ σημασίας τυγχάνει τὸ κίνητρον τὸ ὠθῆσαν τὸν δράστην ἢ ὁ σκοπός, ὡς καὶ ὁ σκοπὸς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἢ ὁ τελικὸς σκοπός, ὡς λ. χ. ἡ χρησιμοποίησις τῆς καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ, ὡς πολιτικοῦ μαχητικοῦ μέσου (πρβλ. Leipz. Kom. αὐτόθι, σ. 44 - 45).

5. Ποινή. Ἡ καθύβρισις τοῦ Θεοῦ τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

III. Ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον, (ἄρθρ. 198 § 2).

1. Νομοτυπικὴ μορφή. Ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸ τὸ Θεῖον εἶναι ἡ δημοσία διὰ βλασφημίας ἐκδήλωσις ἐλλείψεως τοῦ πρὸς τὸ Θεῖον σεβασμοῦ. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς διατάξεως τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ 198 «ὅστις ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῆς παραγρ. 1 . . . .» τὸ ἐν λόγῳ ἀδίκημα εἶναι ἐπικουρικὸν ἐν σχέσει πρὸς τὸ τῆς καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ. Τὰ Ἑλληνικὰ Π. Σχ. τόσον τῶν ἐτῶν 1924 καὶ

1933 ὅσον καὶ τῶν ἐτῶν 1935 καὶ 1937 δὲν διελάμβανον παρομοίαν διάταξιν. Τὸ πρῶτον εἰσήχθη αὕτη εἰς τὸν ποινικὸν Κ. πλὴν ὅμως ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις τοῦ Π. Κ. οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἀναφέρει. Καὶ οἱ ἑρμηνευταὶ Τούσης - Γεωργίου ἁπλῆν μνείαν ταύτης ποιοῦνται.

Ἔννομον ἀγαθὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι ἐπίσης τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα τῶν πολιτῶν, τὸ ὁποῖον τιτρώσκεται διὰ τῆς ἐκδηλώσεως ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς τὸ «Θεῖον». Ἡ διάταξις τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198 δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον «Θεὸς» ὡς ἡ § 1, ἀλλὰ τὸν ὅρον «Θεῖον»· τοῦτο ἐνισχύει τὴν υἱοθετηθεῖσαν παρ' ἡμῶν γνώμην περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀφῃρημένης ἐννοίας οἱουδήποτε Θρησκευτικο - φιλοσοφικοῦ συστήματος. Πάντως ἡ ἔννοια «τὸ Θεῖον» εἶναι εὐρυτέρα τοῦ Θεοῦ καὶ δύναται εἰς ταύτην νὰ ὑπαχθῇ πᾶν ὅ,τι θεωρεῖται ἱερὸν ὑπό τινος θρησκευτικοῦ δόγματος. Διὰ τῆς ἐν λόγῳ διατάξεως τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198 ὁ Νομοθέτης ἠθέλησε προφανῶς νὰ ἐξαλείψῃ τὸ οὐχὶ ἄηθες φαινόμενον τῶν βλασφημιῶν τοῦ Θείου (Θεοῦ, ἁγίων, μυστηρίων κλπ.) δι' ὧν, λόγῳ ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς αὐτό, τιτρώσκεται τὸ θρησκειτικὸν συναίσθημα τῶν πολιτῶν, καὶ νὰ ἐξυψώσῃ τὴν συμπεριφορὰν τῶν πολιτῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περὶ τὰ Θεῖα, εἰς ἀνώτερον ἐκπολιτιστικὸν ἐπίπεδον. Ἡ ψυχολογικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἐγκλημάτων, τοῦ κυρίως ἐγκλήματος τῆς καθυβρίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ πρῶτον ἔνοχοι καθίστανται ἄτομα ἀνήκοντα εἰς ἀντιμαχόμενα θρησκευτικὰ δόγματα ἢ εἰς αἱρέσεις, ἐνῷ εἰς τὸ δεύτερον ἔνοχοι ἀσεβείας πρὸς τὸ Θεῖον καθίστανται καὶ οἱ πιστοὶ εἰς τὸ δόγμα τοῦ ὁποίου τὸ «Θεῖον» προσβάλλουσι δι' ἐλλείψεως σεβασμοῦ.

Ἡ βλασφημία εἶναι ἡ ἐξύβρισις τοῦ Θείου, τῶν ἱερῶν, sacrale injuria, ἥτις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ καθ' οἱονδήποτε τρόπον διὰ λόγου, εἰκόνων κλπ. Ἀλλ' ἡ ἁπλῆ βλασφημια δὲν θεμελιοῖ τὸ ἐν λόγῳ ἔγκλημα τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198, διότι ἐπὶ πλέον ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τὴν διὰ τῆς βλασφημίας ἐκδήλωσιν ἐλλείψεως σεβασμοῦ. Ὁ σεβασμὸς εἶναι ἡ ἰδιαιτέρα τιμή, ἣν χαίρουσι ὡρισμένα πρόσωπα καὶ ἐν προκειμένῳ τὸ Θεῖον, δηλονότι θεϊκὰ πρόσωπα ἢ ἱερὰ ἀντικείμενα ἢ θρησκευτικὰ μυστήρια κλπ. Ἐν προκειμένῳ ἡ ἰδιαιτέρα τιμὴ θὰ κριθῇ ἀντικειμενικῶς.

Ἡ νομοτυπικὴ μορφὴ τοῦ ἐγκλήματος τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198 εἶναι εὐρυτέρα τοῦ τῆς § 1 καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν τοῦ πρώτου δυνατὸν νὰ ὑπαχθῶσι καὶ αἱ κατάραι καὶ αἱ ἀνόητοι ἐκφράσεις τῆς

καθημερινῆς ζωῆς, αἵτινες καίτοι δὲν ἀποσκοποῦσι εἰς ἐξύβρισιν τοῦ Θείου, καθότι αὗται συνήθως ἐκστομίζονται πρὸς ἐκδήλωσιν πάθους ἢ ἀγανακτήσεως ἐναντίον ἄλλου εἴτε προσώπου εἴτε πράγματος (ζώου) ἢ πρὸς αἰτίασιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ δράστου, ἐν τούτοις ἀντικειμενικῶς αὗται κρινόμεναι εἶναι χαρακτηριστικαὶ τῆς ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸ τὸ Θεῖον. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς natio legis τῆς διατάξεως τῆς § 2 τοῦ ἄρθρ. 198, διότι ἄλλως ἤθελε καταστῆ αὕτη ἄνευ ἀντικειμένου. Ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου «δημοσία» ἴδε ἀνωτ. II, I, γ.

2. Ὑποκειμενικὴ ὑπαιτιότης. Ἀπαιτεῖται δόλος (ἴδε ἀνωτ. II, 2).

3. Ποινή Ἡ ἔλλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸ Θεῖον, τιμωρεῖται διὰ ποινῆς φυλακίσεως μέχρι τριῶν μηνῶν.

§ 3. Ἡ καθύβρισις Θρησκευμάτων (ἄρθρ. 199 Π. Κ.) καὶ ἡ διατάραξις Θρησκευτικῶν συναθροίσεων (ἄρθρ. 200 Π. Κ.).

I. Ἡ καθύβρισις θρησκευμάτων (ἄρθρ. 199 Π. Κ.).

1. Νομοτυπικὴ μορφή. Ἡ καθύβρισις Θρησκευμάτων εἶναι ἡ δημοσίᾳ κακοβούλως καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον καθύβρισις τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἢ ἑτέρας τινος Θρησκείκς ἀνεκτῆς ἐν Ἑλλάδι.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ὅρων «δημοσία καὶ κακόβουλος καθ᾽ οἱονδήποτε τρόπον καθύβρισις» ἴδε ἀνωτέρω § 2 II α, β, γ,. Ἡ καθύβρισις σκεύους τινος ἢ ἑτέρου τινος ἀντικειμένου διὰ τὴν λατρείαν χρησιμοποιουμένου δύναται καὶ δέον νὰ θεωρηθῇ κατὰ τὴν Αἰτ. Ἔκθ. 1929 (ἄρθρ. 167) ὡς καθύβρισις τῆς θρησκείας.

Ἡ καθύβρισις δέον νὰ ἀφορᾷ ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὴν Ἀνατολικὴν Ὀρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, ἥτις, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἶναι καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα Θρησκεία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ Σύνταγμα (ἄρθρ. 1),[1] ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ ἄλλην τινα θρησκείαν ἀνεκτὴν ἐν Ἑλλάδι[2] Ἡ

---

[1] Πρβλ. Α. Π. 439)1930 ἐν Θεμ. (1930) Μ. Α. σ. 743 «ἐκήρυξεν ἔνοχον τοῦ ὅτι εἰς δημοσίαν ὁμιλίαν διὰ συμβολικῶν παραστάσεων, περιφρονητικῶν χλευασμῶν καὶ δυσμενῶν ἐκφράσεων, προσέβαλε τὰ δόγματα, τὰς διατάξεις καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας».

[2] Πρβλ. Α. Π. 439)1930 «διότι ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεξιθρησκείας οὐδόλως ἕπεται ὅτι ὁ οὑτωσεὶ ὑπὸ τοῦ Συν)τος προστατευόμενος δύναται κατὰ παράβασιν τῶν κειμένων νόμων, ὅπως προστατεύσωσι τὸ δόγμα τοῦτο τῆς ἀνεξιθρησκείας, νὰ προσβάλῃ τὸ ἐπίσης ἀπαραβίαστον τῆς Θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀντιδοξοῦντος εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις».

ἑρμηνεία τοῦ ὅρου «ἀνεκτῆς» Θρησκείας ἐν Ἑλλάδι παρουσιάζει δυσχέρειάν τινα.

Τὰ Ἑλλην. Π. Σχ 1924 καὶ 1933 ἐν ἄρθρ 167 ἐχρησιμοποίουν ἐπίσης τὸν ὅρον «ἀνεκτῆς» Θρησκείας ἐν Ἑλλάδι, δὲν διελάμβανον δὲ εἰς τὴν περὶ ἀντιποιήσεως διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 143 καὶ τὴν ἀντιποίησιν ἀσκήσεως ὑπηρεσίας θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ. Τὰ Ἑλλ. Π. Σχ. 1935)1937 εἰς τὴν περὶ ἀντιποιήσεως διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 138, ἐν ᾗ εἰσήγαγον καὶ τὴν ἀντιποίησιν ἀσκήσεως ὑπηρεσίας θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ, ἐχρησιμοποίουν τὸν ὅρον «γνωστὴν» Θρησκείαν ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 162 περὶ καθυβρίσεως θρησκευμάτων τὸν ὅρον «ἀνεκτὴν». Ἡ Αἰτ. Ἔκθ. 1938 ἐν ἄρθρ 162 ἀναφέρει ὅτι γίνεται χρῆσις τοῦ ὅρου «Θρησκεία ἀνεκτὴ» ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἐν ἄρθρ. 138 (143) ἐχρησιμοποιήθη ὁ ὅρος «Θρησκεία γνωστὴ» συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρ. 1 τοῦ Συντάγματος, «καθ' ἣν εἶναι ἐλευθέρα ἡ τέλεσις τῶν τῆς λατρείας πάσης Θρησκείας γνωστῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη». Καὶ ὁ Π. Κ. χρησιμοποιεῖ ἀμφοτέρους τοὺς ὅρους «γνωστὴ» καὶ «ἀνεκτὴ» Θρησκεία (ἄρθρ, 175 § 2 καὶ 199). Κατὰ ταῦτα εἰς τὸν Π. Κ. οἱ δύο ὅροι εἶναι ταυτόσημοι. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς γνωστῆς Θρησκείας ὡς ἀνεκτῆς ἢ ἐλευθέρας ἴδε Σβώλου-Βλάχου: αὐτόθι σ. 42 ἑπ.

Τὸ Σύνταγμα ἀναγνωρίζει ἀτομικὸν δικαίωμα ὑπὲρ τῶν ὀπαδῶν τῶν «γνωστῶν» Θρησκειῶν ἐπὶ τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀκώλυτον ἄσκησιν τῆς λατρείας, ἥτις ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἀντίκειται εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ τὰ χρηστὰ ἤθη ἢ ἐν γένει εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους ἢ νὰ συνιστᾷ προσηλυτισμὸν (Ν. Ν. Σαρίπολος: αὐτόθι σ. 245, Σβῶλος-Βλάχος: αὐτόθι σ. 43)44).

«Γνωστὴ Θρησκεία» κατὰ τὴν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Ν. Ν. Σαριπόλου (αὐτόθι σ. 245, 236 ὑποσ. 1) δοθεῖσαν ἑρμηνείαν, ἥτις κατέστη καὶ ἡ κρατοῦσα, εἶναι ἡ φανερὰ Θρησκεία, ἡ ἔχουσα δόγματα φανερὰ καὶ οὐχὶ κρύφια ἢ λατρείαν φανεράν· δὲν πρέπει αὕτη νὰ ἀποτελῇ ἀθέμιτον ἕνωσιν ἢ μυστικὴν ἑταιρίαν ἢ ὀργάνωσιν πρὸς παρανόμους σκοπούς. Δὲν ἔχει σημασίαν ἂν ἡ Θρησκεία αὕτη προϋπῆρξε τοῦ Συντάγματος ἢ εἰσήχθη μεταγενεστέρως, οὐδ' ἂν ἀποτελῇ αἵρεσιν ἐν σχέσει πρὸς ἄλλην γνωστὴν θρησκείαν· πρέπει νὰ ἔχῃ αὕτη, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀριθμόν τινα ὀπαδῶν πρὸς σχηματισμὸν θρησκευτικῆς κοινωνίας, ὁπότε κυρίως τίθεται καὶ τὸ ἐξωτερικεῦον τὴν ὕπαρξιν τῆς Θρησκείας ζήτημα τῆς λατρείας (Σβῶλος-Βλάχος: αὐτόθι σ. 42)43.

Βάσει τῆς ἀνωτέρω ἑρμηνείας τοῦ ὅρου «γνωστὴ Θρησκεία» οὐχὶ ὀρθῶς χαρακτηρίζονται παρ' ἡμῖν αἱρέσεις τινες[1] ἢ μεμονωμέναι θρησκευτικο-κοινωνικαὶ κινήσεις, ὡς «γνωσταὶ θρησκεῖαι». Τοῦτο ὑπεστηρίχθη ἰδίᾳ διὰ τοὺς «σπουδαστὰς τῆς γραφῆς» τοὺς χιλιαστάς, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀνακύψαντος ζητήματος περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ὡς ἐγκύρου τῆς ἱερολογίας γάμου μεταξὺ χιλιαστῶν κατὰ τὰ κρατοῦντα παρ' αὐτοῖς «θρησκευτικὰ ἔθιμα».[2] Διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ ἓν θρήσκευμα ἢ δόγμα ἢ ἔστω καὶ αἵρεσις ὡς «γνωστὴ θρησκεία» δὲν ἀρκεῖ «ἀριθμός τις ὀπαδῶν» (Σβῶλος-Βλάχος: αὐτόθι), ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἀξιόλογον κοινωνικὴν ὁμάδα.[3] Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἀξιόλογος αὕτη κοινωνικὴ ὁμὰς νὰ τυγχάνῃ τῷ ὄντι γνωστή, δηλ. δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἔχῃ δόγματα φανερὰ καὶ οὐχὶ κρύφια καὶ λατρείαν φανεράν, ἀλλά νὰ εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξις αὐτῆς γνωστὴ εἰς εὐρύτερον κύκλον ἀτόμων, ἤτοι νὰ ἔχῃ ἐπιβληθῇ ὡς ἰδιαιτέρα θρησκευτικο-κοινωνικὴ ὀντότης. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης οἱ χιλιασταί, οἱ ζηλωταὶ τοῦ Ἰεχωβᾶ, οὔτε ἀξιόλογον κοινωνικὴν ὁμάδα ἀποτελοῦσι, διότι σποραδικῶς ἐμφανίζονται οὗτοι εἰς μεμονωμένα σημεῖα τῆς χώρας μας, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ χιλιασμὸς τυγχάνει γνωστὸς εἰς τὸ εὐρύτερον κοινόν, διότι εἶναι ζήτημα ἐὰν ἓν ἐλάχιστον ποσοστὸν 5 % τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ γνωρίζει ὅτι οἱ χιλιασταὶ ἀποτελοῦσιν ἰδίαν θρησκευτικο-κοινωνικὴν ὀντότητα. Ὅθεν δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ χιλιασμὸς νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς «γνωστὴ θρησκεία». Ἡ ἀντίθετος ἑρμηνεία εἶναι τελείως ἀβάσιμος καὶ ἂς σημειωθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι καίτοι αὕτη θέλει νὰ ἐμφανίζεται «προοδευτική», ἐν τούτοις ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι ἀναχρονιστική, διότι ρίπτει τὸν σπόρον θρησκευτικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ διενέξεων, ἀποπειρᾶται τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἑνότητος τῆς λαϊκῆς κοινότητος καὶ ἀντὶ τῆς ἀνεξιθρησκείας καλλιεργεῖ τὴν ἀναρχίαν, ἀντὶ τῆς ἐλευθέρας ἀσκήσεως τῆς θρηκείας, ἀντὶ

---

[1] Αἱρετικοὶ χαρακτηρίζονται οἱ ἐντελῶς ἀπερρηγμένοι καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένοι ἢ οἱ σμικρὸν ἐκκλίνοντες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Σχισματικοὶ οἱ δι' αἰτίας τινας ἐκκλησιαστικὰς καὶ διὰ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντες (Πρβλ. Τσαπραλῆ ἐν Ε.Ε.Ν. 1936 σ. 1014. Θέμ. 1936 σ. 1001).

[2] Ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως ἐτάχθησαν Χοϊδᾶς ἐν Θεμ. 1927 (Η) σ. 491/492 καὶ Μπουρόπουλος ἐν. Ε.Ε.Ν. 1927 (ΙΔ) σ. 169 μὲ ἀσθενῆ ἐπιχειρήματα. Κατὰ τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς ἐμπεριστατωμένην αὐτοῦ γνωμάτευσιν ὁ Τσαπραλῆς ἐν Ε.Ε.Ν. 1936 σ. 1014 καὶ Θεμ. 1936 σ. 1101 καὶ σύμφωνον σχόλιον Θεμ. ἐν σ. 1006.

[3] Πρβλ. Manzini: Trattato di diritto penale italiano (τόμ. 6, 1950, σ. 10, ἑπ.).

τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, καταλήγει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἰδιορρύθμων σκέψεων «ἱδρυτῶν θρησκειῶν» αἵ ὁποῖαι, ὥς ὀρθῶς τονίζει ὁ Manzini (αὐτόθι) διὰ τὴν «θεοσοφικὴν» θρησκευτικὴν κίνησιν, δυνατὸν νὰ ἔχωσιν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν κοινωνιολογίαν ἢ τὴν ψυχιατρικὴν

Ὡρισμέναι ἑνώσεις ἐξ ἄλλου, αἵτινες δὲν ἔχουσιν ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τὴν λατρείαν θεότητός τινος, αἵ ὁποῖαι ὅμως στηριζόμεναι ἐπὶ θρησκευτικῶν ἢ μεταφυσικῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν, ἐπιδιώκουσι τὴν ἐπίτευξιν ἠθικῶν ἢ κοινωνικῶν ἢ καὶ πολιτικῶν σκοπῶν, ὡς ἡ μασσωνεία ἢ ὁ στρατὸς σωτηρίας (l'armée de salut) κ.λ.π. δὲν ἀποτελοῦσι θρησκείας καὶ τυγχάνουσι τῆς προστασίας τῆς ἑνώσεως ἐν γένει.

2) Ὑ π ο κ ε ι μ ε ν ι κ ὴ ὑ π α ι τ ι ό τ η ς. Ἀπαιτεῖται δόλος, ἀρκετὸς δὲ εἶναι καὶ ὁ ἐνδεχόμενος δόλος (ἴδε ἀνωτ. § 2 II, 2).

3) Π ο ι ν ή. Ἡ καθύβρισις θρησκευμάτων τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως μέχρι δύο ἐτῶν.

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ
Καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ
Θεσσαλονίκης

ΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΕΥΒΟΙΑ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Τεκμήρια τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ.

Τοῦ χρόνου προϊόντος ὁ Χριστιανισμός, παλαίων κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ, διεδίδετο καὶ ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὔβοιαν.

Ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ Ἀθῆναι, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἐν αὐταῖς ὑπῆρχε τὸ ἐθνικὸν (εἰδωλολατρικὸν) Πανεπιστήμιον, κατὰ τὴν ΣΤ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, προσέλαβον ὄψιν καθαρῶς Χριστιανικῆς πόλεως [1], ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους π.ε.

[1] Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, 1928, σελ 25.

ὅτι κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἕκτην ἑκατονταετηρίδα καὶ ἡ νῆσος Εὔβοια θὰ εἶχεν ἀπ᾽ ἄκρου εἰς ἄκρον Χριστιανικὸν πληθυσμόν.

Ἀψευδεῖς μάρτυρες τοῦ γεγονότος τῆς ἀπὸ τῆς Β′ ἑκατονταετηρίδος καὶ καθ᾽ ἑξῆς, διαδόσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ νήσῳ, εἶναι τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν Χριστιανικῶν τάφων, τῶν ἐγκατεσπαρμένων εἰς τὴν Εὔβοιαν, καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν Χαλκίδα, εἰς τὴν Βάθειαν, τὸ Δύστον, τὰ Ζάρκα, τὸ Ἀλιβέριον κ.λ.π. [1]

Ἐν τοῖς ὡς ἄνω παλαιοχριστιανικοῖς τάφοις ἀνευρέθησαν παλαιοχριστιανικαὶ ὡραῖαι λυχνίαι, τῆς Γ′ ἢ Δ′ ἑκατονταετηρίδος. Ἐκ τῶν λυχνιῶν τούτων μνημονευτέαι ἐνταῦθα ἡ τῆς Αἰδηψοῦ, καὶ τοῦ Ἀλιβερίου. Ἡ τῆς Αἰδηψοῦ λυχνία (εὑρισκομένη ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Χαλκίδος, ὑπ᾽ ἀριθμὸν 696) φέρει ὡραῖον ταώ, καὶ ὡραῖα ἄλλα πτηνὰ ραμφίζοντα καρπούς, αἱ δὲ τοῦ Ἀλιβερίου (ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ, ὑπ᾽ ἀριθμὸν 734, 733) παριστῶσιν (ἡ ὑπ᾽ ἀριθ. 734) ὡραῖα δένδρα τρικόρυφα, ἢ τρίκλωνα, καὶ φέρουσιν (αἱ ὑπ᾽ ἀριθ. 733), ἐξ ἐν ὅλῳ ὡραίους μετὰ κοσμήσεων σταυρούς [2]. Ἄλλη λυχνία τῶν τάφων τῆς Ἀρεθούσης φέρει τὸ μονόγραμμα Χ Ρ. [3]

Ἐκτὸς δὲ τῶν τάφων, καὶ τῶν λυχνιῶν εὑρέθησαν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ πολλαὶ παλαιοχριστιανικαὶ ἐπιγραφαί τινὲς τῶν ὁποίων εὑρίσκονται εἰς τὸ διαληφθὲν Μουσεῖον τῆς Χαλκίδος.

Δείγματα παλαιοχριστιανικῶν ἐπιγραφῶν Εὐβοίας ἔστωσαν τὰ κάτωθι :

"[Κ]ΟΙΜΗΤΗΡΙΟΝ
ΠΟΙΜΕΝΙΟΥ ΜΡΕ..
ΜΝΗ[CΘΗΤΙ]".
"ΚΟCΜΑ
ΑΝΑΓΝΩCΤΟΥ
ΑΜΗΝ+" [4]

Ἂν οὐχί, περαιτέρω, βέβαιον, θεωρεῖται ὅμως ὡς ἄκρως πιθανόν, ὅτι ἐν τῇ Εὐβοίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 300 μ. Χ. ὑπῆρχον αἱ ἐπι-

---

[1] Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Β′ Ἀθήνησι 1937, σελὶς 30 - 32, ἐν πραγματείᾳ τοῦ Ν. Δ. Καλογεροπούλου «Παλαιοχριστιανικὰ καὶ Βυζαντινὰ μνημεῖα, καὶ τέχνη ἐν Εὐβοίᾳ».

[2] Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν, Μελετῶν, ἔνθα ἀνωτέρω, σελὶς 32.

[3] Ἔνθα ἀνωτέρω, σελὶς 32.

[4] Ἔνθα ἀνωτέρω, σελὶς 33.

σκοπαὶ τῆς Χαλκίδος, τῆς Καρύστου καὶ τοῦ Πορθμοῦ [1].

Κατ' εἰδικὴν δὲ ἔρευναν περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἐπισκοπῶν, ὀκτὼ ἐν ὅλῳ, αἱ χρονολογίαι ἐμφανίσεως τῶν ἀρχαιοτέρων ἐξ αὐτῶν, κατὰ τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ ἡμῖν, ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως: α) Χαλκίδος, ἧς ὁ ἐπίσκοπος Μᾶρκος μετέσχε τῆς ἐν ἔτει 325 συγκληθείσης ἐν Νικαίᾳ Αης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. β) Ὠρεοῦ, ἧς ὁ ἐπίσκοπος Θεόφιλος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν ἔτει 451 συγκληθεῖσαν ἐν Χαλκηδόνι Δην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. γ) Καρύστου, ἧς ὁ ἐπίσκοπος Κυριακὸς μετέσχε τῆς ἐν ἔτει 458 συγκληθείσης ἐν Κορίνθῳ ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κορίνθου Πέτρου. δ) Πορθμοῦ (σημερινὴ Βάθεια), ἧς ὁ ἐπίσκοπος Θεόδωρος, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν ἔτει 553 συγκληθεῖσαν Εην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. ε) Αὐλῶνος (σημερινὸν Αὐλωνάριον) ἧς ὁ ἐπίσκοπος Σωτήριος μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς αὐτῆς ὡς ἄνω Εης Οἰκουμενικῆς Συνόδου [2].

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπόν, ἐν Εὐβοίᾳ ὑπῆρχε πλήρης ἐκκλησιαστικὴ διοικητικὴ ὀργάνωσις κατὰ τὴν ΣΤ' ἑκατονταετηρίδα.

Ὑπάρχει, περαιτέρω, πληροφορία τις ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (324-327), καὶ ὁ Μέγας Θεοδόσιος (379-395) ἐπεσκέφθησαν τὴν Αἰδηψόν [3]. Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν τὸ ἀναμφισβήτητον (;) τοῦτο γε-

---

[1] Γ. Α. Σωτηρίου Αἱ παλαιοχριστιανικαὶ Βασιλικαὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίς, τόμος τοῦ 1929, σελὶς 162. Χριστιανικὴ καὶ Θρησκευτικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμος Γ', στήλη 221-222. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη (νῦν Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου). Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Εὐρίπου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1952, σελὶς 9-10.

[2] Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Εὐρίπου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1952, σελὶς 22-23. Τοῦ αὐτοῦ Ἡ Ἐπισκοπὴ Ὠρεῶν, ἐν Θεολογία, τόμος ΚΓ' (1952), σελὶς 607, 611, (ἀνάτυπον, σελὶς 6, 10). Τοῦ αὐτοῦ. Αἱ Ἐπισκοπαὶ Πορθμοῦ, Αὐλῶνος, Αἰδηψοῦ, Ζάρκων, καὶ Καναλίων, ἐν Θεολογία, τόμος ΚΔ' (1953), σελὶς 620, 623, (ἀνάτυπον, σελὶς 6, 9), καὶ τόμος ΚΕ' (1954), σελὶς 88, 90, (ἀνάτυπον 13, 14). Αἱ τρεῖς ἄλλαι ἐν Εὐβοίᾳ ἐπισκοπαί, ἤτοι τῆς Αἰδηψοῦ, τῶν Ζάρκων καὶ τῶν Καναλίων, ἂς σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἱδρύθησαν μεταγενεστέρως, ἤτοι τῆς Αἰδηψοῦ περὶ τὰ μέσα τῆς Η' ἑκατονταετηρίδος, τῶν Ζάρκων κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΒ', ἢ ἀρχὰς τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἡ τῶν Καναλίων κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος. Ἔνθα ἀνωτέρω, τόμος ΚΕ' (1954), σελὶς 92, 94-95, 98, (ἀνάτυπον, σελὶς 17 κ. ἑ., 19-20, 23).

[3] Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη (Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου) Αἱ Ἐπισκοπαὶ Πορθμοῦ, Αὐλῶνος, Αἰδηψοῦ, Ζάρκων, καὶ Καναλίων, Ἀθῆναι 1954, σελὶς 18 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας ΚΕ' [1954], σελὶς 93).

γονὸς ἔχῃ καὶ σημασίαν τινα ὡς πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας ἐν τῇ Εὐβοίᾳ.

Ἀναμφισβήτητον ὅμως γεγονὸς εἶναι τὸ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Α' ὁ Μέγας (527 - 565) διεῖδε τὴν μεγάλην στρατηγικὴν ἀξίαν τῆς Χαλκίδος, καὶ ἐδημιούργησε τὸ συγκρότημα τῆς Βασιλικῆς τῆς Χαλκίδος, ἤτοι τὸν μέχρι σήμερον σωζόμενον ἱερὸν ναὸν τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ ὁποία Βασιλικὴ φέρει εἰσέτι Θεοδοσιανὰ κιονόκρανα [1].

Ἕτερον χριστιανικὸν μνημεῖον τῆς ΣΤ' ἢ Ζ' ἑκατονταετηρίδος εἶναι ἡ μὴ ἐξερευνηθεῖσα εἰσέτι Βασιλικὴ τῆς Λίμνης τῆς Εὐβοίας, τῆς ὁποίας σήμερον σώζεται μία εὐρεῖα ἡμικυκλικὴ ἁψίς, μετὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει τὸ νεώτερον ναΐδριον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἀνευρέθη δὲ εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ταύτην τῆς Λίμνης Βασιλικὴν κυκλικὸς σκελετὸς δωδεκακανδήλου τῆς Ε' ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος, φέρων τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

«Δωρητοῦ
καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ
ὑπὲρ εὐχῆς Θεοῦ»,

εὑρισκόμενος νῦν εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν [2].

Κατίσχυσεν οὕτω ὁ χριστιανισμὸς τοῦ ἐθνισμοῦ, ἢ τῆς θρησκείας τῶν εἰδώλων, κατὰ τὴν ΣΤ' ἑκατονταετηρίδα.

Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι οὐδαμοῦ μέχρι τῆς εἰρημένης ἑκατονταετηρίδος ἀναφέρεται Μονὴ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ κατὰ τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ ἡμῖν.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι ἡ νίκη αὕτη τοῦ Χριστιανισμοῦ, πρὸς τοῖς ἀνωτέρω, μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μαρμαρίνων καὶ κεραμίων λειψάνων τῶν ἀρχαίων ναῶν τῶν εἰδώλων, ἅτινα λείψανα εἰς μεγάλην κλίμακα ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν ἀνέγερσιν ἱερῶν ναῶν τῆς Χριστιανικῆς

---

[1] Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμος Β' Ἀθήνῃσι 1937 σελὶς 33 - 34. Γ. Α. Σωτηρίου Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, τόμος Α', Ἀθῆναι 1942, σελὶς 296. Ἀνδρέου Ξυγκοπούλου Τὸ τέμπλον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ἐν Χαλκίδι, ἐν Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (περιοδικὸν) Β', σελὶς 67 - 73. Πρβλ. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τόμος Θ' (1926) σελὶς 124 κ. ἑ. καὶ σελὶς 720 κ. ἑ.

[2] Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη, ἔνθα ἀνωτέρω, Θεολογία. τόμος ΚΕ' (1954) σελὶς 97, (ἀνάτυπον, σελὶς 22),

θρησκείας, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐκτίζοντο ἐπὶ τῶν κατεδαφιζομένων ναῶν τῶν εἰδώλων[2]. Ὡς δὲ εἶναι γνωστόν, ἀκόμη καὶ ναοὶ τῶν εἰδώλων μετετράπησαν εἰς ἱεροὺς ναοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς πλεῖστα ἐκχριστιανισθέντα μέρη. Καὶ διὰ μὲν τὰς ἐκχριστιανισθείσας Ἀθήνας παράδειγμα μετατροπῆς εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ εἰς χριστιανικὸν ἔχομεν, ὡς γνωστόν, τὸν Παρθενῶνα τῆς Ἀκροπόλεως, τιμηθέντα ἐπ' ὀνόματι τῆς «Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας»[1]. Διὰ δὲ τὴν Εὔβοιαν δὲν ἔχομεν μεμαρτυρημένην τοιαύτην τινα μετατροπήν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ἔγιναν μετατροπαί, ναῶν εἰδώλων ἐν Εὐβοίᾳ, εἰς χριστιανικοὺς ἱεροὺς ναούς.

Δείγματα τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης χρησιμοποιήσεως ὑλικῶν ναῶν τῶν εἰδώλων εἰς ἱεροὺς χριστιανικοὺς ἐν Εὐβοίᾳ ναούς, ἔστωσαν, ἐκ πολλῶν, τὰ ἑπόμενα.

Ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακός, φέρουσα τὰ ἑξῆς: «Εὐθύνομος τὸν πατέρα ἑαυτοῦ Εὐθύδομον Αὐτονόμου», εὑρίσκεται ἐντετειχισμένη εἰς τὸν ἐν Καρύστῳ ἱερὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. Εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν διατηροῦνται εἰσέτι ἀρχαῖοι πλίνθοι, κιονόκρανα, καὶ ἄλλα λείψανα οἰκοδομικῆς, ἅτινα, δεικνύουσιν ὅτι οὗτος ἔχει κτισθῆ ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαίου εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ, ἴσως τοῦ (Διὸς) Σωτῆρος[3].

Ἐπὶ πλακὸς ἐκ λίθου λευκοῦ, εὑρεθείσης κατὰ Μάρτιον τοῦ 1849 εἰς τὸν ἐν Στύρᾳ τῆς Καρύστου ἱερὸν ναὸν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, καὶ ἤδη χρησιμοποιουμένης ὡς ἁγίας Τραπέζης αὐτοῦ, ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: «. . . . . αι . . . . ς».

Π]ολύ[α]ρος
Καλλίστρατος
Φιλωτάδης.
Ἱεροποιήσαντες, ἀνέθεσαν

---

[1] Σημειωτέον, ὅτι τοῦτο συνέβαινεν εἰς ὅλα τὰ ἐκχριστιανιζόμενα μέρη, Πρβλ. Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καὶ Θείρων Γενναδίου, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τόμος Α'. Ἀθῆναι 1953, σελ. 4-5. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Θέμελη, ἔνθα ἀνωτέρω (Θεολογία, τόμος ΚΕ' [1954], σελὶς 91-95, ὑποσημείωσις 4), (ἀνάτυπον, σελὶς 18-19, ὑποσημείωσις 4).

[2] Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν. Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1928, σελὶς 23.

[3] Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, ἔτος 1841, σελὶς 454.

Η Β΄ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΝ EVANSTON ΤΩΝ Η.Π.Α.

(15—31 Αὐγούστου 1954)

Ἡ Οἰκουμενικὴ κίνησις, δηλαδὴ ὁ ἀγὼν πρὸς προσέγγισιν, συνεργασίαν ἐπὶ ζητημάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, καὶ τελικὴν ἕνωσιν τῶν, ἐν τῷ κόσμῳ, Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπιδιώκεται πλέον καὶ κατευθύνεται ὑπὸ γιγαντιαίας καὶ ἰσχυρᾶς ὀργανώσεως, ἡ ὁποία ἔχει μόνιμον ἕδραν καὶ γραφεῖα ἐν Γενεύῃ (17 Route de Malagnon), τὸ Προεδρεῖον της, Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν, Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπήν,

---

τ]ὴν κρήνην
Ἀσκληπιῷ
Ἱέραρχος
Ἐπο[ι]ει»

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἰδικὸς μελετητὴς ἐξάγει τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ὡς ἄνω ἱερὸς ναὸς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ἐν Στύρᾳ, εἰδωλολατρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ[1].

Εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Λιχάδος (βόρειος Εὔβοια) σώζονται ἐρείπια Βυζαντινοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ὅστις φανερῶς φαίνεται ὅτι ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπὶ θεμελίων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Κηναίου Διός, περὶ οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς πραγματείας ταύτης ἐλέχθησάν τινα[2].

Τέλος, λίθος μετ᾽ ἐπιγραφῆς «τὴν δεῖνα ἐμὴν μητέρα...» ὅστις ἄλλοτε ἦτο βάσις ἀνδριάντων ἀνατεθειμένων τῇ Ἀρτέμιδι, τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ τῇ Λητοῖ, σήμερον χρησιμεύει ὡς ἁγία Τράπεζα τοῦ ἐν τῇ Ἄνω Βάθειᾳ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου[3].

Τοσαῦτα καὶ περὶ τῶν τεκμηρίων τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Εὐβοίᾳ.

† Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ
Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

---

[1] Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, ἔτος 1853, σελὶς 969.

[2] Πανευβοϊκὰ (περιοδικὸν κυκλοφορῆσαν μόνον εἰς ἓν τεῦχος) ἔτος (1947), τεῦχος 1ον, σελὶς 8-9.

[3] Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, τόμος τοῦ 1902, σελὶς 123.

Γενικὸν Γραμματέα, πάμπολλα τμήματα, ἀνάλογα πρὸς τὰ ἔργα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ κόσμῳ, πόρους ἰδιαιτέρους,—τὰς ἐτησίας συνδρομὰς τῶν μελῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δωρεὰς εὐσεβῶν εὐεργετῶν—καὶ ἰδιαίτερον Καταστατικόν, καθορίζον, ὅπως τὰ συνήθη Καταστατικά, λεπτομερῶς τὰ τῆς λειτουργίας της, συντεταγμένον κατὰ τοὺς Ἑλβετικοὺς Νόμους, διότι ἔχει τὸ κέντρον αὐτῆς ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ κεκυρωμένον ὑπὸ ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν - μελῶν. Ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τῆς Ὀργανώσεως καὶ κύρωσις τοῦ Καταστατικοῦ της, ἔγινεν εἰς τὴν Α΄. Συνέλευσιν τοῦ Π. Σ Ε. ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1948. Ἡ Ὀργάνωσις φέρει τὸ ὄνομα Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Μέλη δὲ αὐτοῦ εἶναι πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ ἐκεῖναι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι δέχονται καὶ ὁμολογοῦν τὸν Ἰησοῦν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου (τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ) καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ὀργανώσεως εἶναι ἡ γενικὴ ἢ παγκόσμιος συνέλευσις τοῦ Π. Σ. Ε. συγκαλουμένη ἀνὰ πενταετίαν ἢ καὶ κατὰ ἀραιότερα χρονικὰ διαστήματα καὶ ἀποτελουμένη ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν μελῶν - Ἐκκλησιῶν. Αἱ ἀντιπροσωπευθεῖσαι ἐν Evanston Χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ἦσαν 160 περίπου. Κατὰ τὸ Καταστατικόν, τὰ μέλη τῆς Συνελεύσεως, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνωσι τὰ 450, πλὴν ὅμως ἐκτὸς τῶν ἐπισήμων τούτων ἀντιπροσώπων, οἱ ὁποῖοι μόνοι ἔχουσι δικαίωμα ψήφου, αἱ Ἐκκλησίαι δύνανται νὰ ἀποστέλλωσι καὶ ἄλλους ἀνεπισήμους ἀντιπροσώπους, τοὺς ἐντεταλμένους ἐπισκέπτας (accredited visitors), παρατηρητὰς (observers), συμβούλους (Consultants) καὶ ἑξῆς. Κατὰ τὸ Καταστατικόν, αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δικαιοῦνται νὰ ἀποστείλωσιν εἰς τὰς παγκοσμίας ταύτας συνελεύσεις, 85 ἐπισήμους ἀντιπροσώπους (Ἰδὲ Documents of the W. C. C. σελ. 12. Amsterdam 1948). Ἡ παγκόσμιος Συνέλευσις ἐκλέγει τὸ Προεδρεῖον (Presidium), ἀποτελούμενον ἀπὸ ἓξ Προέδρους, ἐξ ὧν εἷς εἶναι Ὀρθόδοξος (πρῶτος Πρόεδρος διετέλεσεν ὁ ἀείμνηστος Θυατείρων Γερμανός, μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ Θυατείρων Ἀθηναγόρας, καὶ νῦν, ἐκλεγεὶς εἰς Evanston, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Β. καὶ Ν. Ἀμερικῆς Μιχαὴλ) καὶ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ διορίζει ἔπειτα τὸν Γεν. Γραμματέα, τὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπὴν καὶ τὰ μέλη τῶν διαφόρων Τμημάτων καὶ Ἐπιτροπῶν. Τὸ Προεδρεῖον, ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπή, ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ αἱ Ἐπιτροπαὶ τῶν διαφόρων Τμημάτων, συνέρχονται τοὐλάχιστον ἅπαξ κατ᾽ ἔτος, διεκπεραιώνουσι τὰς ἀποφάσεις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως καὶ παρασκευάζουσι τὰς ἐργασίας τῆς επο-

μένης. Εἰς ὅλας τὰς Ἐπιτροπὰς ταύτας διορίζονται καὶ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν συμμετέχουν εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν Ἐπιτροπῶν, τὰς συγκαλουμένας εἰς πόλεις τῆς Εὐρώπης, Ἀμερικῆς καὶ Ἀσίας, διότι οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι των, οὔτε οἱ ἴδιοι διαθέτουν τὰ οἰκονομικὰ μέσα, πρὸς μετάβασιν εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας γίνονται αἱ συνεδριάσεις τῶν Ἐπιτροπῶν. Μόνον ὁσάκις ἀναλαμβάνει τὸ Π Σ Ε. τὰς δαπάνας των —τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἄτοπον καὶ ἀναξιοπρεπὲς—τότε λαμβάνουν μέρος, καὶ τοῦτο δυστυχῶς γίνεται μέχρι σήμερον.

Ἡ Α'. Παγκόσμιος Συνέλευσις, τοῦ Π. Σ. Ε. τοῦ Ἀμστελοδάμου, ἀπεφάσισεν, ἵνα ἡ μετ' αὐτὴν Συνέλευσις συνέλθῃ εἰς μίαν πόλιν τῆς Ἀμερικῆς, οὕτως ὥστε ἕκαστον τοιοῦτον παγκόσμιον Συνέδριον συνέρχηται εἰς τὰς διαφόρους Ἠπείρους ἐναλλάξ. Ὡρίσθη λοιπόν, ὅπως τὸ δεύτερον παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν συνέλθῃ εἰς Evanston, πλούσιον προάστειον τοῦ Σικάγου καὶ δὴ εἰς τὰ εὐρύχωρα κτίρια τοῦ Βορειοδυτικοῦ Πανεπιστημίου (Northwestern university), ἑνὸς ἀπὸ τὰ μεγαλείτερα Πανεπιστήμια τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἡ ἐκλογὴ τῆς πόλεως ταύτης ἔγινε, διότι εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σικάγου οἱ Μεθοδισταὶ ἀποτελοῦν ἰσχυρὰν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι δὲ οἱ Μεθοδισταὶ ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας ἐκείνας τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁποῖαι προσφέρουν τὴν σημαντικωτέραν οἰκονομικὴν συνδρομὴν διὰ τὴν λειτουργίαν καὶ συντήρησιν τοῦ Π. Σ. Ε. Ἀλλ' εἰς τὸ Σικάγον καὶ τὴν περιφέρειάν του, ὑπάρχει καὶ ἰσχυρὰ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διετέθη ἀπ' ἀρχῆς ἐχθρικῶς πρὸς τὴν ἐν Evanston Συνέλευσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, δι' ἀγνώστους λόγους. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δὲν συμμετέχει εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ἐκθέτομεν εἰς ἄλλα ἄρθρα μας ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως (Ἴδε «Τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ πρῶτον Συνέδριον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» Θεσσαλονίκη, 1949 καὶ δὴ «Ἡ Ἕνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν· αἱ ὁδηγίαι τοῦ Βατικανοῦ πρὸς τὰς τοπικὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς περὶ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως—de motione ecumenica,—κρινόμεναι ἐξ Ὀρθοδόξου ἀπόψεως» Θεσσαλονίκη 1950). Μολονότι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δὲν συμμετέχει εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, ἐν τούτοις ὑποστηρίζει ταύτην καὶ προσεύχεται ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἔργου της, ὡς διαφαίνεται το ἰδίως ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐγκύκλιον—de motione umenica. Παρὰ τὴν εὐμενῆ ταύτην στάσιν τῆς Ἐπισήμου Ἐκκλησιας, ὁ καρδινάλιος τοῦ Σικάγου ἐξέδωκεν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς

ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου τοῦ Evanston ἐγκύκλιον πρὸς τὸ ποίμνιόν του, διὰ τῆς ὁποίας ἀπηγόρευε τὴν μετάβασιν Ρωμαιοκαθολικῶν Ἀντιπροσώπων, ἀκόμη καὶ ὡς παρατηρητῶν, ὡς ἐγένετο εἰς τὰ μέχρι τοῦδε παγκόσμια Συνέδρια τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοιουτοτρόπως Ρωμαιοκαθολικοὶ Ἀντιπρόσωποι ἐλθόντες ἐξ Εὐρώπης, ἵνα παραστῶσιν ὡς παρατηρηταὶ εἰς τὸ Συνέδριον μὲ τὴν ἄδειαν τῆς Προϊσταμένης των Ἀρχῆς καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τῆς ὡς ἄνω ἐγκυκλίου, ἠναγκάσθησαν νὰ παραμείνωσιν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Σικάγου καὶ ἐκεῖ ἠδυνήθημεν νὰ συναντήσωμεν καὶ νὰ συνομιλήσωμεν μετ' αὐτῶν διὰ τὰ ζητήματα τοῦ Συνεδρίου. Ὁ Καρδινάλιος τοῦ Σικάγου Strich ἐξέδωκε τὴν τοιαύτην ἀπαγορευτικὴν διαταγήν, διότι εἰς τὴν περιοχήν του ὑπάρχει ὀξὺς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Προτεσταντῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν. Ἐνδεικτικὸν τοῦ φανατικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ συμπεριφορὰ ἑνὸς ἁπλοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ πολίτου, ὁ ὁποῖος ἔμπρὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Μεθοδιστῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγινεν ἡ ἐπίσημος ἱερὰ τελετὴ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τοῦ Συνεδρίου, ἐστάθη κρατῶν πελωρίαν πινακίδα, φέρουσαν τὴν ἐπιγραφήν: «ὅλαι αἱ ὁδοὶ ἄγουσιν εἰς Ρώμην. Ἀδελφοὶ προσέλθετε εἰς τὸν οἶκον σας!».

1. *Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου καὶ ἡ ζωὴ καὶ αἱ ἐργασίαι αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Evanston.*

Εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Evanston ἀπέστειλαν ἐπισήμους ἀντιπροσώπους, παρατηρητάς, ἐντεταλμένους ἐπισκέπτας καὶ συμβούλους, 160 περίπου Ἐκκλησίαι. Οἱ Ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι ἦσαν περὶ τοὺς τριάκοντα, ἤτοι κατά τι περισσότεροι ἀπὸ τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ πρῶτον Συνέδριον τοῦ 1948. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι Αὐτοκέφαλοι Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι πέραν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος, ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἑξῆς δὲν ἀποτελοῦσι μέλη τοῦ Π. Σ. Ε. ἐν ᾧ πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ὅλαι—πλὴν τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας—συμμετεῖχον εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν καὶ Ρουμάνοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἀλβανοί, Πολωνοὶ Ὀρθόδοξοι ἀντιπρόσωποι παρέστησαν εἰς τὰ Συνέδρια τῆς Λωζάνης, τῆς Στοκχόλμης, τοῦ Ἐδιμβούργου, τῆς Ὀξφόρδης. Κατόπιν τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκκλησιαστικῆς των διασκέψεως τοῦ 1948, ἀπεφάσισαν νὰ μὴ λάβωσι μέρος εἰς τὸ Π. Σ. Ε. καὶ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν γενικῶς, θεωρήσασαι ταύτην ὡς ἀγομένην ἀπὸ πολιτικά, κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ αἴτια. Ἐν τούτοις δεικνύουν ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ

Π. Σ. Ε. καὶ παρακολουθοῦν μετὰ προσοχῆς τὴν στάσιν τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων Αὐτοκεφάλων Ὀρθ. Ἐκκλησιῶν τῶν συμμετεχουσῶν τοῦ Π.Σ.Ε. Οἱ ἐν ἐξορίᾳ ὅμως Ρῶσσοι, Ρουμάνοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὠργανωμένας κοινότητας ἐν Εὐρώπη καὶ Ἀμερικῇ, λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Evanston, παρέστησαν ὡς μέλη ἢ ὡς ἐντεταλμένοι ἐπισκέπται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας αἱ Προτεσταντικαὶ ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος Ἐκκλησίαι τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Οὑγγαρίας, ἀπέστειλαν ἐπισήμους ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Συνέδριον, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον μάλιστα ἐνεργὸν μέρος καὶ—τοῦτο τὸ παράδοξον—ὡμίλησαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, μετὰ δριμύτητος ἐναντίον τοῦ ἀθέου κομμουνισμοῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι: 1) Μητροπολίτης Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος, ὁ καὶ πρόεδρος πάσης τῆς Ὀρθοδόξου Ἀντιπροσωπείας· 2) Μητροπολίτης Θυατείρων Ἀθηναγόρας· 3) Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Μιχαήλ· 4) Μητροπολίτης Φιλαδελφείας Ἰάκωβος· 5) Ἐπίσκοπος Ἐλαίας Ἀθηναγόρας· 6) Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ Ἰεζεκιήλ· 7) Ἀρχιμανδρίτης Μάξιμος Ρεπανέλης 8) Ἱεροδ. Χρυσόστομος Κων)νίδης, ἅπαντες ἀντιπρόσωποι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ δὴ ἅπαντες κληρικοί, ἀποκλεισθέντων τῶν λαϊκῶν θεολόγων, ἄγνωστον ἂν κατὰ σύμπτωσιν ἢ σκοπίμως καὶ ἐξ ὡρισμένων ἀρχῶν· 9) Ἀλιβιζάτος Ἀμίλκας· 10) Μπρατσιώτης Παναγιώτης· 11) Τρεμπέλας Παναγιώτης· 12) Καρμίρης Ἰωάννης· 13) Ἰωαννίδης Βασίλειος· 14) Μπόνης Κων)νος· 15) Κονιδάρης Γεράσιμος 16) Μωραΐτης Δημήτριος· 17) Τράκας Ἰωάννης· 18) Σιώτης Μάρκος· 19) Ἀρχιμ. Ἱερώνυμος Κοτσώνης, ἅπαντες ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχον διορισθῇ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ οἱ Μητροπολῖται Θεσσαλονίκης Παντελεήμων, Φθιώτιδος Ἀμβρόσιος καὶ Καλαβρύτων Αγαθόνικος, ὡς καὶ ὁ καθηγητὴς Β. Βέλλας, ἀλλ' ἐν ᾧ συμμετέσχον εἴς τινας συνεδριάσεις τῆς ὡς ἄνω ἀντιπροσωπείας διὰ τὸ Συνέδριον, παρουσιασθέντων κωλυμάτων προσωπικῶν, ἠκύρωσαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν τὰ εἰσιτήρια καὶ δὲν προσῆλθον εἰς τὸ Συνέδριον. Μόνον ὁ Καλαβρύτων Ἀγαθόνικος, ἐξεδήλωσεν ἀπ' ἀρχῆς ἐπιφυλάξεις καὶ ἐν τέλει ἠρνήθη νὰ δεχθῇ νὰ εἶναι μέλος τῆς Ἀντιπροσωπείας. Ὡς ἐκ τοῦ καταλόγου ἐμφαίνεται, πλὴν τοῦ Ἀρχιμ. Ι. Κοτσώνη, οἱ λοιποὶ εἶναι πάντες λαϊκοὶ—ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Πατριαρχικὴν Ἀντιπροσωπείαν—καὶ δὴ καθηγηταὶ τῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἃς σημειωθῇ ὅτι

ὑπάρχει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος μία μερίς, ὑποστηρίζουσα, ὅτι αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι πρέπει νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὰ Συνέδρια τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως διὰ λαϊκῶν μᾶλλον Θεολόγων, παρὰ διὰ κληρικῶν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δι' ἀρχιερέων. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κων)πόλεως φαίνεται ἀκολουθοῦσιν ἀντίθετον γραμμήν, διὰ τοῦτο ἀπεστάλησαν μόνον κληρικοὶ ἀντιπρόσωποι. Ἐκ τῶν ἄλλων Ὀρθοδ. Ἐκκλησιῶν ἀντιπρόσωποι ἦσαν: 20) Malik Charles, πρεσβευτὴς ἐν Ἡν. Πολιτείαις, τῆς Δημοκρατίας τοῦ Λιβάνου καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς παρὰ τῷ ΟΗΕ, καὶ 21) Ἀρχιμ. Ἠλίας Χούρης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀντιοχείας 22) Ἀρχιμ. Παρθένιος Κοϊνίδης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, μὴ προσελθὼν ὅμως, δι' ἀγνώστους λόγους· 23) Ἐπίσκοπος Shahovski Ἰωάννης, ἀντιπρόσωπος τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ρώσσων ἐξορίστων, 24) Αἰδεσ. Γεώργιος Φλορόφσκη, διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀμερικῇ Σχολῆς «Ἅγ. Βλαδίμηρος» ἀντιπρόσωπος ἐπίσης τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ρώσσων, 25) Borishevski G. ἐπίσης, 26) Schmeman Alexander, σύμβουλος τῆς Ὀρθ. Νεολαίας, 28) Khodr George, ὡσαύτως τῆς Ὀρθ. Νεολαίας, 28) Meyendorf Ἰωάννης, ἐπίσης διὰ τὴν Ὀρθ. Νεολαίαν, 29) Barbulesku Victor, ἱερεύς, ἀντιπρόσωπος τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ρουμάνων, 30) Verchovsky, σύμβουλος, ἀντιπρ. τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ρώσσων, καθηγητὴς «Ἁγ. Βλαδιμήρου», καὶ ἄλλοι Ρουμᾶνοι, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι τῶν ἐν Ἀμερικῇ καὶ Εὐρώπῃ ἐξορίστων, ἀλλ' ὡς ἐντεταλμένοι ἐπισκέπται ἢ ὡς παρατηρηταί. Τὴν Αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἐξεπροσώπει ὁ καθηγητὴς Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλκας. Ἐν τῷ συνόλῳ ἔλαβον μέρος εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Evanston 1298 ἀντιπρόσωποι, ἐντεταλμένοι ἐπισκέπται, σύμβουλοι, παρατηρηταί, ἀντιπρόσωποι τῆς νεολαίας, ἀντιπρόσωποι συγγενῶν ὀργανισμῶν (fraternal delegates) κατὰ τὴν **ἀκόλουθον ἀναλογίαν:**

	Κληρικοὶ	Λαϊκοὶ	Γυναῖκες	Σύνολον
1) Ἀντιπρόσωποι ἐπίσημοι (Delegates)	383	75	44	502
2) Ἐντεταλμ. Ἐπισκέπται (accredited Visitors)	328	60	111	499
3) Σύμβουλοι (Consultants) . .	93	37	15	145
4) Ἀντιπρόσωποι Νεολαίας . .	36	29	31	96
5) Ἀντιπρ. Ὀργανισμῶν συγγενικῶν (Fraternal Delegates) .	23	5	3	31
6) Παρατηρηταὶ	24	1	—	25
Σύνολον . . .	887	204	204	1298

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος καταφαίνεται, ὅτι οἱ περισσότεροι ἦσαν ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι (502) καὶ ἐντεταλμένοι Ἐπισκέπται (499), οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀντιπρόσωποι Ἐκκλησιῶν καὶ λαμβάνουν μέρος εἰς ὅλας τὰς Ἐπιτροπὰς ἀλλ' ἄνευ δικαιώματος ψήφου. Πλὴν τούτων ὑπῆρχον περὶ τοὺς πεντακοσίους δημοσιογράφοι, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας προσελθόντες ἐξ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς, οὕτως ὥστε ἀνῆλθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπωσδήποτε παραστάντων εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Evanston εἰς δύο καὶ πλέον χιλιάδας.

Πάντες οὗτοι κατέλυσαν εἰς δωμάτια τοῦ μεγάλου Πανεπιστημίου Northwestern University, ὅπερ διαθέτει τεράστια καὶ μεγαλοπρεπῆ κτίρια εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλιως Evanston. Ἄλλοι κατέλυσαν εἰς τὰ ξενοδοχεῖα τῆς πόλεως. Ἡ πόλις Evanston εἶναι ὡραιότατον καὶ πλούσιον προάστειον τῆς πόλεως τοῦ Σικάγου, συνέχεια τῶν Δυτικῶν αὐτοῦ συνοικιῶν καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς μεγάλης λίμνης τοῦ Mishigan. Ἔχει πληθυσμὸν περίπου 70 000 καὶ εἶναι ὀνομαστὴ πόλις καὶ διὰ τὸ μέγα Πανεπιστήμιόν της, ἐφάμιλλον πρὸς τὰ παγκοίνως γνωστὰ Πανεπιστήμια τοῦ Harvart καὶ Columbia. Αὕτη κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν διὰ νὰ εἶναι εὐχάριστος ἡ διαμονὴ τῶν ἀντιπροσώπων καὶ διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τοῦ Συνεδρίου. Εἰς τὰς εἰσόδους τῆς πόλεως, εἰς τὰς προθήκας τῶν καταστημάτων καὶ εἰς τὰς γωνίας τῶν δρόμων εἶχον ἀναρτηθῆ πινακίδες μὲ χαιρετιστηρίους ἐπιγραφὰς πρὸς τοὺς ξένους ἀντιπροσώπους. Ὁμοίως καὶ αἱ Πανεπιστημιακαὶ Ἀρχαί, ἐπέδειξαν μεγίστην προθυμίαν πρὸς διευκόλυνσιν καὶ καλὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου. Ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις τοῦ Σικάγου, μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας καὶ μεγαλειτέρας πόλεις τοῦ κόσμου, ὑπεδέχθη φιλοφρόνως τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο Συνέδριον, ὀργανώσασα δεξιώσεις. γεύματα, ἐπισκέψεις τῶν ἀξιοθεάτων μνημείων κ. λ. π. Αἱ συνεδριάσεις τῶν μὲν διαφόρων Ἐπιτροπῶν καὶ Τμημάτων ἐγίνοντο εἰς αἰθούσας τῶν Πανεπιστημιακῶν κτιρίων, διεσκορπισμένων, ὡς εἴπομεν, εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, αἱ δὲ συνεδριάσεις τῆς ὁλομελείας ἐγίνοντο εἰς τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν Mcgau Memorial Hall, κειμένην εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως καὶ ἀπέχουσαν ἀπὸ τὰ καταλύματα τῶν Ἀντιπροσώπων περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἀλλ' εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἀντιπροσώπων ὑπῆρχον λεωφορεῖα καὶ αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα ...τέφερον αὐτοὺς δωρεὰν εἰς τὰ καταλύματά των καὶ εἰς τὰς αἰθού...ας τῶν συνεδριάσεων τῶν Ἐπιτροπῶν ἢ τῆς ὁλομελείας τῶν Ἀντι...προσώπων. Οἱ Ἀντιπρόσωποι πάντες συνέτρωγον εἰς ὡρισμένην ὥραν

εἰς τὰ ἑστιατόρια τῶν Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ἕκαστος καταλύση, ὅλοι δὲ εἶχον προκαταβάλῃ πολὺ μικρὸν ποσὸν διὰ τὴν δεκαπενθήμερον διατροφὴν καὶ διαμονήν των ἐν Evanston ἀπὸ 15 μέχρι 31 Αὐγούστου, πλὴν ὀλίγων Ἀντιπροσώπων, ἐκπροσωπούντων μικρὰς καὶ ἀπόρους Ἐκκλησίας, οἵτινες τὰ πάντα εἶχον δωρεάν.

2. Ἡ προπαρασκευὴ τῶν θεμάτων καὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου.

Τὸ Συνέδριον τοῦ Evanston εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὸ ἐν Ἀμστελοδάμῳ κατὰ τὸ 1948 συνελθόν, ἀλλ' εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1948 συγκρότησιν καὶ ἵδρυσιν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Evanston οἱ Σύνεδροι ἔμελλον νὰ ἴδωσι πῶς ἐλειτούργησε καὶ ἔδρασε τὸ Π.Σ.Ε. κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς του ἑξαετίαν καὶ νὰ ἐξαγάγωσι συμπεράσματα διὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔργον καὶ νὰ καταστρώσωσι τὰ σχέδια διὰ τὴν μελλοντικήν του καλυτέραν δρᾶσιν, ἵνα ἐπιτύχῃ τοὺς σκοποὺς διὰ τοὺς ὁποίους ἱδρύθη καὶ ὑπάρχει καὶ οἵτινες εἶναι: προσέγγισις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλληλογνωριμία καὶ συνεργασία ἐπὶ ζητημάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, καὶ τελικὴ ὀψέποτε ἕνωσις αὐτῶν, ἵνα καταστῶσιν, ὅπως ὤφειλον νὰ εἶναι, μία καὶ μόνη, ἑνιαία, Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Τὸ Συνέδριον εἶχεν ἓν κύριον θέμα καὶ ἓξ δευτερεύοντα θέματα, σχέσιν ἔχοντα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὸ κύριον θέμα. Τὰ θέματα ταῦτα ὡρίσθησαν ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, τῆς συσταθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Ἀμστελοδάμῳ Συνελεύσεως. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπή, ἀποτελουμένη, συνήθως, ἀπὸ 80 μέχρις 100 μέλη, κατὰ τὸ Καταστατικόν, συνεχίζει τὸ ἔργον τῆς προηγηθείσης Συνελεύσεως (Assembly) καὶ εἶναι, μετ' αὐτήν, ἡ Ἀνωτάτη Ἀρχὴ τοῦ Π. Σ. Ε. Ὡς κύριον θέμα διὰ τὴν Συνέλευσιν τοῦ Evanston ὡρίσθη «ὁ Χριστός, ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου», λίαν ἐπίκαιρον διὰ τὴν σύγχρονον τεταραγμένην καὶ χαώδη κατάστασιν τῆς σημερινῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς πέντε Ἠπείρους. Τὸ θέμα τοῦτο ὡρίσθη ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς κατὰ τὴν συγκέντρωσίν της τῷ 1950 ἐν Τορόντῳ τοῦ Καναδᾶ. Πρὸς ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ ἐξελέγη ὑπ' αὐτῆς μία ὁμὰς διακεκριμένων θεολόγων, εἴκοσι πέντε τὸν ἀριθμόν, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους Ἐκκλησίας καὶ ὁμολογίας. Ἡ ὁμὰς αὕτη συνῆλθε τὸ πρῶτον ἐν Rolle τῆς Ἑλβετίας κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1951 καὶ ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας εἰργάσθη διὰ νὰ συντάξῃ τὸ πρῶτον

σχέδιον τοῦ κυρίου τούτου θέματος τῆς ἐν Evanston Συνελεύσεως. Ἔπειτα ἔγινε καὶ δεύτερον, ἀκόμη καὶ τρίτον τὸ καὶ τελικὸν σχέδιον, καταλλήλως ἐπεξειργασμένον, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς εἰσηγήσεις διαφόρων θεολόγων. Διότι τὸ πρῶτον σχέδιον ἀπεστάλη εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ εἰς διαφόρους θεολόγους, ἵνα ἐκφέρωσι τὰς ἀπόψεις των καὶ κρίσεις ἐπὶ τούτου, ὥστε ἀναλόγως ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν 25 ἐπεξεργασθῇ αὐτό. Πολλαχόθεν ἀπεστάλησαν ἀπόψεις καὶ κρίσεις, ὧν τινες καὶ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν Ecumenical Review, τὸ ἐπίσημον περιοδικὸν τοῦ Π. Σ. Ε. Προσκληθεὶς ὑπέβαλον καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τὰς κρίσεις ἐπὶ τοῦ προσχεδίου, δημοσιευθείσας εἰς τὴν Ecumenical Review (Ἰανουάρ. 1952, Νο 2, σελ. 171). Εἰς τὸ ἀνωτέρω δημοσίευμα ἐξέφραζον τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῷ προσχεδίῳ ἡ συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τονίζει ὑπὲρ τὸ δέον τὸν ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος. Ἀλλ' ἤδη ἐντὸς τῆς ἰδίας Ἐπιτροπῆς εἶχεν ἀνακύψη μεγάλη σύγκρουσις, ὡς πρὸς τὸ θεμελιῶδες αὐτὸ ζήτημα καὶ ἐν τῷ πρώτῳ προσχεδίῳ παρουσιάζεται ἡ Χριστιανικὴ ἐλπὶς ὡς ἀναφερομένη εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ὅτε θὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ πάντων τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ θὰ ἐπικρατήσῃ ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτῆς. Θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι τὸ θέμα: «ὁ Χριστὸς ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου» εἶναι πρακτικὸν ἐντελῶς θέμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ συμφωνία πάντων θὰ ἦτο εὔκολος καὶ ἡ ἐπεξεργασία του δὲν θὰ συνήντα σοβαρὰς δυσκολίας. Ἐν τούτοις ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τῶν συνεδριάσεων τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς κατεφάνη, ὅτι εἶναι θεμελιῶδες δογματικὸν ζήτημα, ἔχον σχέσιν μὲ αὐτὰς τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι Θεολόγοι ἦλθον εἰς διάστασιν πρὸς τοὺς ἐξ Ἀμερικῆς Θεολόγους. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ὑπεστήριζον, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος εἶναι κυρίως ἡ ἐν δόξῃ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ὁριστικὴ μετ' αὐτὴν ἐγκαθίδρυσις τῆς Βασιλείας Του, εἰς τὴν δόξαν τῆς ὁποίας θὰ εἰσέλθουν ὅλοι οἱ δίκαιοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναστηθῶσι μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ Ἀμερικανοὶ Θεολόγοι, μολονότι δὲν ἠρνοῦντο τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς Χριστιανικῆς ἐλπίδος, ἐτόνιζον ἰδιαιτέρως τὴν ἄποψιν, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἐλπίζουν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν παροῦσαν ζωήν. Μόνον ἡ τοιαύτη ἐλπὶς διὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῶν Χριστιανικῶν ἀρχῶν δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐμπιστοσύνην διὰ τὸ μέλλον των καὶ διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπό-

ητος. Ἐὰν ὑποσχεθῇ τις εἰς τοὺς ἀνθρώπους μίαν εὐτυχίαν, ἡ ὁποία θὰ πραγματοποιηθῇ μόνον εἰς τὸ τέλος τῶν αἰώνων καὶ εἰς τὴν μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν ζωήν, μία τοιαύτη ὑπόσχεσις δὲν ἠμπορεῖ νὰ συγκινήσῃ τὴν δεινῶς ταλαιπωρουμένην σήμερον ἀνθρωπότητα. Μία τοιαύτη μετάθεσις τῆς πραγματοποιήσεως τῶν Χριστιανικῶν ἐλπίδων εἰς τὴν μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ζωὴν δικαιώνει τοὺς κομμουνιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀκριβῶς κατηγοροῦν τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, διότι ἀποσπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς παρούσης ζωῆς καὶ στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον των μόνον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωήν. Ἡ ἐσχατολογικὴ ἄποψις τῶν Χριστιανικῶν ἐλπίδων ὡσαύτως συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν τῶν αἱρέσεων ἐκείνων (Adventistes, χιλιασταὶ κ. ἑ.), αἱ ὁποῖαι διαρκῶς ὁμιλοῦν περὶ τοῦ ἐπικειμένου τέλους τοῦ κόσμου, περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας καὶ τῆς τελικῆς κρίσεως. Οἱ ὀπαδοὶ ὅμως τῶν ἐσχατολογικῶν ἐλπίδων ὑπεστήριζον, ὅτι εἰς τὸ Εὐαγγέλιον δὲν ἔχομεν καμμίαν ρητὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀνακαίνισις καὶ μεταμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας θὰ συντελεσθῶσιν ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐν τῷ παρόντι κόσμῳ, ἐν ᾧ ἀντιθέτως ἔχομεν ῥητὰς καὶ σαφεῖς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυρίου ἐν δόξῃ καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων μετὰ τὴν τελικὴν κρίσιν. Ἐὰν κηρύξωμεν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία παρέχει καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τὴν μακαριότητα καὶ ὅτι δύναται νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τοῦδε, θὰ μεταδώσωμεν εἰς ταύτην ἀπατηλὰς ἐλπίδας, ἐν ᾧ γνωρίζομεν, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι ἡ μοῖρα τῶν γνησίων Χριστιανῶν πάντοτε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος κόσμου. Τὸ θέμα λοιπὸν τοῦ Συνεδρίου «ὁ Χριστὸς ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου» δὲν εἶναι πρακτικὸν θέμα καὶ εὔκολον, ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Ἐντεῦθεν μετὰ τὸ πρῶτον σχέδιον ἐπηκολούθησε δεύτερον, τοῦτο ἓν τρίτον σχέδιον, τὸ καὶ ὁριστικόν, πρὸς παρουσίασιν εἰς τὸ Συνέδριον, ἵνα ἐν αὐτῷ οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν Ἐκκλησιῶν μελετήσωσι καὶ διατυπώσωσι τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος κοινὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ τελικὴ διατύπωσις ὑπὸ τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ κυρίου θέματος εἶναι μία σύνθεσις τῶν δύο ἄκρων ἀπόψεων. Ἀνεπτύχθη λίαν ἐκτενῶς—περὶ τὰς τεσσαράκοντα σελίδας περιέλαβεν ἡ ἀνάπτυξίς του—κατὰ τὰ ἑξῆς κύρια κεφάλαια: τὸ πρῶτον περιεστράφη περὶ τὴν ἔννοιαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γενικῶς, τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυσις ἔγινεν καὶ ἐνεκαινιάσθη μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὸ

ἀπολυτρωτικόν του ἔργον καὶ ὑπάρχει ἤδη καὶ ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἡ ὁποία θὰ πραγματοποιηθῇ πλήρως καὶ ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτῆς μετὰ τὴν δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Κυρίου· τὸ δεύτερον μέρος περιέλαβε τὴν περὶ Ἐκκλησίας ἔννοιαν, περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ περὶ τοῦ τελικοῦ θριάμβου αὐτῆς· εἰς τὸ τρίτον μέρος ἀντιπαρατίθεται ἡ χριστιανικὴ ἐλπὶς πρὸς τὰς συγχρόνους ἐκείνας κατὰ κόσμον ἐλπίδας, αἱ ὁποῖαι παρασύρουσι καὶ καταγοητεύουσι τοὺς ἀνθρώπους σήμερον, ὅπως εἶναι αἱ ἐλπίδες εἰς τὸν δημοκρατικὸν ἀνθρωπισμὸν (humanisme), εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὸν μαρξισμόν, εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀφύπνισιν (ἰδίως τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ λαῶν) καὶ ἑξῆς, διότι πράγματι σήμερον οἱ ἄνθρωποι ἐλπίζουν βελτίωσιν τῆς μοίρας των εἴτε ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν δημοκρατικῶν ἰδεωδῶν ἐν αὐτῷ, εἴτε ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας διὰ τῆς διαρκοῦς προόδου αὐτῶν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἴτε ἀπὸ τὸν κομμουνισμὸν διὰ τῆς ἄρσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀδικιῶν καὶ ἀνισοτήτων, εἴτε (οἱ λαοὶ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς) διὰ τῆς χειραφετήσεώς των ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀποικιακῶν κρατῶν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ κεντρικοῦ θέματος ἐκτίθεται ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν Χριστιανῶν, ὥστε νὰ καταδείξωσι διὰ τῆς ζωῆς των, διὰ τοῦ παραδείγματός των, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἐλπὶς τοῦ κόσμου. Ἐν ταῖς ἑπομέναις σελίσι κατωτέρω θὰ ἴδωμεν πῶς συνεζήτησαν καὶ ἐπεξειργάσθησαν οἱ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Evanston ἀντιπρόσωποι τὸ ὑποβληθὲν εἰς αὐτοὺς σχέδιον τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος. Οἱ Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι διαφωνήσαντες οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς ἀκρότητας ταύτας τῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων σημείων τοῦ συνταχθέντος ὑπὸ τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς σχεδίου, ὑπέβαλον ἰδίαν ἔκθεσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος τοῦ Συνεδρίου.

Πλὴν τοῦ κυρίου θέματος προπαρεσκευάσθησαν διὰ τὸ Συνέδριον καὶ ἓξ ἄλλα δευτερεύοντα μὲν θέματα, ἀλλ' ἐξ ἴσου μεγάλης σπουδαιότητος διὰ τὴν σύγχρονον κρίσιμον ἐποχὴν τῆς ἀνθρωπότητος Καὶ ταῦτα, ὅπως τὸ κύριον θέμα, ἀπετέλεσαν τὸ ἀντικείμενον τριετοῦς προπαρασκευαστικῆς ἐργασίας ἓξ διαφόρων Ἐπιτροπῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης συνήρχοντο κατ' ἔτος συνήθως ἐν Ἑλβετίᾳ, διότι πολλοὶ ἦσαν μέλη καὶ τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν 25 ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος καὶ ἄλλων ἐπὶ τῶν δευτερευόντων θεμάτων συντακτικῶν Ἐπιτροπῶν. Εἰς ὅλας τὰς ποικίλας ταύτας Ἐπιτροπὰς παρίσταντο κατ' ἀναλογίαν καὶ εἷς ἢ δύο Ὀρθόδοξοι Ἀντιπρόσωποι. Ἀφ' οὗ

συνετάχθησαν ὑπὸ τὴν τελικήν των μορφὴν τὰ ἓξ δευτερεύοντα θέματα, ἐτυπώθησαν εἰς τὰς τρεῖς συνήθεις ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Διασκέψεσι γλώσσας, εἰς τὴν Ἀγγλικήν, τὴν Γερμανικὴν καὶ τὴν Γαλλικήν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους των ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἐγκαίρως, ἵνα ὦσι προπαρεσκευασμένοι διὰ τὰς ἐργασίας των ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Evanston. Τὰ ἓξ ταῦτα θέματα καὶ αἱ ἀντίστοιχοι Ἐπιτροπαὶ ἦσαν:

1. Ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως· 1ον θέμα: «ἡ ἑνότης ἡμῶν (our oneness=τὸ ἓν ἡμῶν μᾶλλον) ἐν Χριστῷ καὶ ἡ διαίρεσις ἡμῶν ὡς Ἐκκλησιῶν».

2. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου ἐν τῷ κόσμῳ: 2ον θέμα: «ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς εὑρισκομένους».

3. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων: 3ον θέμα: «ἡ ὑπεύθυνος κοινωνία ἐντὸς ἑνὸς παγκοσμίου πλαισίου.

4. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν Διεθνῶν Σχέσεων: 4ον θέμα: «Οἱ Χριστιανοὶ ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὲρ μιᾶς παγκοσμίου κοινότητος».

5. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ φυλῶν καὶ Ἐθνῶν: 5ον θέμα: «ἡ Ἐκκλησία καὶ αἱ φυλετικαὶ καὶ ἐθνικαὶ προστριβαί».

6. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ ἔργου τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ: 6ον θέμα: «ὁ Χριστιανὸς καὶ ἡ κλῆσις του». Τὸ τελευταῖον τοῦτο θέμα, ἐπειδὴ ἤμην μέλος τῆς ἕκτης Ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ μίαν ἄλλην καθοδηγητικὴν μελέτην διὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Συνεδρίου τοῦ Evanston τοῦ καθηγ. Hyslop, μετέφρασα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατ' ἐντολὴν τοῦ Π. Σ. Ε. καὶ διένειμα δωρεὰν πρὸς ἅπαντας τοὺς Μητροπολίτας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν. Ἵνα δὲ καὶ αἱ ξέναι Ἐκκλησίαι καὶ οἱ ξένοι θεολόγοι ὦσιν ἐνήμεροι διὰ τὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει καὶ ἐν τῷ Συνεδρίῳ τοῦ Evanston, πάλιν κατ' ἐντολὴν τοῦ Π. Σ. Ε. ἀπέστειλα ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «the Orthodox Church at Evanston», τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν «the christian Century» Νοεμβρίου 18, 1953 καὶ Γερμανιστὶ «die Orthodoxe Kirche in Evanston» εἰς τὸ ἐν Oldenburg ἐκδιδόμενον περιοδικὸν «Junge Kirche» (Ἰαν. 16, 1954). Ἐπὶ τοῦ πρώτου θέματος ἐδημοσίευσεν ὁ κ. Ἀλιβιζᾶτος μελέτην «περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας», ὁ κ. Καρμίρης ὑπὸ τὸν τίτλον: The Ortho-

dox Catholic Church and her relations with other Churches and with the World Concil of Churches» 1949. Τὰ μέλη πασῶν τῶν ἀνωτέρω Ἐπιτροπῶν διὰ τὰς προπαρασκευαστικὰς ἐργασίας εἰς τὰ θέματα τοῦ Συνεδρίου προσεκλήθησαν, ἵνα προσέλθωσι τρεῖς ἡμέρας ἐνωρίτερον εἰς τὸ Σικάγον, πρὸς μίαν τελικὴν ἐπισκόπησιν τῶν θεμάτων τοῦ Συνεδρίου. Πράγματι μετέβημεν, ὁ ὑποφαινόμενος, ὁ κ. Ἀλιβιζᾶτος, καὶ ὁ Ἀρχιμ. Ι. Κοτσώνης ἐκ τῆς Ὀρθ. Αντιπροσωπείας, ἐνωρίτερον εἰς τὸ Σικάγον, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Συνεδρίου, διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς τελικὰς συνεδριάσεις τῶν προπαρασκευαστικῶν Ἐπιτροπῶν, τῶν ὁποίων εἴμεθα μέλη

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣ. Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΦΩΤΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἔχει ἤδη συμβάλει κατὰ πολλοὺς τρόπους εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἔργου καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. Ἤδη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἐπίσκοπος Κυθήρων Μάξιμος Μαργούνιος ἐβοήθησε, διὰ τῆς ἀποστολῆς χειρογράφων καὶ τῆς παροχῆς ποικίλων συμβουλῶν, εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς «Βιβλιοθήκης» καὶ τμήματος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φωτίου ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου Hoesler.

Ἔπειτα ἀπὸ τὸν Μάξιμον Μαργούνιον, σπουδαῖος μελετητὴς τοῦ Φωτίου ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Χίου μητροπολίτης Γάζης Παΐσιος Λιγαρίδης, ὁ ὁποῖος συνέταξε περίληψιν δεκαὲξ ἀνεκδότων ὁμιλιῶν τοῦ Πατριάρχου διὰ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ὁλλανδίας εἰς Μόσχαν Heinsius.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ὁ ἐκ Σύρου φιλόλογος Ἰωάννης Βαλέττας ἀνεδημοσίευσε εἰς τὸ Λονδῖνον ὅλας τὰς γνωστὰς ἕως τότε ἐπιστολὰς τοῦ Φωτίου μετὰ σχολίων καὶ μακρᾶς εἰσαγωγῆς.

Κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐξέδωκε, ἀπὸ πολύτιμον κώδικα τῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὰ «Ἀμφιλόχια», ἀφιερώσας τὴν ἔκδοσιν εἰς τὸν αὐτοκρά-

τορα τῆς Ρωσσίας, ὡς προστάτην τῆς Ὀρθοδοξίας, εἰς τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ μέγας λογοθέτης τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Σταῦρος Ἀριστάρχης ἐδημοσίευσε δύο τόμους μὲ ὁμιλίας καὶ λόγους τοῦ Πατριάρχου.

Πολύτιμοι ἐπίσης ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσεν ἀνεκδότους ἐπιστολὰς καὶ ἄλλα μικρὰ ἐνδιαφέροντα πονήματα τοῦ Φωτίου, αἱ ἐργασίαι τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου, συμβαλόντος εἰς τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν διαφόρων χωρίων, καὶ τοῦ Χαρίτωνος Χαριτωνίδου, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε σειρὰν λαμπρῶν διορθώσεων ἐπιβεβαιουμένων τώρα ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς χειρογράφου παραδόσεως τῶν κειμένων τοῦ Φωτίου. Δι᾽ ὅλους αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνας, ὁ Φώτιος ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας μορφὰς τῆς Χριστιανικῆς γραμματείας καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν του, καὶ διὰ τὰς ἰδέας του καὶ διὰ τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικούς του ἀγῶνας. Δι᾽ οὐδένα ἴσως ἐκ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων ὑπῆρξε τοιαύτη ὁμοφωνία κρίσεως μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὅση περὶ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, ὁ ὁποῖος ἄλλωστε ἤδη ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς ἅγιος, τιμώμενος τὴν 6ην Φεβρουαρίου.

Σημαντικωτάτη εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ διὰ τὸν Φώτιον ἐργασία τῶν μελετητῶν τῆς Δύσεως. Ἤδη τὸ 1650 ὁ Ἀγγλικανὸς ἐπίσκοπος Montacutius ἐδημοσίευσε μέγαν ἀριθμὸν ἐπιστολῶν τοῦ πατριάρχου ἀπὸ κώδικα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὀξφόρδης μετὰ καλῆς λατινικῆς μεταφράσεως. Πρὸ αὐτοῦ, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ὁ Γερμανὸς φιλόλογος Hoesler ἐδημοσίευσε τὴν «Βιβλιοθήκην» καὶ ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὸν Montacutius ὁ Γάλλος φιλόλογος Combefis ἐξέδωκε ἀπὸ τὸ ἀπόγραφον τοῦ Παϊσίου Λιγαρίδου τὴν ἐπιτομὴν τῶν ὁμιλιῶν του. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος ὑπερέβαλεν ὅλους τοὺς μελετητάς, καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς τῆς Δύσεως, εἶναι ὁ Γερμανὸς καρδινάλιος Hergenroether, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε τὸ 1857—1859 τρίτομον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «Φώτιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως» καὶ παραλλήλως ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως, διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογίαν τοῦ Migne, ὅλων τῶν ἕως τότε γνωστῶν ἔργων τοῦ Φωτίου, ἐξέδωκε δὲ καὶ μερικὰ ἀνέκδοτα. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὸν Hergenroether, πρὸ αὐτοῦ καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, πολυάριθμοι ἄλλοι καθολικοὶ ἐπιστήμονες ἠσχολήθησαν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ εἰδικώτερα θέματα ἐκ τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Φώτιον, ἰδιαιτέρως δὲ μὲ τὸ θέμα τῆς περιφήμου του ἔριδος πρὸς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν ἐκκλησίαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ κλασσικοὶ φιλόλογοι τῆς Δύσεως ἔχουν ἐνδιαφερθῆ πολὺ διὰ τὸν Φώτιον, λόγῳ ἰδίᾳ τῆς «Βιβλιοθήκης» του, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Φώτιος παραθέτει περιλήψεις ἢ καὶ μακρὰ ἀποσπάσματα συγγραφέων, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων ἔχουν ἀπολεσθῆ.

Διὰ τὸν Φώτιον, ὡς λόγιον, αἱ κρίσεις ὅλων τῶν μελετητῶν τῆς Δύσεως εἶναι, ὅπως καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐνθουσιώδεις. Ὅλοι ὁμιλοῦν μὲ βαθὺν σεβασμὸν διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν πνευματικοτητα τοῦ Πατριάρχου καὶ οὐδεὶς φείδεται ἐπαίνων προκειμένου νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς κλασσικῆς ἢ χριστιανικῆς παιδείας τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐγνώριζεν ὅσον ὀλίγοι ἄλλοι πρὶν ἢ ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν, κἀὶ τοὺς χριστιανοὺς συγγραφεῖς ἐμελέτα ἀδιαλείπτως καὶ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἐγνώριζε νὰ ἑρμηνεύῃ, ὅσον καὶ ὅπως οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Αἱ κρίσεις ὅμως διὰ τὴν ἐκκλησιαστικήν δρᾶσιν του εἶναι πολὺ συγκεκρατημέναι, ὅπου δὲν εἶναι ἄκρως ἀρνητικαί Οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ συγγραφεῖς θεωροῦν τὸν Φώτιον ὡς ὑπεύθυνον τοῦ σχίσματος τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὸν κατηγοροῦν, προεξάρχοντος τοῦ Hergenroether, ὅτι ἀπὸ προσωπικὴν φιλοδοξίαν καὶ ἄκριτον ἐγωϊσμὸν προσέβαλε τὴν Ἁγίαν Ἕδραν καὶ διέσπασε τὴν ἑνότητα τῆς Χριστιανικῆς Οἰκουμένης, διαρρήξας οὕτω τὴν μίαν ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἐκκλησίαν.

Μέχρι πρὸ ὀλίγων τοὐλάχιστον ἐτῶν ἡ γνώμη τῶν ἐπιστημόνων τῆς Δύσεως διὰ τὸν Φώτιον ἐσυνωψίζετο εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τῆς Βιέννης δοθέντα χαρακτηρισμόν, «Photius patriarcha Constantinopolitanus, homo eruditissimus atque scelerissimus».

Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη φαίνεται ὅτι ἡ γνώμη αὐτὴ ἀρχίζει νὰ μεταβάλλεται. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τριῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἱερέων, τοῦ Laurent, τοῦ Grumel καὶ ἰδίως τοῦ Francis Dvornik, γίνεται ὅλον καὶ περισσότερον σαφὲς ὅτι ἡ ἐνοχὴ τοῦ Φωτίου εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ σχίσματος τῶν δύο μεγάλων Ἐκκλησιῶν εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μῦθος, διαμορφωθεὶς κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν κανονογράφων.

Ἡ μεγάλη ἔρις μεταξὺ τοῦ Φωτίου καὶ τῆς Ἁγίας Ἕδρας ἐτελείωσε μὲ ἀμοιβαίαν συμφιλίωσιν καὶ μόνον ἀργότερον, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κηρουλαρίου, συνετελέσθη τὸ σχίσμα. Ἡ ἄποψις αὐτη εἶναι [illegible] ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα θέματα τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, φαίνεται [illegible]ιως ὅτι ὅσον καὶ ἂν εἶναι ὀρθή, θὰ χρειασθῇ πολὺν καιρὸν μέχρις [illegible]του ἐπικρατήσῃ.

Ὁ Φώτιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ 820 ἀπὸ γονεῖς κατέχοντας ἀνωτάτας θέσεις εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς πρωτευούσης τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Πατριάρχης Ταράσιος, ὁποῖος ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τῆς ἑβδόμης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ πατρός του. Ὁ πατήρ του ἐδιώχθη ἀπὸ τοὺς εἰκονομάχους λόγῳ τῆς ἐπιρροῆς, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ μήτηρ του, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ προπάτορας ἐξ Ἀρμενίας, συνεδέετο διὰ συγγενικῶν δεσμῶν πρὸς τὰς δυναστείας καὶ τῶν Ἰσαύρων καὶ τῶν Μακεδόνων. Λόγῳ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτῶν σχέσεών του καὶ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ πρὸς τὰ Ἀνάκτορα ὁ Φώτιος ἠδυνήθη ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς νὰ ἐνημερωθῇ καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐκλόνιζαν τὴν οἰκουμενικὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ πρῶτον καὶ μεγαλύτερον πρόβλημα ἦσαν βεβαίως οἱ εἰκονομάχοι. Ἕως σήμερα ἀκόμη δὲν ἔχει κατασταθῆ δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ ὑπεύθυνος καὶ μὲ γνῶσιν ὅλων τῶν πηγῶν ἑρμηνεία τοῦ κινήματος αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐσφράγισε τὴν μοῖραν τῆς ἑνιαίας οἰκουμενικῆς Χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Διότι λόγῳ τῆς εἰκονομαχίας κυρίως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς αἱρετικῶν τάσεων τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Κάρολος ὁ μέγας ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως κατὰ τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἔτους 800. Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, ὁ ὁποῖος ἔχρισεν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως, ἐνῷ ὑπῆρχεν αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον, ὑπῆρξε μοιραία δι᾽ ὅλην τὴν μετέπειτα ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ αὐτοκράτορες εἰς τὴν Δύσιν ἐστράφησαν, καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ λαοί των, πρὸς τὰς λατινικὰς καὶ γενικώτερον τὰς ρωμαϊκὰς παραδόσεις, ἐνῷ οἱ αὐτοκράτορες εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς ἐκκλησίας των ἐστράφησαν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις. Τοιουτοτρόπως ἡ στέψις Καρόλου τοῦ μεγάλου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ρώμης, στέψις διὰ τὴν ὁποίαν πάντως ὑπεύθυνος ἦτο ἡ αἱρετικὴ πολιτικὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, διέσπασε τὴν χριστιανικὴν οἰκουμένην εἰς δύο αὐτονόμους ἑνότητας καὶ κατέστρεψε τὴν ἀντίληψιν τῆς ἑνιαίας χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἕδραν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰκονομαχία ἔληξεν ὁριστικῶς τὸ 843, ὅτε ὁ Φώτιος ἦτο κατά τι μεγαλύτερος τῶν 20 ἐτῶν. Ἡ τυπικὴ ὅμως ἀναγνώρισις τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων δὲν ἐσήμαινε καὶ ἄμεσον λύσιν τῶν ὑπὸ τῆς εἰκονομαχίας δημιουργηθέντων προβλημάτων. Ἐσωτερικῶς καὶ εἰς πλείστας καιρίας θέσεις ἐξηκολούθουν εἰσέτι νὰ εὑρίσκωνται εἰκονομάχοι. Ἡ διάρθρωσις τῆς παιδείας, τῆς κρατικῆς μηχανῆς, τῆς θρη-

σκευτικῆς ἀγωγῆς, ἀκόμη καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, εἶχεν ἀπαρτισθῆ ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς κυριαρχίας των, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος μέχρι τὸ 843. Ἡ ἀνάγκη νέων προσανατολισμῶν καὶ ἀνασχηματισμοῦ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τώρα τῆς Ὀρθοδοξίας, ἦτο βαρύτατον φορτίον δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἠγοῦντο τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς εἰς τοὺς δυσχερεῖς αὐτοὺς καιρούς. Διὰ τὴν δημιουργίαν καταλλήλων στελεχῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν ὁ Καῖσαρ Βάρδας, θεῖος τοῦ Βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ τρίτου, ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τῆς Μαγναύρας μεγάλην σχολὴν ἐλευθέρας ἀνωτάτης μορφώσεως.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐλειτούργουν ἄλλα δύο μεγάλα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ Σχολὴ τῶν μοναχῶν εἰς τὸ Στούδιον καὶ ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὐταὶ σχολαὶ ἦσαν αὐστηρῶς κληρικοῦ καὶ ἱερατικοῦ χαρακτῆρος. Ἀντιθέτως, ἡ Σχολὴ τὴν ὁποίαν ἵδρυσεν ὁ Καῖσαρ Βάρδας εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Μαγναύρας, ἦτο κυρίως κοσμικοῦ χαρακτῆρος, ἀπέβλεπε δηλαδὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν νέων, κατὰ κανόνα ἐκ καλῶν οἰκογενειῶν τῆς Κων)πόλεως, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀνελάμβαναν ἀργότερα ὑπευθύνους θέσεις εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Φώτιος ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν πρώτων, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν νὰ διδάξουν ἐκεῖ. Ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἐργασίαν του διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν δύο μνημειακαὶ ἐργασίαι, τὸ περίφημον «Λεξικόν», εἰς τὸ ὁποῖον συνεκέντρωσε πλῆθος λέξεων καὶ ἐκφράσεων ἐκ τῆς ἀρχαίας γραμματείας, καὶ ἡ ἐξ ἴσου περίφημος «Βιβλιοθήκη» ἢ «Μυριόβιβλος», ἡ ὁποία περιλαμβάνει περιλήψεις, ἀποσπάσματα ἢ γενικοὺς χαρακτηρισμοὺς ἔργων, τὰ ὁποῖα ὁ Φώτιος ἀνεγίγνωσκε καὶ ἀνέλυε μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Σχολήν. Ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τὰς ὁποίας ἔχομεν γνωρίζομεν ὅτι πέριξ τοῦ Φωτίου ἐδημιουργήθη βαθμιαίως κύκλος ἀπὸ ἐκλεκτοὺς νέους ἐπιστήμονας, πολιτικούς, καλλιτέχνας καὶ κληρικούς, οἱ ὁποῖοι μαζὶ μὲ τὸν μεγάλον διδάσκαλόν των ἐμελέτων τὴν ἑλληνικὴν καὶ χριστιανικὴν γραμματείαν, συνεζήτουν τὰ προβλήματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ γενικῶς ἀπετέλουν τὸν σπουδαιότερον πυρῆνα πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Βασιλεύουσαν. Ἡ δραστηριότης ὅμως αὐτὴ καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀσχολία μὲ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐδημιούργησε καὶ ἰσχυροτάτας ἀντιδράσεις ἰδίᾳ εἰς τὸν πανίσχυρον τότε κύκλον τῶν μοναχῶν τῶν Στουδίου, οἱ ὁποῖοι

οὐδόλως ἐπεδοκίμαζον τὰς φιλολογικὰς αὐτὰς ἀσχολίας καὶ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Ὁ αὐστηρὸς αὐτὸς ὅμιλος τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν, ἐμελέτων τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀντέγραφον μετὰ προσοχῆς τὰ κείμενά των καὶ συνέθετον βίους ἁγίων καὶ ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, ἀντετάχθη πρὸς τὰς προοδευτικὰς καὶ τρόπον τινὰ ἀνθρωπιστικὰς κατευθύνσεις τῆς Σχολῆς τῆς Μαγναύρας, τοῦ Φωτίου καὶ τῶν μαθητῶν του. Τοιουτοτρόπως ὅμως καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὁ Φώτιος κατέστη ἡ μεγαλυτέρα πνευματικὴ προσωπικότης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ πλῆθος ἐκλεκτῶν καὶ ἀφοσιωμένων φίλων, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης μὲ πλῆθος ἀντιπάλων.

Ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ἐνῷ εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας καὶ εἰς τὴν Μονὴν τῶν Στουδίου ἐσυνεχίζοντο αἱ μελέται καὶ αἱ συζητήσεις, ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ τρίτος μετὰ τῶν συμβούλων του καὶ ἰδίως τοῦ θείου του Καίσαρος Βάρδα προσεπάθουν νὰ ἀνασυντάξουν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως ἐνισχύετο ὁλονὲν καὶ περισσότερον, οἱ Ἄραβες ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν, οἱ Σλαῦοι ὠργανοῦντο καὶ πάλιν εἰς τὰ βόρεια σύνορα. Καὶ ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας οἱ ἄλλοτε εἰκονομάχοι ἐξηκολούθουν νὰ κυριαρχοῦν, οἱ μοναχοὶ καὶ ἰδίᾳ οἱ τῶν Στουδίου προσεπάθουν νὰ στερεώσουν τὴν ἐπιρροήν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει χάρις εἰς τὴν στερρὰν ἀντίδρασίν των κατὰ τῆς εἰκονομαχίας, βοηθούμενοι πρὸς τοῦτο καὶ ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ὁ ὁποῖος προήρχετο ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν μοναχῶν, τὸ δὲ σπουδαιότερον, ἡ αὐτοκρατορία ἐξηκολούθει νὰ εὑρίσκεται πνευματικῶς καὶ ἰδεολογικῶς ἀνοργάνωτος, διότι ἐνῷ ἡ εἰκονομαχία εἶχεν κλονίσει τὰς πνευματικὰς παραδόσεις τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ συντριβή της καὶ γενικῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῆς πολεμικῆς ἐναντίον τῆς ἡττηθείσης αἱρέσεως δὲν ἦτο κατ' ἀνάγκην καὶ θετικὸν ἰδανικόν. Ἦτο εὔκολον, διὰ νὰ ἀναφέρω ἓν παράδειγμα, νὰ ἀποφασισθῇ ἡ ἐπαναφορὰ τῶν εἰκόνων εἰς τοὺς ναούς. Δυσχερὲς ὅμως ἦτο νὰ ἀποφασισθῇ ποῖα θρησκευτικὰ θέματα θὰ ἀπεικονίζοντο καὶ γενικῶς κατὰ ποῖον τρόπον θὰ ὠργανοῦτο ἡ εἰκονογραφικὴ σύνθεσις τοῦ Χριστιανικοῦ ναοῦ.

Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ μεγάλα αὐτὰ προβλήματα, ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ σύμβουλοί του, ἐστράφησαν πρὸς τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας καὶ πρὸς τὸν Φώτιον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἡ δεσπόζουσα ἐκεῖ προσωπικότης μετὰ τῶν φίλων, τῶν μαθητῶν καὶ τῶν συναδέλφων του. Ὁ Φώτιος ἐγένετο ἀμέσως εἷς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων συμβούλων τοῦ

Καίσαρος Βάρδα, κηδεμόνος τοῦ ἀνηλίκου εἰσέτι Μιχαήλ. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, οἱ φίλοι τοῦ ὁποίου παρηκολούθουν μὲ πολλὴν δυσφορίαν τὴν πρόοδον αὐτὴν τοῦ Φωτίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐκλεκτῶν νέων στελεχῶν, περιέπεσε εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Ἀνακτόρων, ἰδίᾳ ἀφ᾽ ἧς ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἠρνήθη νὰ προσφέρῃ τὴν Θείαν Κοινωνίαν εἰς τὸν Καίσαρα Βάρδαν λόγῳ τῶν φημολογουμένων σχέσεων τοῦ Βάρδα μὲ τὴν σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος υἱοῦ του. Ὀλίγον ἀργότερον, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν Θρόνον, ἀντὶ τῆς μητρός του Θεοδώρας, εἰς τὰ παρασκήνια διεξήχθη σκληρότατος ἀγὼν μεταξὺ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Βάρδα ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῶν ὀπαδῶν τῆς Θεοδώρας ἀφ᾽ ἑτέρου. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς Θεοδώρας καὶ ἐναντίον τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαήλ. Ὅτε δὲ ἡ παράταξις τοῦ Βάρδα ὑπερίσχυσεν καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐγένετο αὐτοκράτωρ, ὁ Ἰγνάτιος κατηγορήθη ὡς ἐχθρὸς τοῦ νέου καθεστῶτος καὶ ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μικρὰν νῆσον τῆς Προποντίδος.

Δὲν εἶναι σαφὲς εἰς τὰς πηγὰς ἐὰν τελικῶς ὁ Ἰγνάτιος ὑπέβαλε παραίτησιν ἀπὸ τὴν θέσιν του, εἶναι γνωστὸν πάντως ὅτι ἀπὸ τὸ περιβάλλον τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ ἐζητήθη ἐντόνως νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐξησκήθη πρὸς τοῦτο ἰσχυροτάτη πίεσις ἐπ᾽ αὐτοῦ. Πάντως ἡ ἕδρα παρέμεινεν πέραν τοῦ ἔτους κενή, ὅτε δὲ ὁ Φώτιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ ἐμπιστευτικὴν ἀποστολὴν εἰς τὴν Βαγδάτην, ὅπου εἶχε διαχειρισθῆ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀνακτόρων ποικίλα προβλήματα μὲ τὸν Χαλίφην τῶν Ἀράβων, ὁ Μιχαήλ, ὁ Βάρδας καὶ οἱ στρατηγοὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπεφάσισαν νὰ χρησιμοποιήσουν ὅσον τὸ δυνατὸν καλύτερον τὸ πολύτιμον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον εἶχον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ ἐπρότειναν νὰ γίνῃ πατριάρχης. Ὁ Φώτιος ἀντετάχθη εἰς τὴν πρότασιν αὐτὴν καὶ τὴν ἀπέρριψε. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως, οἱ σύμβουλοί του καὶ οἱ στρατιωτικοὶ παράγοντες τῶν Ἀνακτόρων, ἐπέμειναν καὶ τελικῶς ὁ Φώτιος ἐδέχθη. Οὕτω, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 858 καὶ ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος, ὁ Φώτιος ἐγένετο μοναχός, διάκονος, ἱερεύς, ἀρχιμανδρίτης καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐχειροτονήθη ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἡ ὀνομασία αὕτη τοῦ Φωτίου ὡς Πατριάρχου ἐσήμαινε ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν τὴν ἄνοδον εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μιᾶς ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πνευματικὰς προσωπικότητας τοῦ Βυζαντίου, ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως τὴν ἔναρξιν ἔριδος εἰς παγκόσμιον

κλίμακα, ἡ ὁποία οὔτε καὶ τώρα ἔχει κατασιγάσει. Εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκλογῇ του ὁ Φώτιος ἀπέστειλε εἰς τὸν τότε Ἐπίσκοπον τῆς Ρώμης Πάπαν Νικόλαον τὸν Πρῶτον σεμνὴν ἐπιστολὴν διὰ τῆς ὁποίας ἀνήγγειλε τὴν ἐκλογήν του ὡς Πατριάρχου καὶ ἐζήτει τὰς εὐλογίας του. Εἰς τὴν ἐπιστολήν του αὐτὴν ὁ Φώτιος λέγει ὅτι γνωρίζων καλῶς τί σημαίνει νὰ εἶναι κανεὶς ἱερεὺς καὶ μάλιστα Ἀρχιερεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀντετάχθη ἐπιμόνως εἰς τὰς προτάσεις, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐγένοντο. Πολὺ περισσότερον κατάλληλον διὰ τὸν ἑαυτόν του εὕρισκε τὴν ζωὴν εἰς τὸ σπουδαστήριον καὶ εἰς τὴν σχολήν του, εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν φίλων του. Τελικῶς ὅμως ἀνεγνώρισε ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἄρνησίν του, ἐφ᾽ ὅσον τοῦ τὸ ἐζήτουν. Ἱκέτευσε καὶ ἔκλαυσε καὶ ἐπέμεινε διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ βάρος αὐτό. Καὶ τώρα ἀκόμη ποὺ γράφει τὴν ἐπιστολὴν δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὸν πόνον.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου ἔφθασε εἰς τὴν Ρώμην τὴν ἄνοιξιν τοῦ 860. Ἤδη ὅμως πρὸ αὐτῆς εἶχον ἀφιχθῆ εἰς τὴν Ρώμην ἀντιπρόσωποι καὶ φίλοι τοῦ παραμερισθέντος πατριάρχου Ἰγνατίου, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν πάπαν Νικόλαον νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὴν θέσιν του. Οἱ ἀπεσταλμένοι διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ Ἰγνατίου, διὰ τὴν ἀντικανονικὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου καὶ διὰ τὸν συστηματικὸν διωγμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεβλήθησαν οἱ μητροπολῖται, οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τοῦ Ἰγνατίου. Ὁ Νικόλαος, ἔπειτα ἀπὸ ἀρκετὸν δισταγμὸν καὶ συσκέψεις μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Συνόδου εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν, ἀπήντησεν μὲ πολλὴν εὐγένειαν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Φωτίου, ἐξέφρασε ὅμως καὶ τὴν δυσφορίαν του, διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον παραμερίσθη ὁ Ἰγνάτιος καὶ τὴν ἔκπληξίν του διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, ὁ ὁποῖος μίαν ἑβδομάδα προτοῦ ἀναγορευθῇ Πατριάρχης ἦτο λαϊκός, οὐδὲν ἀξίωμα ἔχων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Προσέθεσεν ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιστολήν του ὅτι διὰ νὰ ἐνημερωθῇ καλύτερον ἐπὶ τῆς ὅλης καταστάσεως ἀποστέλλει ἀντιπροσώπους του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ὁποῖοι ἐρχόμενοι εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Ἰγνάτιον καὶ μὲ τὸν Βασιλέα, θὰ τοῦ δώσουν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα διὰ τὴν τελικήν του ἀπόφασιν. Πράγματι οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Νικολάου ἔφθασαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 861 παρέστησαν εἰς σύνοδον, ἡ ὁποία ἀνεθεώρησε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἰγνατίου, τὸν εὗρε ἔνοχον πλείστων παραβάσεων τοῦ κανονικοῦ δι-

καίον καὶ τὸν καθήρεσεν ὁριστικῶς. Τὸ θέμα τοῦ Φωτίου δὲν ἐθίγη εἰς τὴν σύνοδον αὐτήν. Ἡ τελικὴ ἀπόφασις ἀνῆκεν εἰς τὸν Νικόλαον, πρὸς τὸν ὁποῖον τώρα ὁ Φώτιος στέλλει καὶ νέαν ἐπιστολήν, ἀπαντῶσαν εἰς τὴν προηγουμένην τοῦ Νικολάου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ προκαθήμενος τῆς Ἁγίας Ἕδρας ἐξέφραζε τὴν ἔκπληξίν του διὰ τὸν τρόπον ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου.

Εἰς τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐπιστολὴν ὁ Φώτιος ἐπανέρχεται ἐπὶ τοῦ ἐξαναγκασμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξησκήθη ἐναντίον του διὰ νὰ δεχθῇ τὴν ἐκλογήν του ὡς πατριάρχου καὶ τονίζει καὶ πάλιν πόσον ἦτο εὐτυχὴς μὲ τὰ βιβλία του καὶ μὲ τοὺς μαθητάς του.

Δὲν ἦτο ὅμως οὔτε τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον τῆς ἀντιδικίας μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου οὔτε καὶ τὸ παρουσιασθὲν ζήτημα κανονικοῦ δικαίου διὰ τὰ ὁποῖα κυρίως ἐνδιεφέρετο ἡ διπλωματικὴ πολιτικὴ τῆς Ἁγίας Ἕδρας. Πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ θέματα, μὲ τὴν ὑπεράσπισιν ἢ τὴν καταδίκην τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἐκ τῶν δύο ἀντιμαχομένων πατριαρχῶν συνεδέοντο ἄλλα, πολὺ γενικωτέρου περιεχομένου ζητήματα. Ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ γεωγραφικὴ περιοχὴ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς εἰκονομαχίας εἶχεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ρώμης καὶ εἶχεν ὑπαχθῆ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τὴν ἐπανάκτησιν τῆς περιοχῆς αὐτῆς καὶ τὴν ἀνασύνδεσίν της πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης ἡ παπικὴ διπλωματία ἐνδιαφέρετο ζωηρότατα. Ἄλλο μέγα ζήτημα ἦτο ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν χώραν τῶν ὁποίων ἱεραπόστολοι τῆς Ἁγίας Ἕδρας, τοῦ Φραγκικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀναπτύσσουν ἔντονον δρᾶσιν. Ἂν ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐπετύγχανε τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Βουλγάρων, τοῦτο θὰ ἀπετέλει διπλῆν ἐπιτυχίαν. Πρῶτον διότι θὰ ἐπετύγχανε, διὰ μέσου τῶν Βουλγάρων, νὰ ἀσκῇ ἔμμεσον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίας, καὶ δεύτερον διότι οἱ Ρωμαῖοι ἱεραπόστολοι θὰ ἦσαν οὕτω εἰς θέσιν νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς Φράγκους ἱεραποστόλους, ἡ δραστηριότης τῶν ὁποίων ἐξετείνετο εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Φραγκικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς Κροατίας καὶ Βουλγαρίας πρὸς νότον καὶ μέχρι τῆς Παννονίας, Μοραβίας καὶ Βοημίας ἀνατολικῶς καὶ βορειοανατολικῶς. Διότι δὲν ἦτο βεβαίως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἁγίας Ἕδρας, ἡ Φραγκικὴ Ἐκκλησία νὰ ἰσχυροποιηθῇ τόσον πολὺ ὥστε νὰ [illegible]κῇ ἄμεσον ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τῶν νέων αὐτῶν ἐθνῶν. Ἐξ ἄλλου [illegible]κχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων, ὁ ὁποῖος ἦτο διὰ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἁπλῶς ὑπόθεσις κύρους, διὰ τὸ Βυζάντιον ἦτο ὑπόθεσις

ζωῆς ἢ θανάτου. Διότι βεβαίως τὸ Βυζάντιον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ἄλλην δύναμιν, εἴτε πολιτικὴ ἦτο αὕτη εἴτε πολιτιστική, νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς θύρας του. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὁ Ἰγνάτιος θὰ ἦτο περισσότερον εὐμενὴς πρὸς τὰ διπλωματικὰ σχέδια τῆς Ἁγίας Ἕδρας διὰ τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὴν Βουλγαρίαν ἀπὸ ὅτι θὰ ἦτο ὁ Φώτιος, ὁ Πάπας Νικόλαος ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νέον Πατριάρχην, καὶ εἰς σύνοδον, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσε εἰς Ρώμην τὸν Αὔγουστον τοῦ 863, ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα τοῦ Ἰγνατίου διὰ τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ ἀναθεματισμὸς τοῦ Φωτίου ὑπὸ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης ἐγένετο δεκτὸς μὲ σιωπήν. Ἐνῷ εἰς τὴν Ρώμην ἀνεθεματίζετο ὁ Φώτιος καὶ ἐπεκρίνετο ὁ Μιχαήλ, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ στενὴ συνεργασία Φωτίου, Μιχαὴλ καὶ Καίσαρος Βάρδα, ἀπέδιδε λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἰδίου ἔτους οἱ Βυζαντινοὶ ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μοραβίας Ραστισλάβον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἐνῷ ὁ Βυζαντινὸς στόλος ἀνεπτύσσετο ἐπιδεικτικῶς εἰς τὰς Βουλγαρικὰς ἀκτάς, ὁ Βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων ὑπεχώρησε ἄνευ συζητήσεων, ὑπεσχέθη νὰ βαπτισθῇ Χριστιανὸς ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξεδίωξε ἀπὸ τὴν χώραν του τοὺς Φράγκους καὶ Ρωμαίους ἱεραποστόλους. Τὰ σχέδια τοῦ Νικολάου εἶχον ματαιωθῇ. Καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἀνῆκον πλέον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὕτως, ὅταν ὁ Μιχαὴλ ἀπήντησε, τὸ θέρος τοῦ 865, εἰς τὸν Νικόλαον, διὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 863, ἡ ὁποία εἶχε ἀναθεματίσει τὸν Φώτιον, ὁ τόνος τῆς ἐπιστολῆς του ἦτο ἀγέρωχος. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ἀπολεσθῇ, γνωρίζομεν ὅμως τὸ περιεχόμενόν της ἀπὸ τὴν διασωθεῖσαν ἀπάντησιν τοῦ Νικολάου, ἡ ὁποία ὅταν ἀνεγνώσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 865 ἐξήγειρε καὶ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὰ Ἀνάκτορα, διότι δι' αὐτῆς ἐκατηγορεῖτο καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς ἀπερίσκεπτος καὶ ὁ πατριάρχης ὡς ἀντικανονικῶς ἐκλεγείς καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ὑποδεεστέρα ὄχι μόνον τῆς Ρώμης ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ κατάστασις εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ νέαν τροπήν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ὁ ὁποῖος ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Φώτιον, ἐζήτησε ἀπὸ τὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως τὴν ἄδειαν νὰ ἱδρύσῃ αὐτόνομον Πατριαρχεῖον. Ἡ Κωνσταντινούπολις τὸν ἀπέ-

τρεψε ἀπὸ τὸ σχέδιον αὐτό, ὁ φιλόδοξος ὅμως Βούλγαρος ἀπετάθη τότε πρὸς τὴν Ρώμην καὶ τοὺς Φράγκους καὶ ἐζήτησε ἐκεῖθεν βοήθειαν. Φράγκοι καὶ Ρωμαῖοι ἱεραπόστολοι ἤρχισαν νὰ κατακλύζουν καὶ πάλιν τὴν Βουλγαρίαν, ἀκριβῶς δὲ τότε εἶναι ποὺ ἐτέθη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Φωτίου τὸ δογματικὸν ζήτημα τῆς προσθήκης εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τοῦ Filioque. Τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀνησύχησεν ἀπὸ τὰς αἱρετικὰς διδασκαλίας τῶν Φράγκων καὶ Ρωμαίων ἱεραποστόλων καί, ἀφοῦ πρῶτον ἀπηύθυνε μακρὰν ἐπιστολὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Βενετίας ἑρμηνεύων τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἀπόψεις τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλα τα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Βασιλέως Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε προσλάβει ὡς συμβασιλέα τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, συνεκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία κατεδίκασε καὶ τὴν αἱρετικὴν διδασκαλίαν τῶν ἱεραποστόλων εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὸν ἴδιον τὸν πάπαν Νικόλαον. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὐτή, ἀργότερον καὶ ἕως τώρα ἀκόμη, προσέλαβε διαστάσεις, τὰς ὁποίας οὐδέποτε εἶχε. Δὲν ἦτο ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία κατεκρίθη καὶ ἀνεθεματίσθη εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 867, ἦτο ἁπλῶς ἡ αἱρετικὴ διδασκαλία εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἡ πολιτικὴ τὴν ὁποίαν ἠκολούθει προσωπικῶς ὁ Πάπας Νικόλαος.

Ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς συνόδου, δραματικὰ γεγονότα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤλλαξαν καὶ πάλιν ὅλην τὴν κατάστασιν. Ἀμέσως μετὰ τὴν σύνοδον ὁ Μιχαὴλ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ προετοιμάση ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀραβοκρατουμένης Κρήτης. Ὁ Βασίλειος εὗρε τὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐτοποθέτησεν ἰδικούς του ἀνθρώπους εἰς ὅλας τὰς ἐπικαίρους θέσεις τοῦ κέντρου, μόλις δὲ ὁ Μιχαὴλ ἔμαθε τὰ νέα καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐδολοφονήθη ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ Βασιλείου. Ἀμέσως δὲ μόλις ὁ Βασίλειος ἔγινε μόνος αὐτὸς βασιλεύς, ἐξεδίωξε τὸν Φώτιον, ἐπανέφερε ἀπὸ τὴν ἐξορίαν τὸν Ἰγνάτιον καὶ τὴν 3ην Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ὀλιγώτερον ἀπὸ τρεῖς μῆνας ἔπειτα ἀπὸ τὴν σύνοδον, τὸν ἐγκατέστησε ὡς πατριάρχην καὶ ἐπανεσυνέδεσε τοὺς δεσμοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Καὶ τώρα ἀρχίζει διὰ τὸν Φώτιον μακρὰ περίοδος ἐξορίας καὶ ἀπομονώσεως εἰς ἄγνωστον μονὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῷ ὁ Ἰγνάτιος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν διαδεχθέντα τὸν Νικόλαον, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε, πάπαν Ἀδριανόν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, τὸν ἀναθεματίζουν εἰς ἐπίση-

μον σύνοδον τὸ 869, τὸν καθαιροῦν καὶ ταυτοχρόνως ἀναθεματίζουν καὶ καθαιροῦν ὅλους τοὺς πιστοὺς εἰς αὐτὸν ἐπισκόπους. Εἰς τὴν ἐξορίαν του ὁ Φώτιος στερεῖται φίλων καὶ εἶναι τελείως ἀπομονωμένος. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς του, αἱ ὁποῖαι διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἔχουν γραφῆ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἐξορίας. Μία ἀπὸ τὰς περισσότερον συγκινητικὰς εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Βασίλειον διὰ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἔχῃ τουλάχιστον μαζί του τὰ βιβλία του. Εἰς ἄλλας ἐπιστολάς του παραινεῖ τοὺς φίλους του νὰ μὴ ὑποχωρήσουν, ἔστω καὶ ἂν ὑφίστανται δοκιμασίας καὶ πειρασμούς, ψέγει ἄλλους διότι ἐσυνθηκολόγησαν καὶ γενικῶς ἀμύνεται τοῦ δικαίου τῆς ὑποθέσεώς του μὲ πάθος καὶ εὐγένειαν, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζεται σήμερα καὶ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἄλλως δὲν θὰ εἶχον τὴν διάθεσιν νὰ φανοῦν εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτόν.

Ἡ στροφὴ αὐτὴ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου ἀπὸ τὴν ὁμάδα τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν Ἰγνάτιον καὶ τοὺς ὀπαδούς του ἐγένετο διὰ νὰ ἐξευμενισθῇ ἡ Ρώμη καὶ διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις τῶν πραγμάτων ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Ὅλοι ὅμως ὅσοι ἐχαιρέτισαν μὲ ἐνθουσιασμὸν τὴν καταδίκην τοῦ Φωτίου πολὺ ταχέως διεψεύσθησαν εἰς τὰς ἐλπίδας των. Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀνέμενε τὴν παραχώρησιν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τὴν πλήρη κυριαρχίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀντελήφθη ὅτι οὔτε ὁ Ἰγνάτιος, οὔτε ὁ Βασίλειος εἶχον διαθέσεις νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτάς. Τὸ 869, κατὰ τὸ τέλος τῆς συνόδου, ἡ ὁποία ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, ἀπεσταλμένοι τοῦ Βουλγάρου βασιλέως, παρουσιασθέντες εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὰ Ἀνάκτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεκήρυξαν καὶ πάλιν τὴν Ρώμην καὶ ἀνεσυνέδεσαν τὴν Ἐκκλησίαν των μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Βουλγάρων ὁ Ἰγνάτιος ἠκολούθησε τὸν Φώτιον. Ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Βασίλειος διεῖδε ταχέως ὅτι οὔτε ἡ Ἐκκλησία, οὔτε ἡ πολιτεία θὰ ἠδύναντο νὰ κυβερνηθῶσιν δεξιῶς ἄνευ τῆς συνεργασίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀποφοιτήσαντες ἀπὸ τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας ἢ διδαχθέντες ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Φωτίου, ἦσαν οἱ πλέον ἱκανοὶ νὰ ρυθμίζουν τὰς τύχας τῆς πανισχύρου αὐτοκρατορίας. Ἡ συνεργασία μὲ τὸν Φώτιον καὶ μὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς φίλους καὶ ὁμοϊδεάτας του ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη, τοῦτο δὲ τὸ ἀντελήφθη ἐγκαίρως ὁ αὐτοκράτωρ.

Ἡ συμπεριφορά του ἔναντι τοῦ ἐξορίστου Ἱεράρχου ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ μεταβάλλεται. Τὸ 873 τὸν ἐπανέφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν ἐγκατέστησε ἐντὸς τῶν Ἀνακτόρων, τοῦ ἐπέτρεψε νὰ

ἐπαναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Μαγναύρας καὶ ἐπὶ πλέον τοῦ ἐζήτησε νὰ παρακολουθῇ τὴν μόρφωσιν τῶν τέκνων του. Αἱ γνωσταὶ Παραινέσεις τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν υἱόν του Λέοντα ἔχουν πράγματι γραφῆ ὑπὸ τοῦ Φωτίου. Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Φώτιος συνεφιλιώθη καὶ μὲ τὸν Ἰγνάτιον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἄλλωστε ἀκολουθήσει κατὰ γράμμα τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀντιπάλου του εἰς τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὅταν ὁ Πατριάρχης ἀντελήφθη ὅτι ὁ θάνατός του δὲν ἦτο μακράν, ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν Βασίλειον ὑπέδειξεν ὡς διάδοχόν του τὸν Φώτιον, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου, τὴν 26ην Ὀκτωβρίου τοῦ 877. Καὶ τὴν ἐκλογὴν αὐτὴν ἐπεκύρωσεν Οἰκουμενικὴ σύνοδος συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 879 παρόντων καὶ ἀντιπροσώπων τῆς Ἁγίας Ἕδρας. Ὁ Πάπας τῆς Ρώμης Ἰωάννης ὁ ὄγδοος, ἀπηύθυνε θερμὴν συγχαρητήριον ἐπιστολὴν καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ λήξει τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀντιδικίας.

Τερματίζω τὴν ἀφήγησιν τῆς βιογραφίας τοῦ Φωτίου εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, διότι τὰ κατόπιν γεγονότα εἶναι εἰσέτι συγκεχυμένα καὶ τώρα μόλις ἐξετάζονται μετὰ πάσης προσοχῆς ὑπὸ δύο ἐκλεκτῶν Βυζαντινολόγων ρωμαιοκαθολικῶν ἱερέων, τοῦ Grumel καὶ τοῦ Dvornik. Μέχρι τοῦδε ἦτο γνωστὸν ὅτι ὀλίγον ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Πάπα Ἰωάννου τοῦ ὀγδόου, ἡ ἔρις περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Φωτίου ἐπανελήφθη λόγῳ καὶ πάλιν τοῦ ζητήματος τῆς Βουλγαρίας. Τοῦτο εἶναι βέβαιον, βέβαιον ὅμως ἐπίσης εἶναι ὅτι ἡ ἔρις αὕτη δὲν κατέληξεν εἰς δεύτερον σχίσμα. Εἰδικῶς διὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ ὁ Grumel καὶ ὁ Dvornik ἔχουν ἤδη ἀναγγείλει ὅτι ἑτοιμάζουν μελέτας. Ὁ Φώτιος παρέμεινεν ὡς Πατριάρχης μέχρι τοῦ 886, ὁπότε, ἀποθανόντος τοῦ Βασιλείου, ὁ διάδοχός του εἰς τὸν θρόνον Λέων 6ος ὁ Σοφὸς, ἐζήτησε καὶ ἔλαβε τὴν παραίτησιν τοῦ Φωτίου, χάριν τοῦ Στεφάνου, ἀδελφοῦ τοῦ Λέοντος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνέλαβεν ὡς Πατριάρχης.

(Συνεχίζεται) **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΟΥΡΔΑΣ**

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ*

5. Κοινωνικὴ πρόνοια, μορφωτικαὶ κινήσεις καὶ ἐργατικὴ ψυχαγωγία.

Κάθε ἀνθρώπινον ἔργον καὶ κάθε ὀργάνωσις ζωῆς, ἀτομικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς, ἐθνικῆς, εἶναι πάντοτε μέσον, ὄχι αὐτοσκοπός. Μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ σκοποῦ, τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀτόμου, τῆς πνευματικότητος τῆς οἰκογενείας, τῆς εὐημερίας τῆς κοινωνίας, τοῦ δοξασμοῦ τοῦ ἔθνους, τῆς ἐξυπηρετήσεως ἀτόμων, κοινωνίας καὶ ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, τῆς ἀνατάσεως πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὸ θεῖον. Ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ ἔργῳ τὸ κοινωνικὸν καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον εἶναι ἀναπόσπαστα, ὅπως τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ πανανθρώπινον. Κατ' οὐσίαν δὲν ὑπάρχουν καθαρῶς ἀτομικὰ ἢ καθαρῶς κοινωνικά, ἐθνικὰ κλπ συμφέροντα, διαφέροντα, ἔργα. Ὅλα εὑρίσκονται ἐν τῷ αὐτῷ ἀνθρωπίνῳ πλαισίῳ καὶ ὀφείλουν νὰ συμβάλουν κατ' ἀναλογίαν εἰς τὴν ἱεραρχημένην ζωὴν καὶ πρόοδον. Τὸ ἔθνος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἰδιαίτερον προορισμόν του, νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντα καὶ δικαιώματά του, νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους, τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων. Τὸ κράτος καὶ ἡ ἐξουσία ὑποτεταγμένα εἰς τὸ ἔθνος, νὰ ὑπηρετήσουν τοὺς πολίτας καὶ νὰ ἀσκήσουν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς τηρήσεως τῶν ὑποχρεώσεών των. Αἱ ἄλλαι κοινότητες ζωῆς, ἐπαρχίαι, δῆμοι, συνοικισμοί, κοινωνικαὶ τάξεις, οἰκογένειαι καὶ τὰ ἄτομα, ὄχι νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἀντιδικίαν μεταξύ των, ἀλλὰ νὰ συνεργάζωνται ἁρμονικῶς, νὰ προσαρμόζωνται διαρκῶς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις της, νὰ ὑπηρετοῦν τὸ ἔθνος καὶ νὰ θυσιάζωνται ἐν ἀνάγκῃ δι' αὐτό. Τὸν θεῖον αὐτὸν καὶ ἀνθρώπινον συνάμα νόμον ζωῆς κανεὶς δὲν δύναται νὰ τὸν παραβῇ χωρὶς βαρυτάτας δι' ἑαυτὸν καὶ τὸ σύνολον συνεπείας.

Μὲ τὴν προοπτικὴν αὐτὴν ἡ κοινωνικὴ πρόνοια ἀποκτᾷ εὐρυτάτην ἔννοιαν κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς. Ἀπευ-

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ 443 π. ἔ..

θύνεται πρὸς πάντας, ἰδίᾳ τὰ ἄτομα καὶ τὰς οἰκογενείας, διότι ἐκεῖ κυρίως συναντῶμεν τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, διὰ τῶν ὁποίων ἐνεργεῖ τις, ὁ ἴδιος χωρὶς νὰ γίνεται ποτὲ ἐνεργούμενον, ἐκεῖ κυρίως δύναται ν' ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ἀσκηθῇ τὸ πνεῦμα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης, ἐκεῖ κυρίως καὶ εἰς περίπτωσιν σφαλμάτων καὶ ἀποτυχιῶν πραγματοποιεῖται ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφοῦ ἡ Ἀγάπη ζῇ καὶ αὐξάνει καὶ μὲ τὴν εὐτυχίαν καὶ μὲ τὴν δυστυχίαν, καὶ μὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ μὲ τὴν ἀδικίαν τῶν ἔξωθεν. Ἡ κοινωνικὴ πρόνοια εἶναι βοήθεια τῶν δυναμένων πρὸς τοὺς ἀδυνάτους καὶ πάσχοντας, στηριγμὸς τῶν κλονιζομένων, φωτισμός. Βοήθεια ὄχι μόνον πνευματική, οὔτε μόνον ὑλική, ἀλλὰ τὸ συναμφότερον, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν σύνολον ἄνθρωπον διὰ τὰς ψυχικὰς καὶ ὑλικάς του ἀνάγκας. Μία ἐν προκειμένῳ, εἰδικῶς ἑλληνική, προσπάθεια διὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰς οἰκογενείας, ἀξίζει νὰ ἐξαρθῇ διὰ τὸ πνεῦμα της: τὰ κοινωνικὰ μορφωτικὰ κέντρα «Φάροι» τοῦ «Ἑλληνικοῦ Φωτός», καὶ νὰ εὐχηθῶμεν τὴν ἐπέκτασίν των [1].

Τὸν σύνδεσμον τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ τονίζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν», προσθέτων ἀλλαχοῦ ὅτι «πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας» [2]. Ἡ καὶ παρὰ τῷ ἐργάτῃ καλλιέργεια τῆς εὐσεβείας μετὰ τῆς αὐταρκείας «ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν» εἶναι ἔργον κοινωνικῆς προνοίας καὶ ὕψιστον ἐθνικόν, κοινωνικὸν καὶ ἀνθρωπιστικὸν καθῆκον καὶ συμφέρον πάντων.

Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτάρκεια; Ὀφείλομεν νὰ ὁμιλήσωμεν πρακτικῶς. Αὐτάρκεια εἶναι ὅ,τι εἶναι ἀρκετὸν εἰς τὸν καθένα μας διὰ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, τὸ «ἐλάχιστον» τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ἕκαστος δι' ἑαυτὸν ὡς ἀπολύτως ἀπαραίτητον—ἔργῳ καὶ οὐχὶ λόγῳ—καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ αὐξάνῃ ὁ ἴδιος πρὶν ἢ τὸ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς συνανθρώπους του. Ποῖος χριστιανὸς ζῶν ἐν ἀνέσει καὶ εὐμαρείᾳ, εἰς ὑγιεινὴν κατοικίαν, μὲ πλεονάζοντα τῆς αὐταρκείας δωμάτια, δύναται κατὰ συνείδησιν νὰ ἀνεχθῇ τὸν ἄλλον κατοικοῦντα εἰς τρώγλην ἢ παραμένοντα ἄστεγον; Πῶς θὰ κατακρίνῃ τὸν μὴ εὑρίσκοντα ἀνά-

---

[1] Βλέπε Κ. Ι. Κωνσταντοπούλου, Κοινωνικὰ μορφωτικὰ κέντρα «Φάροι» εἰς «Ἀκτῖνες» Φεβρουάριος 1954 σ. 53 ἑξ. καὶ αὐτόθι σ. 200 καὶ 288. Ἐπίσης Δ. Σαβράμη, Χριστιανισμὸς καὶ κοινωνικὴ πρόνοια, Ἀθῆναι 1954, ἔνθα καὶ πλουσία βιβλιογραφία.

[2] Β' Κορινθ. θ', 8 Α' Τιμ. Ϛ', 6.

παυσιν καὶ θαλπωρὴν εἰς τὴν οἰκογενειακήν του στέγην ἐργάτην, διότι καταφεύγει εἰς τὸ καφενεῖον καὶ εἰς ὑπόπτους διασκεδάσεις, τὴν ἐργάτριαν, ἡ ὁποία φεύγει τὴν οἰκιακήν της ἀθλιότητα καὶ περιπίπτει ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον, τὰ παιδιά των, τὰ ὁποῖα εὑρίσκουν περισσοτέραν ἀνάπαυσιν καὶ ψυχαγωγίαν ὁπουδήποτε ἀλλοῦ ἐκτὸς τῆς πατρικῆς στέγης[1]; Τὸ πρόβλημα τῆς ἐργατικῆς στέγης καὶ τῆς ὑγιεινῆς καὶ ἠθικῆς διαβιώσεως τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν τέκνων των παραμένει ὀδυνηρόν, εἶναι ὄχι μόνον τρωτόν, ἀλλὰ καὶ κίνδυνος διὰ τὸν σύγχρονον πολιτισμόν. Τὸ ἀξιοπρεπὲς καὶ ἄνετον ἐν τῇ ἁπλότητί του οἴκημα εἶναι διὰ πάντα τὸ θεμέλιον, ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βάσις τῆς μετὰ τὴν ἐργασίαν ἀναπαύσεώς του, ἀφοῦ τὰς πλείστας ἐκτὸς τῆς ἐργασίας ὥρας του θὰ διέλθῃ ἐκεῖ. Ἐκεῖ θὰ πρέπῃ ν' ἀνασυγκροτηθῇ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, ν' ἀναπτύξῃ τὴν πνευματικὴν καὶ θρησκευτικὴν ζωὴν ἑαυτοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, νὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὸν ῥιζωμένον κάπου καὶ μὲ «μοῖραν ὑπὸ τὸν ἥλιον[2]», νὰ «δεχθῇ ἕνα ἄνθρωπον» καὶ νὰ δημιουργήσῃ στοιχειώδεις κοινωνικὰς σχέσεις, ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἀρχίσῃ «πᾶν ἔργον ἀγαθόν».

Ἀκολουθοῦν ὁ φόβος τῆς ἀσθενείας, τὸ φάσμα τῆς ἀνεργίας, ἡ ἀμάθεια, τὸ συναίσθημα τῆς μειονεξίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀπομονώσεως, πλεῖστα ἄλλα. Δι' ὅλα αὐτὰ τὸ ἔργον τῶν δυναμένων νὰ βοηθήσουν τοὺς ἄλλους εἶναι ἔργον κοινωνικῆς προνοίας, ἔργον ἀγάπης τοῦ πλησίον καὶ ἔργον ἐθνικόν. Ὁ διαφωτισμὸς τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ τῆς εὐκόλου ψυχαγωγίας (χαρτοπαίγνιον, διαρκὴς παραμονὴ εἰς καφενεῖα κλπ.), ὁ ἠθικὸς ἐξοπλισμός[3], ὁ θρησκευτικὸς φρονηματισμός[4], ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ γενικὴ μόρφωσις τῶν ἐργαζομέ-

---

[1] Βλέπε ἀνωτέρω παρατηρήσεις καὶ στατιστικὴν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς λαϊκῆς οἰκογενείας εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον.

[2] Πρβλ. τὴν Ε' ἐντολήν. «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός δίδωσί σοι».

[3] Τελευταίως γίνεται παρ' ἡμῖν προσπάθεια διὰ τῆς Ο.Η.Ε.Ν. («Ὀργάνωσις ἠθικοῦ ἐξοπλισμοῦ νεότητος») πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς νεολαίας καὶ ἐμπέδωσιν τῶν χριστιανικῶν ἠθικῶν καὶ ἐθνικῶν ἀξιῶν παρ' αὐτῇ. Λυποῦμαι, διότι τὰ σχολικά της δελτία αὐτοελέγχου, αἱ εἰς τὰ λεωφορεῖα πινακίδες καὶ λοιπὰ προτεινόμενα μέσα, δὲν δύνανται νὰ ἀσκήσουν εἰμὴ συντηρητικὴν μόνον ἐπίδρασιν εἰς τοὺς ἤδη καλοὺς νέους, ὄχι νὰ διορθώσουν τοὺς παρεκτραπέντας, διὰ τοὺς ὁποίους χρειάζονται θυσίαι, σύστημα ἔργων καὶ προσωπικὴ ἐπαφὴ καὶ ὄχι ἐπιγραφαί, δεοντολογίαι καὶ tests.

[4] Δι' αὐτὸν ἐπίσης δὲν ἀρκοῦν πύρινα κηρύγματα καὶ λοιπαὶ συμβουλαί,

νων, ἡ συμπληρωματική των κατάρτισις μὲ βιβλιοθήκας καὶ μὲ τὴν λαϊκὴν τέχνην, ἡ διὰ τῆς ψυχολογίας τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ψυχοτεχνικῆς κατάλληλος χρησιμοποίησις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ ἐργάτου, ἡ ἐπὶ τῆς μηχανῆς κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἠθικοποίησις τῆς ἐργασίας, ἡ ἀξιοποίησις τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἡ ὀργάνωσίς της ὡς ψυχαγωγίας—χαρᾶς καὶ ὡς πνευματικῆς καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως, ἰδοὺ τὰ ἀτελείωτα ἔργα τῆς κοινωνικῆς προνοίας [1].

Αἱ Κοινωνικαὶ Ἀσφαλίσεις, ἀσφαλῶς διώρθωσαν πολλὰ δεινὰ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἀλλὰ χρειάζεται εἰδικὴ μελέτη, ὥστε ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ δυνατοῦ νὰ ἐπιτύχουν περισσότερα. Τὰς ἀναφέρω ἁπλῶς ὡς ἀφορώσας ἀμέσως εἰς τὸ θέμα τοῦ παρόντος κεφαλαίου, χωρὶς νὰ ἀσκήσω οὐδεμίαν κριτικὴν ἢ νὰ προτείνω τι ἐπὶ πλέον. Οἱ εἰδικοὶ ἔχουν τὸν λόγον.

Ἡ «Ἐργατικὴ Ἑστία», νέος παρ' ἡμῖν θεσμός, δὲν ἐπέτυχεν εἰσέτι τοὺς σκοπούς της. Ἱδρυθεῖσα κατὰ τὰ ἐθνικοσοσιαλιστικὰ πρότυπα ἐπὶ δικτατορίας 4ης Αὐγούστου, συνειργάσθη μὲ τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον «Χαρὰ καὶ Ἐργασία» καὶ ὠργάνωσε σχετικὴν Ἔκθεσιν ἐν τῷ Ζαππείῳ μεγάρῳ Ἀθηνῶν ἀπὸ 1-15 Μαΐου 1938. Εἰς τὸ ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκδοθὲν τεῦχος [2] κυριαρχεῖ ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ γερμανικὴ προσπάθεια διὰ τοὺς ἐργάτας, κατὰ δεύτερον λόγον ἡ φασιστικὴ ἰταλικὴ καὶ ἀκολουθεῖ τέλος ἡ ἑλληνικὴ δικτατορία καὶ αἱ ἐπιδιώξεις της, μὲ ὀλίγας ἑλληνικὰς φωτογραφίας ἐργατῶν καὶ ἐργατριῶν γυμναζομένων καὶ ἀναπαυομένων. Ἡ ὅλη ἔκδοσις πολυτελὴς καὶ πολύγλωσσος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἀναξία λόγου κατὰ τὸ περιεχόμενόν της, ὡς πρὸς τὸ θέμα μας. Μερικαὶ ἄλλαι ἐκδόσεις τῆς «Ἐργατικῆς Ἑστίας» φιλολογικαὶ καὶ λαϊκῆς τέχνης κυρίως, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι πολὺ καλαί, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκδοθέντων ἀντιτύπων ὡς πράγματι πρὸς τοὺς

ἀλλ' ἀπαιτεῖται ὀργάνωσις θρησκευτικῆς ζωῆς προσηρμοσμένη εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐργαζομένων, ἐξυπηρετοῦσα τοὺς ἰδίους καὶ προβαλλομένη μὲ ἄνωθεν καθοδήγησιν ἐξ αὐτῶν τούτων. Ὄχι πρόσκλησις συμμετοχῆς εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ζωὴ τῶν ἰδίων.

[1] Πρβλ. Δ. Σαβράμη, Τὸ νόημα τῆς ἐργασίας, Ἀθῆναι 1953, σ. 44-49. Βασ. Ἰωαννίδου, Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, Θεσσαλονίκη 1950, σ. 113, 114. «Ἡ ἀπαιδευσία τῶν ἐργατῶν θεωρεῖται δικαίως παρὰ πολλῶν ὡς μία βασικὴ αἰτία κακοδαιμονίας καὶ ἠθικῆς κατωτερότητος τῶν λαϊκῶν στρωμάτων».

[2] Freude und Arbeit - Ἔκθεσις «Χαρὰ καὶ Ἐργασία» σχῆμα 4ον, σελίδες 130, ἔκδοσις Verlag «Freude und Arbeit», Gmb H., Berlin.

ἐργάτας ἀπευθυνόμεναι. Ἡ μόνη θετικὴ πρὸς τοὺς ἐργαζομένους προσφορὰ τῆς «Ἐργατικῆς Ἑστίας» εἶναι τὰ δι' αὐτῆς ἱδρυθέντα κτίρια πρὸς στέγασιν τῶν συνδικαλιστικῶν των γραφείων. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καθιερώθη ὑποχρεωτικὴ τῶν ἐργαζομένων εἰσφορά, ἥτις ἐσχάτως ἐθεωρήθη ἄκυρος παρὰ τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας[1]. Γενικῶς ἡ «Ἐργατικὴ Ἑστία»[2] ὡς παρουσιάζεται παρ' ἡμῖν εἶναι ἡμιεπίσημος Ὀργανισμὸς μὲ ἄμεσον ἐξάρτησιν καὶ κατευθύνσεις ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Ἐργασίας πρὸς ψυχαγωγίαν, μόρφωσιν, καθοδήγησιν καὶ συνδικαλιστικὴν ζωὴν τῶν ἐργατῶν. Τὸ πρᾶγμα κατ' ἀρχὴν εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος, εἴτε ὅμως διότι εἶναι «κατευθυνομένη», εἴτε διότι δὲν ἐγγίζει ἀμέσως τὴν ἐργατικὴν ψυχήν, ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν ἐργατῶν μένει δυστυχῶς ξένη πρὸς τὴν Ἑστίαν της καὶ τὰ ἔργα της, μικρὰ δὲ μειονότης ἀπολαμβάνει τὰ ἀγαθά της, ὡς π.χ. τὴν δωρεὰν ἐφημερίδα της, τὰς διὰ τοῦ «Μαχητοῦ» καὶ ἄλλων πλοίων ἐκδρομάς, τὰ εἰσιτήρια συναυλιῶν της κ.ἄ. Εὑρίσκεται δηλαδὴ καὶ ἡ «Ἐργατικὴ Ἑστία» εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τοῦ παρ' ἡμῖν συνδικαλισμοῦ. Ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ εἰσέτι, μὲ ὅλον τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τοὺς σχόντας τὴν πρωτοβουλίαν δωρεᾶς ἐκ μέρους τῆς «Ἐργατικῆς Ἑστίας» ἑπτακοσίων χιλιάδων νέων δραχμῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἔνδειξιν ἀναγνωρίσεως καὶ εὐγνωμοσύνης διὰ τὸ ὑπ' αὐτῆς συντελούμενον «ἐθνικὸν ἔργον»[3], νὰ παρατηρήσω ὅτι ἐθνικὸν ἔργον ἐπιτελεῖ καὶ ἡ Ἐργατικὴ Ἑστία ἐπίσης καὶ μάλιστα εἰδικώτερον τοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἧς κύριον ἔργον εἶναι τὸ θρησκευτικόν. Ἅπαξ ὅμως καὶ ἐδόθησαν, εὔχομαι ἡ Ἐκκλησία νὰ τὰς διαθέσῃ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἐπηυξημένας διὰ τοὺς ἐργάτας ἀποκλειστικῶς, συνδυάζουσα ὡς πάντοτε τὸν θρησκευτικὸν μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ φρονηματισμοῦ. Ἂς ἐλπίσωμεν εἰσέτι, ὅτι μορφουμένων στελεχῶν ταχέως θὰ ἀποκτήσῃ ἡ Ἐκκλησία καὶ τὴν ἰδικήν της ἱεραποστολικὴν Ἐργατικὴν Ἑστίαν.

Ἀξιόλογον ἐργασίαν προσφέρουν αἱ Λέσχαι ἐργαζομένων παιδιῶν καὶ κοριτσιῶν, αἱ ἀπὸ τῆς δικτατορίας ἐπίσης τῆς 4ης Αὐγούστου ἱδρυθεῖσαι[4]. Δυστυχῶς εἶναι ἐλάχισται καὶ πολὺ ὀλίγους τροφίμους

---

[1] Ἐφημερίδες 2 Δεκεμβρίου 1954.

[2] Βλέπε καὶ τούς δυνατοὺς ἐπαίνους ἐν Δ. Α. Χριστοφίδη, «Ἡ Ἐργατικὴ Ἑστία» καὶ οἱ ἐργαζόμενοι, ἐν «Ἀκτῖνες» 1952, σ. 155-162. Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ αὐτοῦ διὰ τὸν ἐκδρομισμὸν καὶ τὰς κατασκηνώσεις, αὐτόθι σ. 275-281 καὶ 357-366. [3] Ἐφημερίδες Νοέμβριος 1954.

[4] Ἰω. Γρ. Τιμαγένη, Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐργαζόμενο παιδί· Ἀθῆναι 1948.

δύναται ἑκάστη τούτων νὰ περιλάβῃ. Εἰς τὰς Λέσχας αὐτὰς τὰ ἐργαζόμενα παιδιὰ καὶ κορίτσια δύνανται νὰ ἀποπερατώνουν καὶ νὰ συμπληρώνουν τὴν μόρφωσίν των τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, νὰ εὑρίσκουν ὑγιᾶ ψυχαγωγίαν, νὰ μορφώνωνται ἐπαγγελματικῶς ἢ γενικῶς (π.χ. κέντημα, ραπτικὴ διὰ τὰ ἐργαζόμενα κορίτσια, ὁμάδες διδασκαλίας ξένων γλωσσῶν κτλ.) καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν πραγματικὴν χαρὰν καὶ ὠφέλειαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ χρειάζεται σύστημα ἐργασίας, ἀφοσιωμένα στελέχη καὶ οὐκ ὀλίγα χρήματα. Ἡ Ἐκκλησία ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ στρέψη καὶ πρὸς τὰς Λέσχας αὐτὰς τὴν προσοχήν της καὶ νὰ δημιουργήση τὰς ἰδικάς της, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα ἐργαζομένων [1].

Πολύτιμον συμβολὴν προσφέρουν ἐπίσης αἱ χριστιανικαὶ ἑνώσεις ἐργαζομένων (ΧΕΕΝ, φιλικὴ Ἑταιρεία Πειραιῶς, Κίνησις Ἐλευσῖνος, ΧΟΝ κτλ.) διὰ τὴν δημιουργίαν Χριστιανικῶν στελεχῶν τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου. Μὲ τὰς πνευματικάς των συγκεντρώσεις καὶ συζητήσεις, μὲ τὰς ἐκδρομάς, κατασκηνώσεις καὶ τὴν λοιπὴν ψυχαγωγίαν, μὲ τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐνεργὸν θρησκευτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικήν των ζωήν, εἶναι ἡ μόνη σοβαρὰ ἐλπὶς διὰ τὴν χριστιανικὴν ἀναγέννησιν τῆς ἐργατικῆς τάξεως παρ' ἡμῖν.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς καὶ ἐξανθρωπισμὸς τῆς ἐργασίας, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Γενεαὶ γενεῶν ἐργατῶν ἐπάλαισαν διὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἑβδομαδιαίας ἀναπαύσεως, τῆς ἡγιασμένης ἐντούτοις ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸν δεκάλογον. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ θεσπισθῇ καὶ ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, Κυριακὴ τοῦ ἐργάτου ἢ ἡ ἑορτὴ τοῦ ἐργαζομένου Ἰησοῦ, ἥτις—ὅπως καὶ ἡ ἄλλη τοῦ δωδεκαετοῦς Ἰησοῦ διὰ τὸν μαθητόκοσμον—λείπει ἀπὸ τὸ ἑορτολόγιόν μας. Γνωρίζω βεβαίως τὰς ἀντιρρήσεις, τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἐκκοσμικεύσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ νεστοριανικοῦ πνεύματος τῆς ἐξανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν ὑπάρχει τόσον πνευματικὸν βάθος καὶ τόση ἐσχατολογικὴ προσδοκία, ὥστε τὰ τυχὸν ἐκκοσμικευμένα δὲν εἶναι παρὰ ἀνταύγεια, δόξα καὶ καρποὶ τῆς Ἀναστάσεως. «Ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά.» Αὗται ἄλλωστε αἱ ὡς ἄνω πολλάκις προταθεῖσαι ἑορταί [2] δὲν δύνανται νὰ σταθοῦν χωρὶς ἀξιόλογον καὶ πολυμερῆ ἱεραποστολικὴν ἐργασίαν, χωρὶς ἀληθῆ ἐργατικὴν καὶ παι-

---

[1] Λειτουργοῦν ἐπίσης καὶ ἐκκλησιαστικαί τινες σχολαὶ μᾶλλον μετὰ κοινωνικῆς προστασίας ἢ λέσχαι ὡς τὸ Ἄσυλον ἁγίου Ἀνδρέου, ἁγίου Σπυρίωνος κτλ. καὶ ὑπὸ θρησκευτικῶν σωματείων συντηρούμενα ἀνάλογα σχολεῖα φροντιστήρια κοπτικῆς κτλ. ὡς ἡ ἐν Πειραιεῖ Σχολὴ Μηχανικῶν «Ἀπ. Παῦλος».

[2] Ἀθηνῶν Χρυσόστομος, Ἀμ. Ἀλιβιζᾶτος, Χριστ. Κοινων. Κύκλος (Τὸ Κοινωνικὸν πρόβλημα καὶ ὁ Χριστιανισμός, Ἀθῆναι 1951 σελ. 197, ἀριθ. 8).

δικὴν θρησκευτικὴν ζωήν[1]. Παράδειγμα ἔστω ὁ ἔντονος ἑορτασμὸς τῆς κομμουνιστικῆς καὶ ἐθνικοσοσιαλιστικῆς ἐργατικῆς πρωτομαγιᾶς.

Ἡ κομμουνιστικὴ ἐργατικὴ ψυχαγωγία, ὡς καὶ ἡ ἐθνικοσοσιαλιστική, εἶναι σαφῶς καθωρισμέναι καὶ ἡ μελέτη των δύναται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς πολλά, ὥστε ἀποφευγομένου τοῦ δηλητηρίου τῆς διαφωτίσεως, τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς τυφλώσεως διὰ τὰ κομμουνιστικὰ κράτη, καθὼς καὶ τοῦ φυλετισμοῦ καὶ ἐθνικοῦ φανατισμοῦ τῶν ἄλλων, νὰ κρατήσωμεν καὶ νὰ ἀναπτύξωμεν μετ᾿ ἐλευθερίας διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργάτου, ὅ,τι καλὸν ὑπάρχει ἢ ὑπῆρξεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἰδεολογίας τῶν ἄκρων. Ὁ κομμουνιστὴς ἐργάτης μορφώνεται μὲ πίστιν καὶ τὸ θεωρεῖ καθῆκόν του· διατὶ θὰ πρέπῃ νὰ μένῃ ἀμόρφωτος ὁ ἀντικομμουνιστὴς καὶ ὁ χριστιανὸς μὲ τὴν πλουσιωτάτην θρησκευτικήν, ἐθνικὴν καὶ πολιτιστικὴν παράδοσίν του, νεκρὸν γράμμα ; Ἡ ψυχαγωγία τοῦ κομμουνιστοῦ εἶναι μορφωτικὴ καὶ ὠργανωμένη, ὅπως καὶ τῶν σοσιαλιστῶν συνεταιριστῶν. Κατασκηνώσεις, ἐκδρομαί, κέντρα μορφωτικά, θέατρον, κινηματογράφος, ραδιόφωνον, τύπος (ἐφημερίδες, περιοδικά, βιβλία καὶ φυλλάδια), βιβλιοθῆκαι, λέσχαι, αἴθουσαι διαλέξεων καὶ θεαμάτων, τὰ πάντα χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν ἐξελιγμένων κρατῶν καὶ τοῦ ἰσχυροῦ συνδικαλισμοῦ διὰ τὴν ὑγιᾶ (κατευθυνομένην ἢ μὴ) ψυχαγωγίαν καὶ συμπληρωματικὴν μόρφωσιν τῶν ἐργατῶν. Καὶ εἰς πάντα ταῦτα προηγοῦνται μετὰ τῶν ἄλλοτε ἐθνικοσοσιαλιστῶν οἱ κομμουνισταὶ καὶ σοσιαλισταί, τόσον ἐν Ρωσίᾳ, ὅσον καὶ ἐκτὸς αὐτῆς[2].

Βεβαίως δὲν εἶναι οἱ μόνοι. Οὕτω π.χ. εἰς τὴν μορφωτικὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὰς μετ᾿ ἀποδοχῶν εἰδικὰς ἀδείας διὰ μορφωτικὰς κατασκηνώσεις ἀποβλέπει ὁ γαλλικὸς νόμος τῆς 19 Αὐγούστου 1946, ὁ ψηφισθεὶς ἐνεργείαις κυρίως τῆς ρωμαιοκαθολικῆς JOC. Μεμονωμέναι εὐγενεῖς προσπάθειαι βιομηχανιῶν διὰ τοὺς ἐργάτας των δὲν λείπουν οὐδὲ παρ᾿ ἡμῖν. Σωματεῖα καὶ κινήσεις προσφέρονται δι᾿ ἐξυπηρετήσεις τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἐργατικὰ εἰσιτήρια, εἰδικαὶ διαλέ-

---

[1] Ἐπιτυχὲς δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ἀπολυτίκιον εἰς τὸν ἐργαζόμενον Ἰησοῦν (Ἰω. Τιμαγένη—Θ. Γεωργιάδου)· «Ἐργαζόμενος, Κύριε, ἐν Ναζαρὲτ παιδιόθεν διὰ τῆς Σῆς ἐργασίας τὴν ἐργασίαν ηὐλόγησας, ἔφης δὲ διὰ τοῦ Σοῦ Ἀποστόλου, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδὲ ἐσθιέτω. Ὅθεν εὐλόγησον τὰ ἔργα ἡμῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ κατεύθυνον τὰ διαβήματα ἡμῶν πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν Σου. Κύριε, δόξα Σοι» (Ἰ ω. Τ ι μ α γ έ ν η, ἔνθ. ἀν. σ. 61).

[2] Πρβλ. τὰ ἐν τῇ προπολεμικῇ Γαλλίᾳ κατ᾿ ἔκθεσιν ρωμαιοκαθολικὴν ἐν I. D u p e r r a y, La Question sociale, Spes, Paris 1937, σελ. 88—89.

ξεις κτλ. ἀλλ' ὅλα αὐτὰ διαπιστώνουν μᾶλλον παρὰ ἱκανοποιοῦν τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην[1]. Διὰ τὴν μετεκπαίδευσιν ἐργατῶν ἐνδιαφέρεται σὺν ἄλλοις καὶ παρ' ἡμῖν τὸ πρόγραμμα ἀμερικανικῆς βοηθείας «Μπέντον Μοῦντυ»[2], καὶ ἡ UNESCO διὰ τῆς βασικῆς ἀγωγῆς, τῶν ἀποστολῶν καὶ ἐκδόσεών της, συνεχίζει μετὰ τοῦ Διεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας τὸ ἔργον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν[3]. Ὠργανωμέναι ἐπισκέψεις μουσείων εἶναι λίαν συντελεστικαὶ τῆς ἐργατικῆς ἀγωγῆς[4], ὅπως καὶ συναυλίαι, ὁμιλίαι κτλ. εἰς εἰδικὰς αἰθούσας, ὅσον καὶ εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας, πάντως ὄχι βεβαίως εἰς βάρος τῆς ἀναπαύσεως τῶν ἐργαζομένων.

Ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως, ἡ κοινωνικὴ πρόνοια ἀπὸ νομοθετημένη καὶ ὑποχρεωτικὴ πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀλληλοβοήθειαν, νὰ γίνῃ αἰσθητὴ ὡς καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον χριστιανικὴ ὑποχρέωσις τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἡ δὲ ἐργατικὴ ψυχαγωγία καὶ γενικῶς ἡ ψυχαγωγία ὅλων μας ἀπὸ διασκέδασις—ἀνάπαυσις νὰ γίνῃ ἀγωγὴ ψυχῆς, ἀνάπαυσις καὶ ἀνάτασις πολιτιστική[5]. Ἂν αὐτὰ δὲν εἶναι αἰσθητὰ καὶ δὲν τὰ ζοῦν αἱ ἄλλαι εὐπορώτεραι καὶ περισσότερον καιρὸν διαθέτουσαι τάξεις, ἑπόμενον εἶναι ἡ ἐργατικὴ τάξις, κατὰ τὴν μεγίστην πλειονότητά της, οὔτε ὡς αἴτημα νὰ μὴ τὰ ἔχῃ συνειδητοποιήσει, μὴ προχωροῦσα πέραν τῶν οἰκονομικῶν αἰτημάτων της καὶ τῆς κατὰ μίμησιν ἄλλων ἐλαφρᾶς ψυχαγωγίας.

(Συνεχίζεται)

Θ. Ν. ΚΑΣΤΑΝΑΣ

---

[1] Οὕτω π. χ. αἱ πρὸς ἐργάτας πέντε διαλέξεις τῆς Ὀρθοδόξου Θεολογικῆς Ἑταιρείας ἐν τῇ Ἐργατικῇ Ἑστίᾳ Θεσσαλονίκης κατ' Ἀπρίλιον 1949, μὲ θέματα ἐνδιαφέροντα τοὺς ἐργάτας, ἐλαχίστους εἶχον ἐργάτας ἀκροατάς, πλείστους δ' ἐξ ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων καὶ τῶν χριστιανικῶν κινήσεων (Προσωπικὴ μου ἀντίληψις ὡς γενικοῦ γραμματέως τῆς Ἑταιρείας καὶ ὁμιλητοῦ. Διὰ τὰ θέματα τῶν διαλέξεων αὐτῶν καὶ τοὺς ὁμιλητὰς βλέπε «Γρηγόριον Παλαμᾶν» ἔτος ΛΑ' (1949) σ. 101—102). [2] «Βῆμα» 5 Μαΐου 1953.

[3] Πρβλ. τὰς ἐκδόσεις τῆς Κ.Τ.Ε. Bibliothéques Populaires et Loisirs Ouvriers, 1933 καὶ Art Populaire et Loisirs Ouvriers, 1934, ὡς καὶ τὰς ἐκδόσεις τῆς UNESCO.

[4] Εἰδικὸν ἄρθρον τῆς Madeleine Rousseau, L' A.P.A.M. et l' Éducation ouvrière ἐν «Esprit» 1938, σ. 257—266. Γενικώτερον διὰ τὴν σύγχρονον ἐκπαίδευσιν ἐνηλίκων J. R. Kidd, Adult Education in Canada, 1950, XII+249 σ.

[5] Pierre Bungener, D' une Securité légale à une Entraide chrétienne ἐν «Reforme» 15, 22, 29 Μαρτίου 1952. Μαρίνου Γερουλάνου, Πρὸς μίαν πλήρη κοινωνικὴν πρόνοιαν «Ἀκτῖνες» 1953, σ, 193—198. Jean Chatillon, Les ouvriers aussi ont droit à la culture ἐν «Témoignage Chrétien» 6 Αὐγούστου» 1948. R. P. Desqueyrat Révolution d' abord, Spes, Paris 1945, σ. 71—99.

Η ΓΥΝΗ ΕΝ ΤΗ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ

Η ΠΡΟΜΗΤΩΡ ΕΥΑ

Ὁ μέλλων νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰς γυναικείας φυσιογνωμίας τῆς Π. Δ. πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ᾿ ὄψιν του ὅτι θὰ εὑρεθῇ πρὸ πάσης φύσεως μορφῶν. Ἠθικαὶ καὶ εὐσεβεῖς γυναῖκες, προβάλλουν μεταξὺ ταπεινῶν καὶ κακῶν γυναικῶν καὶ πάλιν μεταξὺ αὐτῶν ἐξαίρετοι ἱστορικαὶ προσωπικότητες. Περὶ τῶν τελευταίων, ὡς καὶ περὶ τῶν περιωνύμων διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἠθικήν των κατάστασιν γυναικῶν, οὐδεμία ἀμφισβήτησις γεννᾶται, ὅτι διεδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλον εἰς τὴν καθόλου ζωὴν τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὅτι συνεδέθησαν στενῶς πρὸς σπουδαῖα γεγονότα τῆς ἱστορίας του. Φυσικὸν ἐπίσης ἦτο διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους νὰ καταστῶσι καὶ φωτεινὰ παραδείγματα ἀνὰ τοὺς αἰῶνας καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἔθνη.

Ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνεται λόγος περὶ γυναικῶν, γνωστῶν ἤδη διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν των, ὁ εὐσεβὴς ἀναγνώστης τῆς Π. Δ. δύναται νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ εἰς τοιαύτας περιπτώσεις τὴν θείαν οἰκονομίαν, ἥτις καθιστᾷ καὶ τὰς μορφὰς αὐτὰς ἀξίας προβολῆς πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ σωφρονισμὸν ἡμῶν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην τῆς θείας διδασκαλίας.

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην τάξιν τῶν γυναικείων φυσιογνωμιῶν τῆς Π. Δ. ἀνήκει καὶ ἡ προμήτωρ Εὔα, περὶ τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη κεφαλαίου μᾶς ὁμιλεῖ ἡ Γένεσις, πολλάκις δὲ γίνεται μνεία αὐτῆς εἰς τὴν Ἁγ. Γραφήν.

Διὰ τὸν προτιθέμενον νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν προσωπικότητα τῆς Εὔας, τὰ πρῶτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως ἀποτελοῦν πρώτης τάξεως πηγήν. Κατὰ τὰς ἐν αὐτοῖς μαρτυρίας, ἡ Εὔα ἐπλάσθη ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ (2,21 κ.θ.), εἶχεν ἄρα τὸ «κατ᾿ εἰκόνα καὶ καθ᾿ ὁμοίωσιν», ὡς ἐκεῖνος, τουτέστιν ἦτο πεπροικισμένη δι᾿ ἀξιολόγων χαρισμάτων, τοῦ λογικοῦ, τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως. Δοθέντος ὅτι πρὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων δὲν ὑπῆρχε τὸ φυσικὸν καὶ ἠθικὸν κακόν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν Εὔαν, τελειοτάτην ὡς πρὸς τὴν μορφὴν καὶ ἁγνοτάτην ὡς πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν

αὐτῆς κόσμον, ζῶσαν ἐν πάσῃ εὐφροσύνῃ (πρβ. Γεν. 2,15). Ἡ αὐτὴ ἁρμονία διέκρινε καὶ τὰς σχέσεις της μετὰ τοῦ Ἀδάμ, ἀμφότεροι δὲ ἀνεγνώριζον τὸν Θεὸν ὡς πατέρα, δὲν ᾐσθάνοντο ἐν αὐτοῖς πάθη καὶ μόνον ἁγναὶ σκέψεις ἐκυριάρχουν ἐντός των.

Εἶναι γνωστὴ εἰς πάντας ἡ ἱστορία τῆς ἀπαγορεύσεως, ἥτις ἐτέθη εἰς τὸν Ἀδὰμ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅπως δηλαδὴ μὴ φάγωσι ἀπὸ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου τοῦ εὑρισκομένου «ἐν μέσῳ τοῦ Παραδείσου» (3,3), τῆς ἀπαγορευτικῆς δὲ ταύτης ἐντολῆς ἐτέλει ἐν γνώσει καὶ ἡ Εὔα, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ἱεροῦ κειμένου. Ὁ Διάβολος ὅμως, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Γένεσις (3,1 κ ἑξ), κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτὴν ὅπως γευθῇ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ λέγων· «οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» (3,4), ἀλλὰ «διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν» (3,5).

Οἱ λόγοι τοῦ μετὰ τοιαύτης πειθοῦς ὁμιλοῦντος πειρασμοῦ ἐπέφεραν καὶ τὰ ἀνάλογα ἀποτελέσματα. Ἡ Εὔα πεισθεῖσα ὅτι «καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρῶσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι» (3,6), ὄχι μόνον ἐγεύθη τοῦ καρποῦ, ἀλλ' ἔπεισε καὶ τὸν Ἀδὰμ νὰ ποιήσῃ τὸ αὐτό, ὡς δὲ μᾶς πληροφορεῖ τὸ ἱ. κείμενον «διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν .. (3,7).

Ἄμεσοι συνέπειαι τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξαν ὁ ἔλεγχος, ὃν ἤσκησεν ἐπ' αὐτῶν ὁ Θεὸς (3,13), ἡ ἐκδίωξις ἐκ τοῦ Παραδείσου (2,23) καὶ ἡ κατάρα (3,16). Συγχρόνως ὅμως εἰς τὴν ἁμαρτωλὸν Εὔαν ἐδόθη καὶ ἡ ἐλπιδοφόρος ὑπόσχεσις τοῦ Παναγάθου, περὶ τῆς διὰ τοῦ ἀπογόνου αὐτῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (3,15).

Πολλὰς φάσεις εἶχεν ἡ ἱστορία τῆς Εὔας, καὶ κατὰ πολὺ διαφέρει ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ τέλους· χαρά, εὐδαιμονία καὶ ἁγιότης, χαρακτηρίζει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν τῷ Παραδείσῳ διαμονῆς αὐτῆς, ἔλλειψις ἁγιότητος, δυστυχία καὶ θλῖψις, κυριαρχεῖ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς. Ἡ ἀξιοθρήνητος αὕτη ἀλλαγὴ παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ διατυπώσωμεν σκέψεις τινάς, λίαν διδακτικὰς διὰ πάντα εὐσεβῆ ἀναγνώστην τῆς Π. Δ.

1. Ἡ γλῶσσα τοῦ Διαβόλου ἦτο διφορουμένη· ἀληθὴς καὶ ψευδὴς συγχρόνως, ἐνέχουσα ὡς ἐκ τούτου μεγαλυτέραν δύναμιν, παρὰ [illegible] εὐθεῖα ἄρνησις. Ἦτο ἀληθής, καθ' ὅτι δὲν θὰ ἀπέθνησκον ἀμέσως [illegible]εν, 3,4), ἀλλὰ καὶ ψευδὴς συγχρόνως, διότι τὴν παρακοὴν θὰ ἠκολούθει πνευματικὸς θάνατος. Ἦτο ἀληθής, καθ' ὅτι μετὰ τὴν βρῶσιν

τοῦ καρποῦ θὰ ἤνοιγον οἱ ὀφθαλμοί των, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἴδουν τὴν μωρίαν των καὶ τὰς συνεπείας της. Ἦτο ἀληθής, καθ᾽ ὅτι θὰ ἐγνώριζον τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ ἐγίνετο μόνον διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ κακόν.

2. Ὁ πλέον ἐπικίνδυνος πειρασμὸς δυνατὸν νὰ κρύπτεται ἀκόμη καὶ εἰς μίαν φαινομενικῶς ἀκίνδυνον συζήτησιν. Οὕτω καὶ ἡ παγὶς τοῦ Διαβόλου ἐστήθη καθ᾽ ἣν ὥραν διεξήγετο μία καθόλου φυσικὴ συζήτησις. Ἡ πανουργία τοῦ κακοβούλου συνομιλητοῦ τῆς Εὔας, εἰς ἣν ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστα τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη, παρουσίασε τὰ πράγματα ἐντελῶς ἀκίνδυνα, καὶ οὕτως ἡ πλεκτάνη τοῦ Διαβόλου ἐθεωρήθη ὡς ἀνεκτίμητος βοήθεια.

3. **Ἀνάγκη προλήψεως τοῦ κακοῦ.** Ἀφ᾽ ἧς στιγμῆς ἡ Εὔα ἐπείσθη νὰ ἐπαναστατήσῃ κατὰ τοῦ θείου θελήματος, ἀνεπτύχθη ἐντός της δυσπιστία πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιθυμία ἀνυψώσεώς της· ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἤρχισε νὰ πίπτῃ. Ὅταν λόγοι ἀπατηλοὶ καὶ μάταιοι ἦχουν εἰς τὰ ὦτα της, ἐνῷ ὤφειλε νὰ προΐδῃ ὅτι ὁδηγεῖται εἰς ἀπώλειαν καὶ νὰ προλάβῃ τὸ κακόν, ἀφέθη νὰ παρασυρθῇ ὑπὸ ἀπατηλῶν λόγων.

4. Ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς Εὔας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα σφάλματος περὶ τὴν πίστιν. Ἔπαυσε νὰ πιστεύῃ εἰς τὸν Θεόν, ὡς ἐποίει πρὸ τῆς πτώσεως. Ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀμφιβολίας διὰ τὴν καλωσύνην του καὶ νὰ ὑποψιάζεται τὴν ἀλήθειαν τοῦ Λόγου Του, ἀφ᾽ ἧς δὲ στιγμῆς αὗται ἐκυριάρχησαν ἐντός της, τὸ κακὸν συνετελέσθη.

Τὸ πρῶτον ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἥττης τῆς Εὔας, ἦτο ἡ διαφθορὰ τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑποταγὴ εἰς αὐτὸν τῆς γυναικός. Δὲν γνωρίζομεν τί ἀκριβῶς ἠνάγκασε τὸν Ἀδὰμ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμά της, ὁπωσδήποτε ὅμως τὸ ἱ. κείμενον μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι «ἔφαγε» καὶ μάλιστα μὲ τὰς γνωστὰς αὐτοῦ συνεπείας. Ἡ αἴσθησις τῆς γυμνότητος, ἡ ἐντροπή, τὰ φύλλα τῆς συκῆς, τὰ περιζώματα καὶ ὁ φόβος, δεικνύουν ὅτι ἡ κατάστασις ἤλλαξε καὶ ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι εὑρίσκοντο πλέον οὐχὶ ἐνώπιον τοῦ καλοῦ Δημιουργοῦ των, ἀλλὰ ἐνώπιον τοῦ δικαίου Κριτοῦ των. Ἡ Εὔα κατώρθωσε βεβαίως νὰ παρασύρῃ τὸν Ἀδάμ, ἐπιδιώξασα ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ μόνου Κυρίου της, εὑρέθη ὑποτεταγμένη εἰς τὸν ἄνδρα, ἡ κατάστασις δὲ αὕτη ἰσχύει ἔν τινι βαθμῷ καὶ σήμερον.

Τί δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀπωτέρων συνεπειῶν τοῦ παραπτώματος τῆς Εὔας; Οὐδεὶς ἐφαντάζετο ὅτι ἐκ τῆς πτώσεως ἐκείνης ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθουν τοιαῦτα ὀλέθρια ἀποτελέσματα· τὴν εἰκόνα

τοῦ Θεοῦ ἀντικατέστησαν τὰ πάθη, τὴν ὑποταγὴν ἡ ἐπανάστασις καὶ τὴν ἁγνότητα ἡ ἐνοχὴ καὶ τὸ ἔγκλημα. Τὰ πάντα ἤλλαξαν. Κατάρα ἔκλεισε τὴν ἐποχὴν τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἤνοιξε τὴν ἐποχὴν τοῦ πόνου. Ἐγεννήθη τὸ φυσικὸν κακόν, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν κακὸν ἦτο μόνον σκιὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον προέκυψεν εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸ πρῶτον ἐντὸς τῆς πρώτης ἀνθρωπίνης οἰκογενείας. Τὸ πρῶτον τέκνον τῆς Εὔας γίνεται ὁ δολοφόνος τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ὁ πρῶτος καρπὸς τῆς παρακοῆς.

Ἡ ἐκ τῆς παρακοῆς τῆς Εὔας ἐπελθοῦσα ἀλλαγὴ ἐδημιούργησε, ὡς εἰκός, κατάστασιν λίαν δυσάρεστον διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπογοήτευσις, αἱ ὁποῖαι ἐφώλευον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν πρωτοπλάστων μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀπαγορευτικῆς ἐντολῆς καὶ πρὸ τῆς πρὸς αὐτοὺς δοθείσης ὑποσχέσεως, προῆλθον ἐκ τῆς μὴ καλῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ πειρασμοῦ. Πειραζόμεθα καὶ ἡμεῖς σήμερον βεβαίως, ἀλλὰ παραλλήλως καὶ φωτιζόμεθα ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐλπίδος, ὅτι τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς θὰ «συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως». Εἴμεθα τέκνα τῆς ὑποσχέσεως ταύτης, διότι εἰς ἡμᾶς ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἡμεῖς καλῶς γνωρίζομεν ὅτι ὡς Ἐκεῖνος ἐνίκησε πάντα πειρασμόν, οὕτω θὰ βοηθήσῃ καὶ ἡμᾶς εἰς στιγμὰς πειρασμοῦ νὰ ἐξέλθωμεν νικηταί.

Δ. ΔΟΪΚΟΣ
Καθηγητὴς Γυμνασίου

ΧΡΟΝΙΚΑ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Ἰανουάριος—Φεβρουάριος 1955

Ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους. Τῇ πρώτῃ Ἰανουαρίου, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς περιτομῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ μνήμῃ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ὁ Παναγιώτατος Μητροπολίτης ἡμῶν κατὰ μὲν τὸν Μ. Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τὴν δὲ ἐπαύριον ἐτέλεσε τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Ἱερῷ Βυζαντινῷ Ναῷ Παναγίας τῆς Ἀχειροποιήτου, ἐν συρροῇ μεγάλου πλήθους εὐσεβῶν Χριστιανῶν. Μετὰ τὴν θ. Λειτουργίαν, μεταβὰς εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ἱερὸν Ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, προέστη τῆς ἐπὶ τῷ Νέῳ ἔτει τελεσθείσης ἐπισήμου Δοξολογίας, παρουσίᾳ τῶν πολιτικῶν, στρατιωτικῶν, δημοτικῶν καὶ λοιπῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως. Ἀκολούθως δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐδέχθη ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Μεγάρῳ τὰς συγχαρητηρίους ἐπισκέψεις τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Γ. Δ)τοῦ Β. Ἑλλάδος, τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Γ' Σ. Σ., τοῦ κ. Δημάρχου, τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, Βουλευτῶν, τοῦ ἱ. κλήρου, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων καὶ πλήθους λαοῦ.

Λειτουργία ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Τῇ 2ᾳ Ἰανουαρίου, Κυριακῇ, ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὴν ἀρχαίαν θ. Λειτουργίαν τοῦ Ἁγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον, ἐν τῷ Καθεδρικῷ Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν χιλιάδες εὐλαβῶν Χριστιανῶν.

Θεοφάνεια. Τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου, παραμονῇ τῆς ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων, ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ κατὰ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ὄρθρου, τῶν Μ. Ὡρῶν καὶ τὴν Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, τῇ δὲ ἐπαύριον, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς τοῦ Κυρίου Ἐπιφανείας, ἐλειτούργησεν ἐν τῷ αὐτῷ Ἱερῷ Ναῷ καὶ ἐτέλεσε τὸν Μ. Ἁγιασμόν, παρουσίᾳ καὶ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν. Ἀκολούθως ἐν πομπῇ μετέβη μετὰ τῶν ἐν τέλει, εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Λευκοῦ Πύργου, ἔνθα ἔλαβε χώραν ἡ τελετὴ τῆς καταδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἐν συρροῇ ἀπείρου πλήθους πιστῶν. Ἡ κατάδυσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐχαιρετίσθη διὰ τῶν κεκανονισμένων κανονιοβολισμῶν ἀπὸ τοῦ Ἑπταπυργίου, τῶν σειρήνων τῶν ἐν τῷ λιμένι διαφόρων πλοίων καὶ τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς, παιανιζούσης κατάλληλα μουσικὰ τεμάχια. Μετὰ τὴν τελετὴν ὁ Παναγιώτατος ἐπεσκέφθη τὴν ἐνταῦθα Ἀρμενικὴν Κοινότητα ἄγουσαν τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων.

Μνημόσυνον Παπαφῆ. Τῇ 7ῃ Ἰανουαρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, ὁ Παναγιώτατος ἐλειτούργησε κηρύξαςκαὶ τὸν θ. λόγον, ἐν τῷ

ναϊδρίῳ, τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, ἐπὶ τελέσει τοῦ καθιερωμένου ἐτησίου μνημοσύνου τοῦ Ἱδρυτοῦ καὶ Μεγάλου Εὐεργέτου τοῦ Ἱδρύματος ἀειμνήστου Ἰωάννου Παπαφῆ, παρουσίᾳ τῶν Ἐφόρων, τῶν ὀρφανῶν, τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ πολλῶν χριστιανῶν. Κατάλληλον ἐπιμνημόσυνον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Δ)τὴς τοῦ Ὀρφανοτροφείου κ. Α. Πετρίδης.

Ἐπίσημα τηλεγραφήματα. Εἰς ἀπάντησιν συγχαρητηρίου τηλεγραφήματος τοῦ Π Μητροπολίτου ἡμῶν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς, ἐλήφθη τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα.

Ἀνακτόρων.

Παναγιώτατον Μητροπολίτην Θεσ)νίκης Παντελεήμονα

Θεσσαλονίκην.

Εὐχαριστῶ θερμῶς Ὑμετέραν Παναγιότητα δι' εὐχὰς ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ νέου ἔτους.

Παῦλος Β.

Ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, κατ' ἐξοχὴν ἑορτὴν τῶν γραμμάτων, ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσε τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ Καθεδρικῷ Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ προέστη τοῦ καθιερωμένου μνημοσύνου ὑπὲρ τῶν ἀειμνήστων καθηγητῶν, εὐεργετῶν καὶ δωρητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, παρουσίᾳ τοῦ Πρυτάνεως, τῆς Συγκλήτου, τῶν Καθηγητῶν, πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν Μέσης καὶ Δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ σπουδαστῶν.

Ἀκολούθως ὁ Παναγιώτατος παρέστη εἰς τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τελετήν, καθ' ἣν μετὰ τὸ ἀπολυτίκιον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὅπερ ἔψαλεν ἡ φοιτητικὴ χορῳδία, καὶ σχετικὴν εἰσήγησιν τοῦ κ. Πρυτάνεως, ἣν δημοσιεύομεν ἐν ἄλλῃ σελίδι τοῦ παρόντος τεύχους, τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας εἶπεν ὁ Καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας π. ἀρχιμ. κ. Παρθένιος Πολάκης, μὲ θέμα : *Ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας.*

Κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τῆς ἑορτῆς ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησεν εἰς τὸν ἐν Καλαμαριᾷ Ἱ. Ναὸν Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, ἔνθα ἐκκλησιάσθησαν οἱ μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι τοῦ Γυμνασίου Καλαμαριᾶς μετὰ τοῦ Γυμνασιάρχου καὶ τῶν καθηγητῶν αὐτῶν.

Τελεταί : Ὁ Παναγιώτατος προέστη εἰς τὴν ἐπὶ τῷ νέῳ ἔτει τελετὴν τῆς βασιλόπηττας ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Μεγάρῳ, καθ' ἣν παρέστη ἅπαν τὸ προσωπικὸν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως καὶ εἰς τοιαύτας, ἐν τῷ Ἐθνικῷ Παπαφείῳ Ὀρφανοτροφείῳ ὑπὲρ τῶν τροφίμων τοῦ Ἱδρύματος, πρὸς οὓς καὶ ὡμίλησε καταλλήλως, ἐν τῷ Νοσοκομείῳ Μερίμνης παιδιοῦ, ἐν τῷ Νοσοκομείῳ ΑΧΕΠΑ καὶ ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ «Μέγας Ἀλέξανδρος».

Τῇ Κυριακῇ 9ῃ Ἰανουαρίου, ὁ Παναγιώτατος ἐν συνοδείᾳ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Α. Ἀλιζιβάτου καὶ Ἀμερικανῶν ἐκπροσώπων, μετέβη εἰς τὸ χωρίον Λερασιᾶ καὶ διένειμεν εἰς τοὺς ἀπόρους δέματα τροφίμων, ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἀποσταλέντων.

Ὡσαύτως ὁ Παναγιώτατος ἐτέλεσεν ἁγιασμὸν ἐν τῷ ἐνταῦθα νέῳ ὑποκαταστήματι τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν.

Ἀρχιερατικαὶ λειτουργίαι: Τῇ 8ῃ Ἰανουαρίου, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς νεομάρτυρος ἁγ. Κυράννης, ὁ Παναγιώτατος μεταβὰς εἰς τὴν Κοινότητα Ὄσσης, γενέτειραν τῆς μάρτυρος, ἐτέλεσε τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι φερωνύμῳ Ἱερῷ Ναῷ καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. Λόγον πρὸς τοὺς συρρεύσαντας κατοίκους τοῦ χωρίου καὶ τῶν περιχώρων.

Τῇ δὲ 2ᾳ Φεβρουαρίου, ἑορτῇ τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου, ὁ Παναγιώτατος ἐχοροστάτησεν ἐν τῷ ἑσπερινῷ καὶ ἐτέλεσε τὴν θ. Λειτουργίαν ἐν τῷ πανηγυρίζοντι φερωνύμῳ Ἱ. Ναῷ καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον πρὸς τὸ πυκνὸν ἐκκλησίασμα.

Τῇ Κυριακῇ τῆς Τυροφάγου, ὁ Π. Μητροπολίτης, ἐτέλεσε τὴν θείαν Λειτουργίαν καὶ ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον ἐν τῷ Ι. Ναῷ τῆς Παναγίας Χαλκέων, μετὰ δὲ τὴν Λειτουργίαν προέστη, ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ι. Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τῆς πανηγυρικῆς Δοξολογίας τῶν ἐν Θεσ)κῃ Ἠπειρωτῶν, ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἰωαννίνων. Τῇ ἑσπέρᾳ, τῆς αὐτῆς ἡμέρας, ἐχοροστάτησε καὶ ὡμίλησε κατὰ τὸν Κατανυκτικὸν Ἑσπερινόν, ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ι. Ναῷ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, καταμέστῳ πυκνοῦ ἐκκλησιάσματος. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ ἐδόθη ἡ «συγχώρησις», προσῆλθον δὲ ἀσπασθέντες τὴν χεῖρα τοῦ Παναγιωτάτου, ὁ Ἱ. Κλῆρος τῆς πόλεως καὶ χιλιάδες λαοῦ. Τῇ Καθαρᾷ Δευτέρᾳ ὁ Παν. ἐχοροστάτησε κατὰ τὸ Μ. Ἀπόδειπνον καὶ ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον ἐνώπιον πυκνοῦ ἐκκλησιάσματος ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τῆς ἐν Θεσ)κῃ Ἱ. Μονῆς τῆς Ἁγ. Θεοδώρας.

Τιμητικὴ διάκρισις: Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, καλέσας τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτην ἡμῶν, ηὐχαρίστησεν αὐτὸν διὰ τὰς πρὸς τὸ Ἐθνικὸν Ἵδρυμα προσφερομένας ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὡς Πρόεδρος τοῦ ἐν τῇ Β. Ἑλλάδι παραρτήματος, καὶ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ἐπίσημον σῆμα τιμητικῆς διακρίσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος.

Ἐπισκέψεις: Τὸν Παναγιώτατον ἐπεσκέφθησαν: Οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Φιλίππων Χρυσόστομος, Καστορίας Νικηφόρος, Νουβίας Ἄνθιμος, Περγάμου Ἀδαμάντιος, Σισανίου καὶ Σιατίστης Ἰάκωβος, Γρεβενῶν Φίλιππος, Ἱερισσοῦ, καὶ Ἁγ. Ὄρους Κυπριανός, Κίτρους Βαρνάβας, Κυδωνιῶν Ἀγαθάγγελος, Ξάνθης Ἀντώνιος, ὁ Ὑπουργὸς Θρησκευμάτων καὶ Παιδείας κ. Γεροκωστόπουλος, ὁ Δήμαρχος Θεσ)κης κ. Πατρίκιος, ὁ Ὑφ)γὸς Συγκοινωνιῶν κ. Παπακωνσταντίνου, διαβιβάσας καὶ τὰ σέβη τοῦ κωλυομένου Ὑπουργοῦ κ. Καραμανλῆ, ὁ Διοικητὴς τοῦ Γ' Σ. Σ. ἀντ)γος κ. Βασιλόπουλος, ὁ Δ)τὴς Ἀστυνομίας κ. Βαλσαμάκης, ὁ Γ. Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς κ. Γουίλιαμς μετὰ τοῦ νέου Προξένου, ὁ Ὑπολ)ρχης κ. Σαρόγλου, ὁ Ἄρχων Ἔκδικος τῆς Μ. Ἐκκλησίας κ. Ἰ. Λαδᾶς, οἱ Καθηγηταὶ τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Π)μίου κ. κ. Μωραΐτης, Ἔξαρχος, Σιώτης, Καλογήρου, ὁ Πρόεδρος Ἐφετῶν κ. Σπεντζόπουλος, ὁ ἀντ)γος ἐ. ἀ. κ. Κετσέας, ὁ καθηγ. Π)μίου Ἀθηνῶν κ. Μουλόπουλος, ὁ πρ. Ὑπουργὸς κ. Γ. Μπακατσέλος, ὁ Παν. Ἡγούμενος τῆς ἐν ἁγ. Ὄρει Ἱ. Μ. ἁγ. Παύλου ἀρχιμ. Σεραφείμ, ὁ δ)τὴς τῆς ἐφημερίδος «Μακεδονία» κ. Ἰωαννίδης καὶ ὁ σοφ. Ἀρχιρραβῖνος τῆς ἐνταῦθα Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος.

Συνεδρίαι : Ὁ Π. Μητροπολίτης ἡμῶν προήδρευσε συνεδριῶν : Τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου, τοῦ τοπικοῦ Ο Δ Ε.Π., τοῦ Χαρισείου Γηροκομείου, τοῦ Θεαγενείου Νοσοκομείου, τοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τῶν Ἐθνικῶν Παιδικῶν σταθμῶν, Σχολῆς Τυφλῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Φροντιστηρίων Ἀνωτέρου καὶ Κατωτέρου.

Συνειργάσθη δὲ μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας κ. Γεροκωστοπούλου, τοῦ κ. Φραγκίστα, Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ δ)τοῦ τοῦ Σχεδίου πόλεως κ. Ἀρβανίτη, τοῦ κ. Δ. Ζάννα καὶ τοῦ κ. Φραγκούλα, δ)τοῦ τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου.

Οἰκονόμος Κ)τῖνος Βλάμος †. Πλήρης ἡμερῶν, ἀπεδήμησεν πρὸς Κύριον, ὁ ἀπὸ ἐτῶν ἐφησυχάζων ἐνταῦθα τ. ἱερατικῶς Προϊστάμενος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Οἰκονόμος Κ)τῖνος Βλάμος. Ὁ ἀείμνηστος τύπος ἀγαθοῦ λευίτου, διεκρίνετο διὰ τὴν ἀρτίαν ἐγκυκλοπαιδικήν του μόρφωσιν, διὰ τὴν χρηστότητα τοῦ χαρακτῆρος, διὰ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸ καθῆκον προσήλωσιν. Γνώστης τῆς Ἀγγλικῆς, μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὸ περίφημον ἔργον τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως Τζόνσων «ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου» καὶ τὸ «ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» τοῦ Σμίθ. Συνέγραψε δὲ καὶ ἐξέδωκε τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἀλατσάτων, ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Ἡ νεκρώσιμος αὐτοῦ ἀκολουθία ἐψάλη ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ, προεξάρχοντος τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως π. ἀρχιμ. Στεφάνου, κατάλληλον δὲ ἐπιμνημόσυνον ἐξεφώνησεν ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ναοῦ αἰδ. Οἰκονόμος Εὐτύχιος Παπαδόπουλος.

Τοῦ ἀειμνήστου Οἰκ. Κ)νου Βλάμου αἰωνία ἡ μνήμη.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

† Μητροπολίτου Σάμου ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ. **Ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐν Ἔβανστον τῆς Ἀμερικῆς Β' Γενικὴ συνέλευσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν.** σελ. 14 Σάμος. 1954.

† ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΑΤΕΣΗ, Μητροπολίτου πρ. Λήμνου. **Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου** ΔΑΝΙΗΛ ΚΟΝΤΟΥΔΗΣ. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς **«Θεολογίας»**. τόμος ΚΔ' καὶ ΚΕ' σελ. 52. Ἀθῆναι 1954.

† Archbishop MICHAEL of N. and S. America, The schism of the Roman Catholic church from the Eastern Orthodox 1054—1954. σελ. 8. New-York. U.S.A.

† Archimandrite **EM. TIMIADIS**, de l' eglise Grecque Orthodoxe de Belgique. Les causes du Schisme entre l' église Orthodoxe et l' église Romaine (1054—1954) σελ. 53. Anvers 1954.

† 'Αρχιμ. ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΝΤΙΩΤΟΥ, Ἱεροκήρυκος. **Ἐλευθέρα καὶ ζῶσα Ἐκκλησία.** σελ. 212. Ἀθῆναι. 1954.

ΙΩΑΝΝΟΥ Ν. ΞΗΡΟΤΥΡΗ, Διευθυντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. **Μάννα καὶ Ἀγωγή.** σελ. 110. Θεσσαλονίκη 1955.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΚΩΝΑ. Καθηγητοῦ τῆς Χριστιανικῆς Κοινωνιολογίας ἐν τῷ Ὀρθοδόξῳ Θεολογικῷ Ἰνστιτούτῳ τῶν Παρισίων, τ. Ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἴνσπρουκ. **Χριστιανικὴ κοινωνιολογία καὶ Ἑλληνικότης.** σελ. 208. Ἀθῆναι. 1954.

Ι. Γ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ. Δ. Ν. Δικηγόρου. **Ἡ πληρεξουσιότης εἰς τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχῦον Ἰδιωτικὸν δίκαιον.** σελ. 348 Ἀθῆναι 1954.

Ὀρθόδοξος Ἐπιστασία. Περιοδικὸν ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κίτρους. Προνοίᾳ τῆς Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Κίτρους κ. ΒΑΡΝΑΒΑ. Κατερίνη. Ἰανουάριος 1955.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Ἐπιστασίαι ἐπὶ ὁμιλιῶν Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.** σελ. 18. Θεσσαλονίκη. 1954.

ΣΤ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ. Πρώην Ὑπουργοῦ, Προέδρου τοῦ Δ.Σ. τοῦ Συλλόγου τῶν Φίλων τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. **Δύο Διαλέξεις περὶ Βυζαντινῆς μουσικῆς** σελ. 48. Ἀθῆναι 1954.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. ΠΙΕΡΙΟΥ. Ἱεροκήρυκος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. **Ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων.** σελ. 84. Δραχμαὶ 10. ὁδὸς Σπάρτης 34. Θεσσαλονίκη 1954.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ. Καθηγητοῦ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ. **Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον του. Μία τριακονταετία (1924—1954).** Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου. σελ. 36 Ἰσταμπούλ. 1954.

Θ. Ν. ΚΑΣΤΑΝΑ, Καθηγητοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης. **Ἀνθρωπιστικὰ Γράμματα καὶ Χριστιανικὴ ἁγιότης.** Ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Ἀκτίνων» Ἰανουάριος 1955. σελ. 8. Ἀθῆναι. 1955.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, Θεολόγου καθηγητοῦ Α'. Γυμνασίου ἀρρένων Τριπόλεως. **Ἡ ἠθικὴ κρίσις τῆς ἐποχῆς μας.** Μελέτη ἠθικοκοινωνικὴ σελ. 44. Τιμᾶται δραχμὰς 8. Ἀθῆναι. 1955.

Πρὸς τοὺς κ. συνδρομητὰς

Παρακαλεῖσθε ὅπως ἐμβάσητε διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς τὴν ἐτησίαν ὑμῶν συνδρομὴν εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐτησία συνδρομὴ	Δρχ.	30.—
Διὰ τὰς Ἱ. Μονάς, Σχολικὰς Βιβλοθήκας, καὶ Σωματεῖα	Δρχ.	50.—
Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν	Δολλ.	10

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ"
Διεύθυνσις : Ἱερὰ Μητρόπολις — Τηλέφ. 56 - 06 — Θεσσαλονίκη

ΤΥΠΟΙΣ : Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΥΙΟΙ